

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ACIBADEM MEHMET ALİ AYDINLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**COVID-19 PANDEMİSİ İLE İLGİLİ VE SAĞLIK SOSYOLOJİSİ
KAPSAMINDA DERGİPARK'TA SOSYAL BİLİMLER ALANINDA
YAYINLANAN TÜRKÇE SAHA ARAŞTIRMASINA DAYALI
MAKALELERİN DERLENMESİ**

FATMA PINARBAŞ BAYKAL
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAĞLIK SOSYOLOJİSİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU

İKİNCİ DANIŞMAN
Prof. Dr. İnci USER

İSTANBUL-2024

Anabilim Dalı: Sağlık Sosyolojisi

Program: Sağlık Sosyolojisi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı: Covid-19 Pandemisi ile İlgili ve Sağlık Sosyolojisi Kapsamında Dergipark'ta Sosyal Bilimler Alanında Yayınlanan Türkçe Saha Araştırmasına Dayalı Makalelerin Derlenmesi

Öğrencinin Adı-Soyadı: Fatma PINARBAŞ BAYKAL

Savunma Sınavı Tarihi: 06/05/2024

Bu tez çalışması jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Alper BİLGİLİ

İmza

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi

Tez Danışmanı/Üye

**Dr. Öğr. Üyesi Ceren Gülser İLİKAN
RASİMOĞLU**

İmza

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Müzeyyen PANDIR

İmza

Işık Üniversitesi

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

06/05/2024

Fatma PINARBAŞ BAYKAL

TEŞEKKÜR

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesinde bir idari çalışan olarak bulunduğum sürede yeni bir yüksek lisans programının açılması yaşamıma güzellikler katan uzun bir süreye yayılan yüksek lisans öğrenciliğimin habercisi oldu. Covid-19 pandemisini sağlıklıla atlatıp böylesine zorlu bir süreci akademik olarak incelemek zorlu olsa da keyifliydi.

Tez yazımı sürecimde titizlikle destek olan, yaşam enerjisiyle ve hoş sohbeti ile hayatıma dahil olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ceren Gülser İLİKAN RASİMOĞLU'na en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Tüm umutsuz anlarımda beni cesaretlendiren, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesinin benim hayatıma kazandırdığı en büyük değerlerden olan, her konuda her zaman desteğini hissettiren, nezaketi ve zarafeti hepimize örnek olan Ana Bilim Dalı Başkanımız – ikinci tez danışmanım Prof. Dr. İnci USER'e çok teşekkür ederim.

Programa kayıt yaptırmam ve tezimi yazmam konusunda beni yüreklendiren, iyi bir dost ve keyifli bir sınıf arkadaşı olarak eğitim sürecimi şenlendiren, iyi ki yollarımızın kesiştiği güzel kadın Öğr. Gör. TUBA USSELİ'ye çok teşekkür ederim.

İbn Haldun Üniversitesinin yaşamıma kattığı değerlerden olan, vizyonu ve samimiyeti ile yanımda olan Genel Sekreterim Sebahattin BELİK'e, mentorluğu, duruşu ve yol göstericiliği ile gelişimime katkı sağlayan Genel Sekreter Yardımcım Kemal SARI'ya tüm destekleri için, değerli Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı ekibime sorumluluk bilinciyle tüm işleri sürdürerek bana tez yazma aşamamda rahatça tezime odaklanmamı sağladıkları için teşekkür ederim.

Keyifle geçen ders aşamasında ve yoğun çalışma temposu ile birlikte sürdürmeye çalıştığım tez aşamasında bana her konuda destek olan eşim Göker'e teşekkür ederim. Varlığıyla hayatımı güzelleştirip hayatımın dönüm noktalarını kolaylıkla ve neşeyle

tecrübe etmemi sağladığınız için minnettarım.

Altı kız çocuğunun en küçüğü olarak her zaman nazımı çeken başta canım annem, babam, ablalarım olmak üzere tüm aileme teşekkürlerimi sunarım. Hayatımı coşkuyla, kararlılıkla ve çalışkanlıkla sürdürmem konusunda bana örnek oldunuz. Bugüne kadar elde ettiğim tüm başarılarımda emeğiniz büyük.

Her durumda yardımına koşan, koşulsuz sevgi ile dopdolu olan, yaşamımın her dönemecinde elimi sımsıkı tutan ve beni her daim iyileştiren canım arkadaşım Nalan'a teşekkür ederim. Yolumuzun kesiştiği noktadan bugüne kadar geçen sürede bana verdiğiniz emek ve katkı için minnettarım.

Fatma PINARBAŞ BAYKAL

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	1
SUMMARY.....	2
GİRİŞ.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Sağlık Sosyolojisi	6
1.2. Covid-19 Pandemisi	8

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Sistematik Derleme	25
2.2. Çalışmaya Dâhil Edilen Makalelerin Belirlenmesi.....	27
2.3. Araştırmada İzlenen Yöntem	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Dergipark'ta Yayımlanan Sosyal Bilimler Alanındaki Türkçe Saha Araştırmasına Dayalı Araştırma Makalelerine İlişkin Bulgular.....	31
3.1.1. Covid-19 Döneminde Uluslararası Öğrencilerin Yaşadığı Sorunlar	33
3.1.2. Covid 19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi.....	35
3.1.3. Covid-19 (Koronavirüs) Üzerine Öğretmen Adaylarının Görüşleri	37
3.1.4. Üniversite Öğrencilerinin Covid 19'a Yazdıkları 100 Mektubun İncelenmesi	39
3.1.5. Covid-19 Pandemisinde Problemler İnternet Kullanımı: Bir Nitel Araştırma	41
3.1.6. Covid-19 Salgınında Okul Yönetimi	43
3.1.7. Covid-19 Salgın Sürecinin Eğitime Yansımaları: Fırsatlar ve Zorluklar	45
3.1.8. Online Gazetelerdeki Covid-19 İlaçlarına ve Aşılarına Yönelik İçeriklerin Analizi	47
3.1.9. Covid-19'un Gazete Haberlerine Yansıması: Bir Gazete Örneği	49
3.1.10. Covid-19 Pandemisi Haberlerinde Savaş Metaforu Kullanımının Eleştirel Analizi	50
3.1.11. Covid-19 Salgını Sürecinde Twitter Haberciliği Üzerine Nitel Bir Araştırma.....	52

3.1.12. Sağlık İletişimi Perspektifinden Instagram’da Covid-19 Paylaşımlarının Analizi: Covid 19	55
3.1.13. YouTube Videolarında Covid-19 Aşısı ve İnfodemi	57
3.1.14. Yaşlı Yetişkinlerin Covid-19 Sürecindeki Yaşantıları: Nitel Bir Değerlendirme.....	59
3.1.15. Covid-19 Metaforları: Covid-19 Pandemisinde Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma.....	61
3.1.16. Covid-19 Geçiren Bireylerin Damgalanma Deneyimleri	64
3.1.17. Türkiye’de Covid-19 Salgın Döneminde Koronavirüs Hasta Deneyimleri	67
3.1.18. Covid-19 Servisinde Çalışan Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu	69
3.1.19. Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçi Yükümlülükleri	71
3.1.20. Covid-19 Sürecinde Afet ve Biyolojik Afetlere Yönelik Görüşler.....	72
3.2. Dergipark’ta Yayımlanan Sosyal Bilimler Alanındaki Türkçe Saha Araştırmasına Dayalı Araştırma Makaleleri Bulgularına İlişkin Tartışma	75
3.2.1. Üniversite Öğrencileri ile Görüşmeler.....	78
3.2.2. Covid-19 Pandemisinin İlk ve Orta Öğretim Kademelerindeki Eğitime Yansıması	80
3.2.3. Covid-19 Pandemisinin Medyaya Yansıması.....	83
3.2.4. Covid-19 Pandemisinin Sosyal Medyaya Yansıması	85
3.2.5. Yaşlılık ve Sağlık: Yaşlı Bireyler İle Görüşmeler	88

3.2.6. Covid-19 Pandemisi ve Hastalık Deneyimleri	90
3.2.7. Hemşireler ile Görüşmeler	92
3.2.8. Covid-19 ve Toplumsal Cinsiyet: Kadınlar ile Görüşmeler	94
3.2.9. Pandeminin Kavramsallaştırılması: Afet ve Biyolojik Afete İlişkin Görüşler	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

4. Tartışma	98
-------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

5. Sonuç	112
----------------	-----

KAYNAKLAR	116
------------------------	-----

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Araştırmadaki Literatür Taramasına İlişkin Veriler	29
Tablo 3.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Makaleler.....	33

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Araştırmadaki Literatür Taramasına İlişkin Diyagram.....	29
---	----

ÖZET

Salgın hastalıklar toplumları her yönden etkileyerek can kaybı başta olmak üzere, ciddi kayıplara neden olmaktadır. 2020 yılı itibarıyla ülkemizi de etkisi altına alan Covid-19 pandemisi en yakın tarihte yaşanan ve tüm dünya tarafından tecrübe edilen önemli bir durumdur. Bu çalışma, Covid-19 pandemisinin toplumsal etkileri ile ilgili hazırlanan saha çalışmalarını derlemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, sistematik derleme yöntemiyle hazırlanmış olup belirlenen kriterlere göre seçilen yirmi makaleyi kapsamaktadır. Örneklem; 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Dergipark'ta yayımlanan sosyal bilimler alanındaki saha araştırmasına dayalı araştırma makaleleri arasından nitel araştırma yöntemi ile yapılan çalışmalara dayalı hazırlanan makaleler içinden sağlık sosyolojisi kapsamına giren çalışmaları içeren makalelerden oluşturmaktadır. Bulgularda, Covid-19 salgınının üniversite öğrencileri, eğitim, yaşlı bireyler, kadınlar, sağlık çalışanları üzerindeki etkilerin derlenen kaynaklarda nasıl incelendiği değerlendirilmiş, medya mecralarında nasıl ele alındığına dair ve pandeminin afet olarak algılanmasına ilişkin görüşlere dair çalışma verileri derlenmiştir. İncelenen araştırmalarda Covid-19 pandemisinin başta dezavantajlı olarak nitelendirebileceğimiz bireyler olmak üzere tüm bireyleri olumsuz etkilediği görülmüştür. İncelenen araştırmalar ile ülkemizde sağlık okuryazarlığının teşviki, afetler konusunda bilinçlendirme çalışmaları, infodeminin öneminin anlaşılması gibi önlemlere ilişkin öneriler aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid - 19, Sosyoloji, Sağlık Sosyolojisi, Nitel Araştırma, Derleme

SUMMARY

Review of Turkish Field Research Published in the Area of Social Sciences in Dergipark within the Scope of Sociology of Health and Related to Covid-19 Pandemic

Epidemic diseases affect societies in every aspect, causing serious losses, especially loss of life. As of 2020, the Covid-19 pandemic, which has also affected our country, is an important situation experienced most recently and by the whole world. This study was prepared to compile field studies on the social effects of the Covid-19 pandemic. The study was prepared with the systematic review method and encompasses twenty articles selected according to the specified criteria. The sample consists of articles prepared based on studies conducted with qualitative research method among the research articles based on field research in the field of social sciences published in Dergipark in 2020, 2021 and 2022, including studies within the scope of sociology of health and illness. In the findings, it was evaluated how the effects of the Covid-19 outbreak on university students, education, elderly individuals, women and healthcare professionals were examined in the compiled sources, and study data on how it was handled in media channels and opinions on the perception of the pandemic as a disaster were compiled. In the analysed studies, it was seen that the Covid-19 pandemic negatively affected all individuals, especially individuals who can be characterized as disadvantaged. With the studies analysed, suggestions regarding measures such as the promotion of health literacy in our country, awareness-raising activities on disasters, and understanding the importance of infodemics were conveyed.

Keywords: Covid-19, Sociology, Sociology of Health and Illness, Qualitative Research, Literature Review

GİRİŞ

2019 yılında Çin'in Wuhan kentinde ilk defa rastlanan ve 2020 yılı itibarıyla tüm yaşamı etkisi altına alıp milyonlarca insanın ölümüne neden olan bir salgın hastalık nedeniyle pandemi kavramı hayatlarımızın önemli bir parçası haline gelmiştir. Covid-19 pandemisi ile ilgili salgının her aşamasında, farklı boyutlarını ele alan çeşitli bilimsel araştırmalar yapılarak farklı bulgular yayımlanmıştır. Söz konusu bulgular, salgının seyri ile birlikte güncellenerek değişiklikler göstermiştir.

Pandemi henüz sona erdiği için özellikle sosyal bilimler alanında konuya ilişkin araştırmalar devam etmektedir. Bu tezin kapsamına dahil olan dönem içerisinde pandemi koşulları etkili olduğundan dolayı sosyal bilim araştırmaları da pandemi kısıtlamaları çerçevesinde gerçekleştirilebilmiştir. Bu nedenle bu konuda güncel durumu ortaya koyabilmek, salgın döneminde toplumun farklı kesimlerinin yaşadıklarının sosyal bilimler alanında nasıl değerlendirildiğini incelemek için bu çalışmanın yürütülmesi planlanmıştır.

Bu sistematik derleme çalışmasına Covid-19 pandemisinin Türkiye'deki ilk üç yılında (2020, 2021, 2022) Dergipark'ta yayımlanan sosyal bilimler alanındaki Türkçe araştırma makaleleri dâhil edilmiştir. Bu çalışmaya dâhil edilen makalelerdeki araştırmaların oluşturulduğu disiplinler ile sağlık sosyolojisinin çalışma alanlarındaki kesişim noktaları, araştırmalarda uygulanan araştırma yöntemleri, önem, amaç ve sınırlılıkların nasıl açıklandığı ile makale başlığı, özeti ve bulgular arasındaki uyum göz önünde bulundurularak çalışmalar değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmeler yapılırken sağlık sosyolojisi alanındaki çalışmalar dikkate alınmıştır. Eğitim bilimleri, mühendislik, insan ve toplum bilimleri vb. gibi farklı disiplinlerden uzmanların oluşturduğu çalışmalarda; üniversite öğrencileri, sağlık çalışanları, kadınlar gibi toplumun farklı gruplarından katılımcıların dahil edildiği görülmektedir.

Bu çalışmada, ilk bölümde sağlık sosyolojisine ilişkin kavramsal ereve ile salgınlar ve Covid-19 pandemisi ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Sağlık sosyolojisinin araştırma alanlarından, salgınların insanlık tarihinde oluşturduğu tahribatlardan, Covid-19 pandemisinin seyrine kadar olan konularda bilgi paylaşılmıştır. Hastalıklar, toplumları fiziksel etkiler haricinde kültürel, ekonomik, teknolojik olarak da yapısal değişikliklere yol açacak boyutta etkilemektedir. Bu durum yakın zamanda yaşanan salgın ile tecrübe edilmiştir.

İkinci bölümde sistematik derleme konusunda bilgi verilerek araştırmada izlenen yöntem açıklanmıştır. Belirli bir konuya ilişkin yapılmış çalışmaların belirlenen kriterlere göre derlendiği sistematik derleme çalışmaları, okuyucuların literatürde ilgili konuya ilişkin verilere kolaylıkla ulaşmalarını sağladığı için kıymetlidir.

nc bölümde çalışmaya dahil edilen makalelerdeki bulgular paylaşılmaktadır. Öncelikle her bir makale ayrı başlıklar halinde ele alınmış, daha sonra ortak çalışma alanları doğrultusunda kategorize edilmiştir. Kategorize edilen makalelerdeki bulgular, benzer çalışmalar göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Son iki bölümler ise incelenen makalelere ilişkin tartışma ve çalışmanın sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümlerde ele alınan makalelerde uygulanan araştırma yöntemleri, araştırma konusu, kapsamı, verilerin okuyucuya nasıl sunulduğu değerlendirilmiştir.

Covid-19 pandemisinin yakın zamanda tecrübe edilmesi ve gelecekte başka salgın hastalıkların yaşanabileceği ihtimali pandeminin toplumsal etkilerinin çok yönlü incelenmesini önemli kılmaktadır. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmaların derlenerek okuyucuya sunulması amaçlanmıştır.

Söz konusu araştırma, metodolojisi sebebiyle Etik Kurul onayı gerekmektedir. Bu araştırma için herhangi bir finansal destek kullanılmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

1.1. Sağlık Sosyolojisi

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık, yalnızca hastalığın ve sakatlığın olmaması değil fiziksel, ruhsal ve sosyal anlamda tam bir iyilik halini ifade etmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2024). Bu tanım, kişinin sağlığı üzerinde içinde yaşadığı toplumun büyük etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Kişilerin hasta olmalarına iten sebeplerden hastalık tanımlarının tarihsel ve kültürel olarak belirlenmesine kadar sağlığın toplumsal boyutunu ilgilendiren birçok konu sağlık sosyolojisi kapsamındadır.

Sağlık sosyolojisi, sosyolojinin bir alt dalı olarak toplum ile sağlık ilişkisini farklı bağlamlarda ele alan ve disiplinler arası çalışma alanına sahip olan bir disiplindir. Sağlık sosyolojisinin çalışma alanları; toplumsal kurumların sağlık ve hastalık ile ilişkisi, tıbbın toplumsal kurumlarla ilişkisi, sağlığın belirleyicileri, sağlık ile ilgili düzenlemeler olarak sıralanabilir. Ek olarak afetler, salgınlar, krizler, toplumun sağlığa ilişkin tutumlarını etkileyen faktörler, hekim-hasta ilişkisi, hastane ortamı, sağlık alanındaki meslek gruplarının özellik ve ihtiyaçları da bu alanın kapsamındaki konulardır (Nettleton, 2021, s.6).

Sosyologlar, sağlık, iyileşme ve hastalık konularında araştırma yaparlar çünkü bu alanlar insan deneyiminin temel bir parçasıdır. Bu çalışmalar, toplumun işleyişini anlamamıza yardımcı olur ve sosyal ilişki kalıplarını yansıtır. Sosyologlar, sağlık ve hastalıkla ilgili açıklamaların sadece biyolojik ve bireysel faktörlerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda sosyal bağlamın da önemli bir etkisi olduğunu vurgularlar. (Rogers ve Pilgrim, 2021, s.2.).

Cirhinlioğlu, sağlık sosyolojisinin tıbbın yanı sıra birçok bilimle ilişkili olduğundan bahsederek böyle bir alanda yapılan incelemelerin sadece kişilerin sağlığına katkı sağlamakla kalmadığını; sosyal eşitsizlikler, sağlık alanında profesyonel anlamda uzmanlaşma ile bu gücün yapısı ve birey ile toplum arasındaki ilişkisine dair bilgi ürettiğini belirtmektedir (Cirhinlioğlu, 2017, s.18).

Güven (2014), sağlık sosyolojisinin kapsamına giren çalışma alanlarına örnek olarak sağlık politikaları, sağlık kurumları, sağlık ile ilgili toplumsal algı mekanizmaları, sağlık ve hastalık konularının çeşitli boyutları gibi başlıkları sıralamaktadır (Güven, 2014, s. 128). Wright ve Perry’e göre sağlık sosyolojisi; sosyolojinin bakış açılarını, kavramsallaştırmalarını, teorilerini ve metodolojilerini insan sağlığı ve hastalığı ile ilgili fenomenlere uygulayan bir alt alandır. Bir uzmanlık alanı olarak sağlık sosyolojisi, sağlık ve hastalığı sosyal, kültürel ve davranışsal bir bağlama yerleştiren bir bilgi bütünü kapsar (Wright ve Perry, 2010, s. 107-119). Akçaoğlu (2022), sağlık sosyolojisinin araştırma rotalarından birkaçını; “... sağlıkta eşitsizlik, sağlıkta metalaşma ve sağlık ve iktidar ilişkisinden oluşur.” şeklinde belirtmektedir (Akçaoğlu, 2022, s. 478).

Çalışmada sağlık sosyolojisinin çalışma alanlarına dâhil olan afet durumlarından biyolojik afet olarak nitelendirilebilecek pandemiye ilişkin hazırlanan makaleler üzerinden bir derleme yapılması amaçlanmaktadır. Yakın zamanda tüm dünyayı etkileyen Covid-19 pandemisinin toplumsal etkilerine ilişkin yapılan saha araştırmasına dayalı Türkçe makalelerin derlemesi yapılacaktır. Çalışmaya dâhil edilen makaleler; eğitim bilimleri, mühendislik, iletişim bilimleri, iktisadi ve idari bilimler, sağlık bilimleri ile insan ve toplum bilimleri gibi çeşitli alanlarda uzmanlığa sahip kişiler tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu makaleler; üniversite öğrencilerinin pandemiye ilişkin görüşleri, eğitim öğretimlerinin nasıl etkilendiği, yazılı medya ve sosyal medya kanallarında hastalığın ve aşının nasıl yer aldığı, yaşlı

bireylerin pandemiye ilişkin tecrübeleri, hasta deneyimleri, hemşirelerin deneyimleri, kadınların pandemide üstlendikleri yükümlülükler, afet ve biyolojik afetlere ilişkin görüşler gibi konuları ele almıştır.

Pandeminin kendisi başlı başına sağlık sosyolojisinin çalışma alanına girmekle birlikte pandemi olgusunun farklı disiplinlerden uzmanların gözüyle çeşitli açılardan nasıl ele alındığının incelenmesi, hangi araştırma sorularına cevap arandığı ve hangi noktalarda eksiklikler bulunduğu incelenmesi ilgili disiplin açısından kıymetlidir. Bu nedenle bu çalışmanın Türkiye’de sağlık sosyolojisi alanında yapılan çalışmaların bilinirliğine mütevazı bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

1.2. Covid-19 Pandemisi

Küreselleşme ile beraber sağlık ve tıbbi ilgilendiren tüm alanlarda salgınlar da Covid-19’dan çok daha önce gündeme gelmeye başlamıştır. Ebola ve SARS gibi hastalıkların ülkeden ülkeye yayılmasının, sağlık hizmetlerinin giderek daha pahalı hale gelmesinin, dünya genelinde ülkelerin yeterli bir sağlık hizmeti sistemini sürdürmekte giderek daha zorlanmasının gözlemlenmesi ile beraber sağlık hizmeti sunumuyla ilgili olarak ülkeler arasındaki işbirliğinin de önem kazandığı görülmüştür (Rogers ve Pilgrim, 2021, s.2.). Küresel sağlık tarihini değerlendirdiği çalışmasında Randall Packard, Ebola ve daha yakın geçmişteki birçok sağlık sorununun bir tarihinin olduğunu, günümüz küresel sağlık yardımını karakterize eden 'merkezi motivasyonlar, düzenleme prensipleri ve işleyiş biçimleri'nin erken yirminci yüzyıla kadar uzandığını iddia etmektedir. Çalışmasının temel amacı küresel sağlık hizmetlerinin sorunlarını tarihsel bir bağlam ile ortaya koymak ve temel sağlık hizmetleri, kamu sağlık altyapısı ve hastalığa yol açan sosyal ve ekonomik belirleyicilere yeterince ağırlık verilmediğini vurgulamaktır (Packard, 2021, s. 4).

Olası pandemilere ilişkin çalışmalar tıp ve sağlık bilimlerinde olduğu kadar,

sosyal ve beşeri bilimler alanlarında da Covid-19 pandemisi öncesinde tartışılmaktaydı. Örneğin, Sociology of Health and Illness dergisi 2013 yılında "Pandemiler ve Yeni Ortaya Çıkan Bulaşıcı Hastalıklar: Sosyolojik Gündem" başlıklı bir özel sayı yayımlamıştı. Bu özel sayısının sunuş yazısında Batı Nil virüsü, H1N1, AIDS gibi hastalıkların gündeme getirdiği bulaşıcı hastalıkların giderek küreselleşen bir çağda yeniden ortaya çıktığı, ulusal ve yerel hükümet aktörlerine ulus ötesi aktörlerin eklendiğini, bu konunun yeni sosyolojik araştırmaları gerektirdiğini ifade ediyordu. Kuzey Amerika, Avrupa ve Asya genelinde geniş bir yelpazede yer alan özel sayı makaleleri, sağlık sosyologları ve halk sağlığı politika yapıcılarını için yeni gündemler belirlemeyi amaçlıyordu (Dingwall ve ark., 2013, s.1).

Covid-19 pandemisi, yakın zamanda tüm dünyada önemli etkiler yaratan afetlerden biridir. Bu dönemde hayatımıza salgın hastalık ve pandemi kavramları girmiş, afet olarak nitelendirilen durumlardan biri insanlık tarafından bir kez daha tecrübe edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından halk sağlığı üzerine ani, ciddi ve önceden öngörülemeyen etkileri olan durumlar afet olarak tanımlanmaktadır. Afetler; toplumun olağan yaşam düzeyini bozan, toplumun yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesini aşarak dışa yardım gereksinimi doğuran, can ve mal kaybıyla sonuçlanan ekolojik ve/veya teknolojik olaylardır (Kalaycıoğlu, 2021, s.3).

Pandemi kavramı, etimolojik olarak “tüm insanlara ait olan” anlamında Yunanca “pan” (tüm) ve “demos” (insanlar) kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuştur (Arıkboğa ve ark., 2020, s.46). Bir sağlık krizi olarak nitelendirilen pandemiye küresel ölçekte toplumlar kısa ve uzun vadeli olarak etkilenmektedir.

Salgın, bir sağlık sorunuyla başvuran kişi sayısında beklenmedik bir artış veya yeni bir yerde vakaların ortaya çıkması olarak tanımlanırken pandemi, birden fazla kıtaya yayılan bir salgını tanımlar (Sampath ve ark., 2021, s.3). Salgın hastalıkların dünya tarihi boyunca farklı zamanlarda insanları ve toplumları etkilediği

bilinmektedir. 541- 542 yılları arasında görülen 1. Veba salgını, yaklaşık 50 milyon insanın ölümüne sebep olmuştur. İspanya’da başlayan ve 1347-1351 yılları arasında yaşanan 2. Veba salgını, Avrupa nüfusunun yarısına yakınının ölümüne yol açmıştır (Bulut ve Pınar, 2020, s. 217-225). Veba, özellikle Avrupa’da 14. yüzyıldan 18. yüzyılın başlarına kadar korkulan bir hastalık olmuş; 18. yüzyıl itibarıyla bu hastalığın yerini çiçek hastalığı almış, 19. yüzyılda ise kolera pandemileri dünyayı derinden etkilemiştir. 1817 yılında Hindistan’dan dünyaya yayılan bir salgın olarak kolera, 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başlarında birbirini takip eden yedi pandemi ile başta Asya olmak üzere Avrupa, Kuzey ve Güney Amerika, Avrupa ve Afrika’da büyük kayıplara yol açmıştır. Hastalığın yayılmasında ticari ve dini amaçlı seyahatler, demir yollarının gelişmesi, buharlı gemiler ve Süveyş Kanalı gibi ulaşım alanında yapılan yeniliklerin etkili olduğu belirtilmiştir (Snowden, 2021, s. 317).

Aralık 2019’da, kökeni bilinmeyen bir pnömoni salgını, Çin’in Wuhan şehrinde rapor edildi. Pnömoni vakalarının, Huanan Deniz Ürünleri Toptan Satış Pazarı ile bağlantılı bulunduğu belirlendi. SARS-CoV ile ilişkili yeni bir solunum virüsü izole edildi ve genom analizi, bu virüsün SARS-CoV-2 adı verilen ve şiddetli akut solunum sendromu koronavirüsü 2 (SARS-CoV-2) olarak adlandırılan yeni bir koronavirüs olduğunu gösterdi. SARS-CoV-2’nin küresel yayılması ve koronavirüs hastalığı (Covid-19) nedeniyle binlerce ölüm, Dünya Sağlık Örgütü’nün 12 Mart 2020’de pandemi ilan etmesine neden oldu (Ciotti, ve ark. 2020, s. 365).

2019 yılının Aralık ayında Çin’in Wuhan şehrinde görülen Covid-19, Çin’in diğer kentlerinin ardından dünya geneline yayılmıştır. 2020 Ocak ayı içinde Covid - 19’un görüldüğü ülkeler Tayland, Japonya, ABD ve Fransa olmakla birlikte Ocak ayı sonunda bu ülkelere Hindistan, Filipinler, Rusya, İspanya, İsveç ve İngiltere de eklenmiştir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 20 Ocak 2020’de yayımladığı rapor ile söz konusu hastalığın insandan insana geçtiğine dair ilk açıklama yapılmış, 30 Ocak 2020

tarihinde küresel acil durum ilan edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.23). Covid - 19'un kodlamasının açılımı, 11 Şubat 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından Corona için "CO", virüs için "VI", hastalık (disease) için "D" ve ilk tespit edildiği yıl (2019) olarak 19 şeklinde açıklanmıştır (Arıkboğa ve ark., 2020, s.40).

Büyük ölçüde solunum yolu ile bulaştığı tespit edilen hastalığın tüm dünyada sağlık, eğitim, ekonomi, adalet, kültür, turizm, vb. gibi önemli alanları etkisi göz önünde bulundurularak devletlerin konuya ilişkin tedbir almaları gerekliliği gündeme gelmiştir. İlk vakanın 11 Mart 2020 tarihinde görüldüğü ülkemizde, 10 Ocak 2020 tarihinde Koronavirüs Bilim Kurulu, 7 Haziran 2020 tarihinde de Koronavirüs Toplum Bilimleri Kurulu kurulmuştur. 12 Mart 2020 tarihi itibarıyla ülkemizde geniş kapsamlı tedbirler alınmaya başlanmış; eğitime ara verilerek uzaktan eğitime geçilmiş, kamu çalışanlarının yurt dışı ziyaretleri sınırlandırılmış, tüm spor faaliyetleri seyircisiz olarak düzenlenmeye başlanmış, Covid-19 vakalarının arttığı ülkelere uçuşlar durdurulmuş, toplu olarak yapılacak olan tüm etkinlikler ertelenmiştir. Bu dönemde yurt dışından gelen kişiler öğrenci yurtlarında 14 gün karantinada tutularak durumları gözlenerek evlerine gitmelerine müsaade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.24).

Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiyeleri ile her ülkenin ilgili makamları tarafından yoğun tedbirler alınmıştır. Öncelikle sosyal alanların tümünde maske kullanımı zorunlu tutulmuş, temizlik ve hijyen kuralları belirlenmiş, insanların belirlenen sosyal mesafe kurallarına uyulması zorunlu tutulmuştur.

Ülkemizde alınan tedbirler pandeminin seyrine göre sürekli olarak güncellenmiştir. 22 Mart 2020 tarihinde 65 yaş ve üzeri kişiler ile kronik hastalığı olanlara sokağa çıkma kısıtlaması getirilmiş, kamu çalışanları için hizmetlerin aksamayacağı şekilde uzaktan-esnek-dönüşümlü çalışma modelleri uygulanmıştır. 3 Nisan 2020 tarihinde 30 büyükşehir ve Zonguldak'a 15 gün boyunca araç giriş çıkışı

yasaklanmıştır. 11-12 Nisan 2020 tarihlerinde ilgili şehirlerde hafta sonları sokağa çıkma kısıtlanmış ve ardından hafta sonu için yapılan kısıtlama ülke genelinde uygulamaya alınmıştır. 17 Mart-11 Haziran 2020 tarihleri arasında 90 ülkenin tahliye işlemlerine destek verilerek yaklaşık 38.000 yabancı uyruklu kişi ülkelere gönderilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.25).

2020 Nisan ayı itibarıyla Sağlık Bakanlığı tarafından “Hayat Eve Sığar” isimli mobil uygulama üzerinden risk bölgeleri, ailelerin takibi, Covid-19 test bilgisi, harita üzerinden hastane/eczane bilgilerine erişim imkânları gibi hizmet ve bilgilere erişim sağlanmıştır. Daha sonra bu uygulamadaki kod ile (HES kodu) kişilerin hastalık riskine göre toplu taşıma araçları kullanımı, seyahatleri, topluca gidilecek yaşam alanlarına girişler (AVM, vb.) kontrol altında tutulmuş, hastalığa yakalanan kişilerin durumları uygulama aracılığıyla takip edilmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından hastalığa yakalanan kişilere ilişkin sayısal veriler her gün kamuoyuna duyurulmuştur, filyasyon ekipleri aktif olarak çalışmıştır. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.25).

2020 Haziran ayı itibarıyla havaların ısınmasıyla birlikte sosyal mesafe kısıtlamaları açık hava için esnetilmiş; Temmuz-Eylül 2020 aylarında kademeli normalleşme süreci kapsamında sosyal yaşamın sürdürülebilmesi için sokağa çıkma kısıtlamalarında esneklik, seyahat esneklikleri getirilmiştir. 2020 Kasım ayı itibarıyla dünya genelinde artan vaka sayıları nedeniyle ülke genelindeki kısıtlamalar tekrar sıkı bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Ülke genelinde Covid-19 aşısı uygulamaları 2021 yılı başında sağlık çalışanları ve öncelikli gruplar ile başlatılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.30).

Ülkemizde 2021 yılı Mart ayı itibarıyla şehir bazlı kısıtlama ve tedbir uygulamasına geçilmiş; yüz yüze eğitim, sokağa çıkma kısıtlaması, resmi ve dini merasimler, spor-kültür-sanat etkinlikleri, hizmet sektöründeki işletmelerin hizmet sunma şekli gibi pek çok durum kademeli olarak normalleşme uygulamalarına dâhil

edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.31).

2 Mart 2021 tarihinden itibaren tüm okul öncesi ve ilkökul eğitim seviyeleri ile 8. ve 12. sınıf eğitimlerinde ülke genelinde yüz yüze eğitim uygulamasına dönülmüştür. Şehir bazlı risk haritaları oluşturularak yüz yüze eğitim başlamıştır. Uzaktan eğitim okul öncesi, ilk ve orta öğretim seviyelerinde ulusal televizyon kanalları ve dijital platformlar üzerinden sürdürülmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.23). 2019-2020 akademik yılı bahar döneminden itibaren tüm eğitim seviyelerinde uzaktan eğitim yöntemiyle sürdürülen eğitim-öğretim süreçleri, 2021-2022 akademik yılı güz dönemi itibarıyla yüz yüze eğitime dönüşmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.145).

Covid-19 salgını ile birlikte dünya genelinde toplumların düzenleri değişmiş; ekonomik koşullar kötüleşmiş, üretim aksamış, yüksek oranda can kaybı yaşanmış, sağlık sistemleri yetersiz kalmış ve bu değişimlerin sonucunda insanlar belirsizlik ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Hem virüsün kendisinin iyi bilinmemesi hem de pandeminin nasıl ve ne zaman sonlanacağını öngörülememesi tüm dünyada endişe uyandırmıştır (Rettie ve Daniels, 2021, s. 427). Giderek umutsuzlaşan ve acil ihtiyaçları artan bir nüfusa hizmet etmek için kamu kurumlarının, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının hızlı, etkili ve iyi koordineli bir şekilde çalışması gerekmektedir. Gelir düzeyi düşük bireylerin, sosyoekonomik düzeyleri sebebiyle enfeksiyona yakalanma ve Covid-19 kaynaklı ölüm riskleri yüksektir. Onlar en hassas gruptur ve dolayısıyla bu grup aynı zamanda daha kesin müdahale politikaları ile desteklenmelidir. Salgının etkisine ilişkin çalışma biyomedikal alanla sınırlı olmamalıdır. Toplumun nasıl tepki verdiğini, sosyal kuruluşların mevcut kaynakları nasıl yönettiğini ve sosyal mesafenin sosyoekonomik maliyetlerini bilmek, pandemik potansiyeli olan yeni virüsler ortaya çıkmadan önce müdahale planlarını geliştirmek için gerekli olabilir (Clemente-Suárez ve ark., 2021, s. 9).

Salgınların toplumsal yönlerine bakıldığında öncelikli olarak görülen, eşitsizliklerdir (Farmer, 2001, s. 4). Margaret MacMillan geçmişteki salgınlarla Covid-19'u karşılaştırırken Covid-19'un güçlü toplumları bile sarsmış durumda olduğunu ifade etmektedir. Salgın, küreselleşmiş dünyamızda artan sosyal ve ekonomik eşitsizlikler veya uluslararası tedarik hatlarının tehlikeli kırılganlığı gibi, zaten ortaya çıkmaya başlayan kusurları net bir şekilde ortaya koymuş ve var olan uluslararası gerilimleri daha da kötüleştirmiştir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri ve Çin arasındaki, hükümetler birbirlerini virüsün yayılmasından sorumlu tutmuştur. Tıpkı 14. yüzyıl Avrupası'nın farklı krizlerin bir araya gelmesinden muzdarip olması gibi, Covid-19'da da paralel yollarda gelişmekte olan sorunlar ve konuların giderek kesiştiğini söylemektedir. Örneğin birkaç ülkede etnik ve ırksal azınlıklar arasındaki daha yüksek ölüm oranı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde, mevcut ırkçılık endişelerini ve öfkesini artırmış; küreselleşmeye veya en azından mevcut biçimine karşı direnç, Covid-19'un hızlı uluslararası yayılmasıyla yeni bir güç kazanmıştır (MacMillan, 2020, s. 42).

Örneğin Avrupa'da Covid-19 ölümlerindeki ülke farklarını analiz ederek, hastalığın yayılmasını açıklayan sosyal risk faktörlerini, kısıtlamaları ve kontrol önlemlerini ve kurumsal güveni incelemek amacıyla yapılmış olan bir çalışma virüsün yayılması ve alınan önlemlerde ülkeler arasında önemli farklar bulunduğunu göstermektedir. Bu çalışmada 25 Avrupa ülkesindeki 22 Ocak - 14 Nisan 2020 tarihleri arasında veri toplanmış, günlük Covid-19 mortalitesini modellenmiş, her ülke içinde sosyal ilişkilerin, kısıtlamaların ve kurumsal güvenin etkisine odaklanılmıştır (Oksanen ve ark., 2020, s.1).

İnsanlık tarihinde ilk kez bu kadar sert küresel tecrit önlemleri alınmış ve hükümetler ekonomilerini 'topallaştırma' (sakatlama) yönünde bilinçli kararlar almıştır. Pandeminin yol açtığı durumlar arasında ekonomik 'tecrit'in yanı sıra çok

sayıda sosyo-ekonomik yansıma da vardır; örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde ve diğer birçok ülkede aynı şekilde milyonlarca (3,3 milyon) vatandaş bir günde işsizlik başvurusunda bulunmuştur. Covid-19, dünya ekonomilerine, genel olarak topluma, özellikle yoksullara ve savunmasız kişilere ve evlerinde 'güvenli bir şekilde kilitli' olan bireylere yönelik bir sorundur. Geleneksel olarak kolektif anlam sağlayan dini kurumlar artık kamusal alanlarda toplanamamakta ve toplumsal teselli sunamamaktadır. Covid-19 belki de insan olmanın ne anlama geldiğini ya da en azından insan olmanın anlamına dair inanılan şeyleri sorgulamaya neden olmuştur (Meylahn, 2020, s.1).

Pandemi boyunca alınan tedbirlerden dolayı uygulanan izolasyon, uzaktan eğitim modeline geçiş, evden/uzaktan çalışma modeline geçiş, sosyal mesafe uygulamaları sebebiyle sosyalleşememe ve tüm aile bireylerinin karantina boyunca eve hapsolmesi insanların hayatlarında büyük değişimlere yol açmıştır. Kişiler kendilerinin yanı sıra birlikte yaşadıkları yaşlı veya engelli bireyler için de tedbirler olarak yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmıştır.

Üniversiteler de dahil olmak üzere her düzeydeki eğitim ve öğretim faaliyetleri vazgeçilmez olduğundan, eğitim-öğretim faaliyetleri de Covid-19 salgınında normale dönmek istenen alanlar arasında yer almıştır. Pandemi uluslararası öğrenci hareketliliğini önemli ölçüde etkilemiş, bu konu akademik literatürde ve raporlarda güncel bir araştırma alanı oluşturmuştur. Çevrim içi derslerin büyük avantajı olarak konaklama maliyetlerinin düştüğü görülmektedir. Konuya ilişkin incelenen çalışmalar ile, pandemide çoğu öğrencinin kendi ülkelerine döndüğünü ve öğrencilerin Covid-19 salgını sırasında yurt dışında eğitim alma konusunda kaygılı oldukları gözlemlenmiştir. Yükseköğretimin salgından önemli ölçüde etkilendiği ve bir dönüşüm süreci yaşadığı görülmektedir. Pek çok yükseköğretim kurumu özellikle uluslararası öğrencilere yönelik çevrimiçi eğitim platformları, sanal üniversiteler,

hibrit kampüsler için yeni yaklaşımlar geliştirse de öğrencilerin çoğu kampüsleriyle bağlantılı bir yaşam yaşamak konusunda oldukça isteklidir. Kampüsün, akademisyenlerin ve öğrencilerin ortak üniversite kimliğinin ayrılmaz parçaları olduğu söylenebilir. Geline nokta yükseköğretim kurumları pandemi sürecinde hem eğitim hem de iletişim alanında yaratıcı ve yenilikçi çözümler üretebilmişlerdir (Yıldırım ve ark., 2021, s. 109).

Dünyada çoğu okul ve üniversite, Covid-19'un yayılmasını kontrol altına almak için kapatılmıştır. Okulun kapatılması öğrenciler, aileler ve öğretmenler için zorluklara neden olmaktadır. Yani uzaktan eğitim, eğitim sisteminin devamı için bir çözüm olmakla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde uzaktan eğitim zordur çünkü pek çok ebeveyn okula gitmemiştir. Yoksul ve dijital okuma-yazma bilmeyen, eğitim düzeyi düşük, çocukları zayıf öğrenme motivasyonuna sahip aileler bu durumdan daha etkilenmekte ve bu da eşitsizliği artırmaktadır. Çoğu kırsal bölgedeki öğrenciler, ailelerini hayvancılık ve çiftçilik konusunda tam olarak desteklemek zorunda kalabilmektedir. Ayrıca, düşük gelirli ailelerden ve kırsal kesimden gelen kız öğrenciler cinsel istismar, zorla çalıştırma ve erken yaşta evlilik riskine daha fazla maruz kalabilmektedir. Salgın, dünya çapındaki tüm eğitim okullarının çevrimiçi öğretme ve öğrenmeyi benimsemesine neden olduğu için hükümetlerin kentsel ve kırsal alanlarda ağ altyapısını ve internet bağlantısını ölçeklendirmesi gerekmektedir. Ülkeler, eğitim teknolojisini ölçeklendirmek, internette sıfır dereceli eğitim kaynakları oluşturmak, dijital öğretme ve öğrenme kaynakları hazırlamak, ücretsiz çevrimiçi öğrenme kaynaklarını kullanmak, mobil öğrenmeyi kullanmak, radyo ve televizyon öğretimini kullanmak ve bilgi iletişim teknolojileri altyapılarını geliştirmek için bir strateji tasarlamalıdır (Tadesse ve Muluye, 2020, s. 6).

Nüfusun yaklaşık %20'sinin engelli bireylerden oluştuğu Britanya'da yapılan araştırmada Covid-19 salgınının engelli bireyleri nasıl etkilediği araştırılmıştır.

Araştırmada Covid-19'un, önceden var olan koşullarla, sosyal eşitsizliklerle, dezavantajlarla ve yoksullukla etkileşime giren ve onları daha da kötüleştiren, 'birlikte ortaya çıkan, sinerjik bir salgın' olarak hareket ettiği belirtilmiştir. Engelliler açısından mevcut yapısal başarısızlıkları ve eşitsizlikleri ortaya çıkarmış, büyütmüş ve engelliler üzerinde farklı etkiler yaratmıştır. Salgın döneminde çoğu durumda engellilerin ihtiyaçları korunmamış ve devletin tepkisi onların insan haklarını tehlikeye atmıştır. Politika yapıcılar ve sosyal bakım sağlayıcıları, bu salgının geri kalanında ve sonrasında ve gelecekte yaşanabilecek benzer krizler beklentisiyle engellilerin ihtiyaçlarını karşılamak için engelli kişiler ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışmalıdır (Shakespeare ve ark. 2022, s. 114).

Amerika'da dördüncü dalga sırasında yapılmış bir araştırma Covid-19 salgını sürecinde yaşlıların yalnızlık riskini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, özellikle yakın sosyal etkileşimleri sınırlayan sosyal mesafe önlemlerinin, yaşlılar arasında yalnızlıkla nasıl ilişkilendirildiğini ve bu önlemlerin toplumsal ve demografik özellikler tarafından nasıl etkilendiği üzerinde durmaktadır. Bulgular, sosyal etkileşimlerin ve yakın temasın kısıtlanmasının yaşlılar arasında yalnızlığı artırdığını göstermektedir. Yazarlar sanal iletişim yöntemleriyle sosyal bağların korunması ile yalnızlık riski altındaki savunmasız gruplara özel önem verilmesi gerektiği sonucuna varmaktadır (Choi ve ark, 2022, s.1).

Kapanan iş yerleri ve şirketler sebebiyle salgında yaşanan işsizlik sorunu, sosyal devlet kavramını yeniden gündeme getirerek devletlerin sadece sağlık tedbirlerini değil sosyal yardımları da üstlenmesi gerekliliğine yönelik tartışmaları hızlandırmıştır. Parekh ve Bandiera'nın çalışmalarında belirttiği gibi; Covid-19 salgını ve bunun sonucunda ortaya çıkan ekonomik durgunluğun önümüzdeki yıllarda dünyanın en yoksul insanlarını etkileyeceği öngörülmektedir. Yazarlar ekonomik durgunluğun yoksulluk düzeyleri üzerindeki etkileri araştırılırken dünyanın en yoksul

insanları için sosyal yardımın dikkate alınmasının önemini vurgulanmaktadır (Parekh ve Bandiera, 2020).

İşsizlik, yaşam beklentisi ve ölüm oranları arasındaki tarihsel ilişkiyi araştırmayı amaçlayan bir çalışmaya göre ABD genel nüfusu için Covid-19 ekonomik durgunluğunun ölüm ve yaşam beklentisi üzerindeki uzun vadeli etkilerini değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya göre Covid-19 ile ilişkili işsizlik şokunun tipik işsizlik şokundan ırka ve cinsiyete bağlı olarak 2 ila 5 kat daha büyük olduğunu tahmin edilmekte ve ileriki 15 yıl içinde 0,8 milyondan fazla ek ölüm öngörülmektedir (Bianchi ve ark., 2023, s.1).

Geçmişte yaşanan salgınlar, milyonlarca can kaybına neden olmuş ve toplumlar üzerinde farklı boyutlarda etkileri olmuştur. Bununla birlikte, karantina kavramının keşfedilmesi, aşılarda geliştirilmesi ve yeni tedavi yöntemleri açısından önemli bilimsel buluşlara yol açmıştır. Covid-19 pandemisi, yeni pandemilerin yayılmasını tespit etmek, tahmin etmek veya kontrol etmek için hâlen hazırlıklı olmadığımızı kanıtlamıştır (Sampath ve ark., 2021, s.3).

Pandemi ile birlikte da teknoloji ve internet kullanımının yaygınlaşmış, yaşamlar çevrim içi alanlara, sanal platformlara yönelmiştir. Tüm toplumlarda farklı alanlarda ortaya çıkan krizlerin yönetilmesi, sağlık ihtiyaçları başta olmak üzere insanların ihtiyaçlarının ülke yönetimleri tarafından önceliklendirilerek karşılanmaya çalışılması gündeme gelmiştir. Bu çalışmada, Covid-19 pandemisi boyunca yaşananlara dair yapılan bilimsel araştırmalar incelenerek Türkçe literatürü değerlendirmek amaçlanmıştır.

Elbette Türkiye’de ve dünyada Covid-19 pandemisi araştırmacılar tarafından sıkça çalışılmıştır. Bu tez çalışması kapsamında yapılan diğer araştırmalar da gözden geçirilmiş olup aşağıda bu araştırmalar ile paylaşılan bulgulara ilişkin örnekler sunulmuştur. Pandeminin sağlık hizmetlerine etkisinden, sağlık çalışanlarının

görüşlerine, medyadaki yansımalarına, eğitim öğretim süreçlerine, yaşlı bireylerin yaşamlarına, üniversite öğrencilerinin görüşlerine kadar çeşitli konularda çalışmalar sürdürülmüştür.

Bir salgın sırasında haber medyası halk sağlığı ve politika bilgilerinin iletilmesinde çok önemli bir rol oynar. Artan dezenformasyon ortamında geleneksel gazete haberleri önemlidir, ancak belirsizlikler sağlık risklerinin haberleştirilmesini ve bulaşmayı sınırlama çabalarını zorlaştırmaktadır. Mart 2020'den Ağustos 2020'ye kadar üç ülkede (Kanada, Birleşik Krallık, Amerika Birleşik Devletleri) Covid-19'un basılı ve çevrimiçi gazete haberlerini değerlendiren araştırmaya göre; yayımlanan haberler orta düzeyde bilimsel kaliteye ve düşük sansasyonelliğe sahiptir (Mach ve ark., 2021, s. 25). Ocak ve Temmuz 2020 arasında yayınlanan Doğu Asya İngilizce gazetelerinin incelenerek hazırlanan bir diğer çalışmada, gazetelerin pandemiye ele alma konusunda yavaş olmalarına rağmen, ilk başyazılarının endişe verici bir ton taşıdığı ve bu durumun yeni enfeksiyonlar düşük seviyelere düştükten sonra bile devam ettiği belirtilmiştir. Çinli ve Tayvanlı editörler, uluslararası düşmanlara saldırmak için onu bir takoz meselesi olarak kullanarak salgını siyasallaştırmışlardır. Bu arada Koreli editörler, hükümete iş dünyası yanlısı ekonomik reformlar yapması için baskı yapmak amacıyla salgının ekonomik etkilerini kullanmıştır. Buna karşılık, Hong Kong'daki editörler salgının siyasallaştırılmasından büyük ölçüde kaçınarak temkinli bir tarafsızlık sergilemiştir. Bu editoryal haber kalıpları, Doğu Asya'daki basın partizan doğasını ve aynı zamanda belirgin siyasi ve ekonomik gizli eğilimleri ortaya koyması şeklinde yorumlanmıştır (Fox, 2021, s.1).

İnsanlık tarihinde daha önce bir salgın sırasında bu kadar hızlı iletişim kurmak mümkün olmamıştır. Sosyal medya platformları bilginin yayılmasında kilit bir parça olmuştur. Ancak dikkate alınması gereken birçok avantaj ve dezavantaj vardır. Bu araçların sorumlu kullanımı; önemli yeni bilgilerin, ilgili yeni bilimsel bulguların hızlı

bir şekilde yayılmasına, teşhis, tedavi ve takip protokollerinin paylaşılmasına, ayrıca farklı yaklaşımların küresel olarak karşılaştırılmasına ve tarihte ilk kez coğrafi sınırların kaldırılmasına yardımcı olabilir. Mevcut kaynaklar; sahte verilerin, mitlerin ve karamsar bilgilerin olası yayılmasının olumsuz tarafıyla birlikte karantina durumlarıyla birleştğinde insanlarda kaygıya, depresyona yol açabilir. Bu nedenle infodemiye katkıda bulunulmaması ve bilgi yayarken sosyal medyanın sorumlu bir şekilde kullanılması tavsiye edilir (González-Padilla ve Tortolero-Blanco 2020, s.124). Öncü ve arkadaşları (2021) tarafından hazırlanan çalışmada, Covid-19 salgınının Türkiye'de sağlık yönetimi ve sağlık hizmetlerine etkisi dikkate alındığında Türkiye'nin bu salgın dönemini yeterince yönettiği söylenmektedir. Yazarlara göre Türkiye'nin sağlık politikaları ve yeni yönetim stratejileri, Covid-19 salgınına yönetmekte başarısız olan diğer gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelere yol gösterebilecek niteliktedir. Bu çalışma, uyarlanabilir ve sürdürülebilir sağlık politikalarının uzun vadede halk sağlığını koruyacağı düşüncesini savunmaktadır (Öncü ve ark., 2021).

Tengilimoğlu ve arkadaşları (2021) tarafından 2076 sağlık çalışanına anket uygulanarak yapılan çalışmayla Türkiye'de Covid-19 salgınında sağlık çalışanlarının kaygı, depresyon ve stres düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır. Pandemiye sağlık çalışanlarının en önemli sorununun koruyucu ekipman eksikliği olduğu, sağlık çalışanlarının kaygı ya da stres düzeylerinin en büyük nedeninin, virüsü ailelerine bulaştırma endişesi olduğu belirtilmiştir. Çalışmada en yüksek depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin pandemi, acil servis ve dahili servislerde görüldüğü, kadın çalışanların depresyon, kaygı ve stres düzeylerinin erkek çalışanlara göre daha yüksek olduğu bilgisi verilmiştir (Tengilimoğlu ve ark., 2021).

Covid-19 krizinin kalbinde, sağlık çalışanları Covid-19 hastalarını tedavi ederken enfeksiyonun yayılmasını azaltmak, uygun kısa vadeli stratejiler geliştirmek

ve uzun vadeli planlar oluşturmak gibi çeşitli zorluklarla karşı karşıyadır. Literatür gözden geçirildiğinde, sağlık çalışanlarında Covid-19'un bir sonucu olarak stres, anksiyete ve depresif semptomlara ilişkin tutarlı veriler elde edilmiştir. Çok sayıda araştırma, hastalığın sağlık çalışanlarının ailelerine bulaşma olasılığının yanı sıra hasta bakımıyla ilgili ciddi kaygıları olduğunu da doğrulamıştır (Shreffler, ve ark., 2020, s.1059). Araştırmalar yüksek tükenmişlik, psikolojik stres ve intihar oranları göstermeye devam ederken, sağlık çalışanlarının psikolojik yükü ve genel sağlık durumları konusunda artan bir farkındalık oluşmuştur. Salgının zararlı etkileri arasında enfeksiyon ve ölüm oranlarında artış, aşırı mali zorluklar, bilinen ve özellikle bilinmeyen bilgilerle ilgili stres ve devam eden etkiyle ilgili belirsizlik korkusu yer almaktadır. Bazı araştırmacılar özellikle Covid-19'un sağlık çalışanlarının uykusu üzerindeki etkisine odaklanmıştır. Kaygı ve stres önemli ölçüde artmış, bu da hem öz yeterlik hem de uyku üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Salgın ilerledikçe olumsuz ruh sağlığı koşulları sağlık çalışanlarını daha da etkileyeceğinden, çalışanlar arasında daha fazla farkındalığın olması ve ruh sağlığına odaklanan uzun vadeli çalışmaların yapılması gerekir (Gupta ve ark., 2021, s.282). Maatuk ve arkadaşları (2022) tarafından Libya'daki bir devlet üniversitesindeki öğrencilerin ve akademisyenlerin, Covid-19 salgını sırasında e-öğrenme sistemlerinin kullanılması ve uygulanmasına ilişkin bakış açılarını öğrenmek üzere hazırlanan çalışmada; elektronik ortamda öğrenme ve öğretmenin, masrafların ve maliyetlerin azaltılması da dâhil olmak üzere birçok avantaj sağladığı belirtilmektedir. Yaşanan çeşitli sorunlara rağmen pandemi boyunca birçok öğrencinin eğitim kurumlarında çalışmaya geri dönmesi için başarılı bir alternatif olduğu iddia edilmektedir. Çalışma sonuçlarına göre, öğrenciler e-öğrenmenin öğrenmelerine katkıda bulunduğuna inanmaktadır fakat bu öğrenme modeli öğretim üyeleri üzerindeki iş yükünü azaltmakta, öğrenciler üzerindeki iş yükünü ise artırmaktadır (Maatuk ve ark., 2022, s. 3).

Lebrasseur ve arkadaşları (2021) tarafından yapılan derleme, Covid-19 salgınının yaşlı yetişkinler üzerindeki etkisine ilişkin yayımlanmış çalışmaları ele almaktadır. Derlenen çalışmalarda psikolojik belirtilerin varlığı, yaşlı ayrımcılığının artması ve yaşlı popülasyonda fiziksel bozulmalar rapor edilmiştir. Salgın sırasında bildirilen sosyal yaşamdaki azalma ve yüz yüze sosyal etkileşimlerdeki azalma, zaman zaman yaşam kalitesinin azalması ve depresyonun artmasıyla ilişkilendirilmiştir. Hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar, uyku bozuklukları ve fiziksel aktivitede azalma da kaydedilmiştir. Söz konusu çalışma ile yaşlı yetişkinlerin mevcut pandemi sırasında sosyal temasları sürdürebilmelerini, aile bağlarını koruyabilmelerini ve yardım alma veya verme yeteneklerini sürdürebilmelerini sağlamak için bireysel, organizasyonel ve kurumsal stratejiler oluşturulması önerilmektedir (Lebrasseur ve ark., 2021).

Covid-19 salgını ve ilişkili halk sağlığı önlemlerinin zihinsel sağlık üzerindeki olumsuz etkisiyle ilgili çalışmalar bize risk algısının depresif semptomlar üzerindeki etkisini göstermektedir. Kesitsel ve gözlemsel bir çevrimiçi anket çalışması, ülke düzeyindeki farklılıkları kontrol etmek için bireysel risk algısı ile depresyon arasındaki ilişkiyi açıklamak amacıyla pandeminin ilk aylarında altı Avrupa ülkesinde (İtalya, İsveç, Birleşik Krallık, Fransa, Polonya, Çek Cumhuriyeti) yaşayan 11,340 katılımcının verileri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma, depresyon semptomları yaşayan kişilerin yüksek risk algısı ile depresif semptomları rapor etme arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin ülkeler arasında farklılık gösterdiğini öne sürmektedir. Ayrıca, bu ilişkinin sağlık harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'ya oranı, akut bakım için hastane yatakları ve nüfus başına düşen tıbbi uzman sayısı gibi bağlamsal faktörler tarafından belirlendiği bulunmuştur. Araştırmacılar, sağlık hizmetlerine yapılan yatırımın, pandemi kısıtlamaları altında yaşayan toplumların zihinsel sağlığını korumanın somut bir yolu olduğunu öne sürmektedirler (Terraneo ve

ark. 2021, s.1).

2021 yılında yayımlanan bir çalışmada (Parlak ve ark., 2021), Türk kadın akademisyenlerin Covid-19 deneyimleri toplumsal cinsiyet rolleri açısından incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre; kadın akademisyenlerin salgın döneminde ev içi sorumluluklarının büyük ölçüde arttığı ve bu kadınların bu sorunları çözmek için stratejiler geliştirmekte zorlandıkları görülmüştür. Kendilerine atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle evi düzenleme konusunda ciddi bir sorumluluk hissetmişlerdir. Eşlerin iş hayatları normal bir hızda devam ederken, kadınlar çocuk bakımı ve ev işleri arasında akademik sorumluluklara zaman ayırmakta zorlanmışlardır. Kadınlar ev içi alana ayırdıkları yoğun emek ve zaman nedeniyle akademik sorumluluklarına zaman ayıramamakta, kamusal alandaki varlıkları azalmaktadır. Bu durumda akademik üretkenlikleri zarar görmüştür. Bu deneyimler göz önünde bulundurulduğunda kadınların yaptığı ücretsiz emeğin yeniden dağılımının toplumsal destekle farklı yapılandırılması gerekmektedir (Parlak ve ark., 2021, s.483). Van Tienoven ve arkadaşları tarafından (2023) Belçika'da Mart-Mayıs 2020 arasındaki sokağa çıkma kısıtlamaları sırasında ev işlerinin paylaşımında cinsiyet dağılımına göre durum incelenmiştir. Araştırma bulguları ile zaman gerektiren bir iş ve yaşam durumu, karantina sırasında erkeklerin ev işlerine harcadığı zamanın artmasıyla ilişkilendirilmekte ancak kadınların zaman kullanımında bir değişiklik ile ilişkilendirilmemektedir. Cinsiyet farkı mutlak sürede kapanmak ile birlikte rutin ve rutin olmayan ev işlerinin göreceli payları açısından bu fark kapanmamaktadır. Covid-19 salgınının evdeki cinsiyete dayalı işbölümü üzerindeki sınırlı etkisi, toplumsal cinsiyet rollerinde önemli değil geçici bir değişime işaret etmektedir (Van Tienoven ve ark., 2023, s. 654).

Dzigbede ve arkadaşları (2020) tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan çalışmada, afetle mücadelede çalışan yerel hükümet yetkililerinin ve

yöneticilerinin görüşleri araştırılmıştır. Sonuçlar, Covid-19'un virüs yayıldıkça daha da kötüleşen sosyal eşitsizlikleri ortaya çıkarmasına rağmen, yerel yönetimlerin virüsle savaşmak için yenilik yaptığını ve stratejik eylemler yaptığını göstermektedir. Pandemi, var olan ve yaşanan her felaketle daha da kötüleşebilecek gerçek toplumsal eşitsizlikleri ortaya çıkarmıştır (Ali ve ark., 2020, s. 415). Araştırmacılar tarafından hükümetin afetlere ilişkin stratejilerinin, bir sonraki biyolojik felakete daha güçlü, daha etkili hazırlığı desteklemek için, bu virüsün tehdidi azaldıkça bu eşitsizlikleri tanıma ve hesaba katması ile geliştirmesi önerilmektedir (Dzigbede ve ark., 2020).

Dünya Sağlık Örgütü'ne üye devletler, kendi sağlık sistemlerinin acil durumlara müdahale etme kapasitesini incelemeye devam etmeli, aynı zamanda daha az gelişmiş ülkelerin salgınlara ve ani başlangıçlı felaketlere karşı kapasite geliştirmelerine yardımcı olmalıdır. Ülkeler ve küresel toplum her zaman yeni tehditlerle uğraşmak zorunda kalacaktır. Müdahalenin hızı ve etkinliği, etkilenen ülkeler, bölgeler ve dünyanın yararına geliştirilebilir. Ancak kapasite geliştirme için daha fazla fon sağlanmasının yanı sıra gelişmiş ülkelerin acil sağlık ve güvenlik önlemlerinin ötesinde daha bilinçli bir müdahale stratejisi geliştirmeleri gerekecektir. Ülkeler ayrıca dış politikalarının hastalık kontrolü ve afet müdahale çabalarını engellememesini, bu çabaları aktif olarak desteklemek için kullanılmasını sağlamalıdır (Gully, 2020, s. 185).

Bu tez için Türkiye'de yapılan araştırmalara ulaşılabilen en kapsamlı veri tabanı olan Dergipark'ta yayınlanan araştırma makaleleri ile çalışma sürdürülmüştür. Türkçe yayınlara ulaşmak için yaygın olarak kullanılan veri tabanı ile okuyucuya sunulan bilginin incelenmesi hedeflenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu çalışmaya başlanan tarihte, Türkiye'de Covid-19 pandemisinde gerçekleştirilen çalışmaların bilimsel çıktılarını derleyen bir çalışma bulunmamaktadır. Konuya ilişkin Türkçe literatüre kazandırılan çalışmaları derlemek ve güncel bir bakış açısı ile değerlendirmek amacıyla planlanan bu çalışma, sağlık sosyolojisi alanına dâhil olan araştırmaları içermektedir. Sistematik derleme yöntemi ile belirlenen konu çerçevesinde ve belirlenen kısıtlar doğrultusunda çalışma yapılmıştır.

Bu çalışma için Dergipark veri tabanından tarama yapılarak makalelere ulaşılmıştır. Tespit edilen makaleler içerisinde saha çalışmasına dayananlar seçilmiş, konularına ve araştırma yöntemlerine göre seçilerek kategorize edilmiştir.

2.1. Sistematik Derleme

Sistematik derleme, belirli bir konuyla ilgili yeterli kalitede mevcut tüm araştırma kanıtlarını tanımlama ve sentezleme yöntemidir. Amaç, bulguların geçerliliğini ve güvenilirliğini artırmak için kanıtları şeffaf ve titiz bir şekilde gözden geçirmek ve sentezlemektir (Victor, L. 2008, s.1). Sistematik derleme, belirlenen bir soruyu yanıtlamak için konuyla ilgili tüm çalışmaların sistematik olarak belirlendiği, değerlendirildiği ve sentezlendiği bir inceleme yöntemidir. Bu yöntemin en önemli kullanım sebeplerinden birkaçı, her alanda çok fazla bilimsel çalışma olması, yapılan çalışmalardaki verilerin dağınık ve karmaşık olması, araştırmacıların birden çok çalışmaya erişiminin zor olması olarak sıralanabilir. Bu yöntem ile araştırmacı bütüncül bir bakış açısı ile ilgili soruyu inceleme, değerlendirme ve derli toplu olarak sunma fırsatı bulabilmektedir. Bu nedenle bu tür çalışmaların artırılması

araştırmacıların ve okuyucuların birden çok çalışmaya kolaylıkla erişmesine olanak sağlayacaktır. Literatür taramaları akademik araştırmaların temelini oluşturur. Tek başına incelemeler önceki çalışmaları özetleyebilir, hipotezleri test edebilir, teorileri genişletebilir ve bir çalışma grubunu eleştirel olarak değerlendirebilir. (Xiao ve Watson, 2019, s. 1457-1490).

Sistematik derlemede araştırmacı, belirli bir soruyla ilgili önceden kararlaştırılan kriterlere uygun çalışmaları belirlemek, seçmek ve değerlendirmek için spesifik ve tekrarlanabilir bir yöntem kullanır. Daha sonra çalışmaların sonuçlarını analiz edip özetler. İyi bir derleme çalışması daha fazla araştırma gerektiren boşlukları tespit edebilir (Booth ve ark., 2022. S.24).

Sistematik derleme, adından da anlaşılacağı gibi, belirli bir sistematik ve yöntemsel yaklaşımla yapılır. Bu süreç, belirli adımları takip ederek ve önceden belirlenmiş kriterlere göre çalışmaları seçerek gerçekleştirilir. Sistematik derleme, bilimsel literatürdeki mevcut çalışmaları özetleyerek, belirli bir konu veya sorun hakkında kapsamlı bir veriye ulaşma imkânı sağlar. Bu yöntem, araştırmacılara daha geniş bir perspektif sunar, daha önce yapılan çalışmaların bulgularını sentezler ve mevcut boşlukları veya tutarsızlıkları belirleyerek gelecekteki araştırmalar için yön gösterici olabilir.

Sistematik derleme özetle; bir konuya ilişkin benzer araştırma metotları ile hazırlanan araştırmaların detaylıca tarandığı, araştırmacı tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda nelerin araştırma kapsamına dâhil edilip edilmeyeceğine karar verildiği, araştırma kapsamına giren tüm çalışmaların yapılandırılmış bir değerlendirmeye ve senteze tabi tutularak okuyucuya sunulduğu bir araştırma yöntemidir (Yılmaz, 2021, s. 1457-1490).

Neuman (2017), literatür değerlendirmesine dair görüşlerini şöyle açıklar;

“İyi bir literatür değerlendirmesi seçici, kapsamlı, eleştirel ve güncel olur. Seçici olarak, bir

konu üzerine yazılmış her şeyi listelemeyip en ilgili geçmiş çalışmaları seçer.” (Neuman, 2017, s. 182).

Sonuç olarak sistematik derleme çalışması için izlenecek adımlar sırasıyla; araştırma sorusunun belirlenmesi, araştırma sorusuna dair anahtar kelimeler ile literatür taramasının yapılması, literatür taraması sonucunda araştırmaya dahil edilip edilmeyecek çalışmaların belirlenmesi ve belirlenen çalışmaların bütüncül bakış açısı ile değerlendirilip sentezlenerek okuyucuya sunulması olarak sıralanabilir.

2.2. Çalışmaya Dâhil Edilen Makalelerin Belirlenmesi

Bu çalışmaya hangi makalelerin dâhil edilip edilmeyeceğine ilişkin kriterler, araştırma sorusuna göre belirlenmiştir. Çalışmaya 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Dergipark'ta yayımlanan sosyal bilimler alanındaki araştırma makaleleri dâhil edilmiştir. Ana araştırma sorusu *“Covid-19 pandemisi ile ilgili ve sağlık sosyolojisi kapsamında sosyal bilimler alanında Dergipark'ta yayımlanan Türkçe saha araştırmaları nelerdir? Ulaşılan saha araştırmalarında hangi temel sorular sorulmuş, hangi alanlar eksik kalmıştır?”* olarak belirlenmiştir.

Belirlenen araştırma sorusu doğrultusunda Dergipark veri tabanında “Covid - 19” anahtar kelimesinin detaylı taraması 13 Ocak – 15 Aralık 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. “Koronavirüs” anahtar kelimesi ile arama yapıldığında 305 adet makaleye ulaşılmış olup makale başlıklarının çoğunda parantez içinde “Covid - 19” ifadesinin kullanıldığı görülmüştür. “Covid” anahtar kelimesi ile arama yapıldığında ise 5112 adet makale listelenmiş ve listelenen makalelerin hemen hemen hepsinde “Covid - 19” ifadesinin kullanıldığı tespit edilmiştir. “Salgın” anahtar kelimesi ile yapılan aramada 296 adet makaleye erişilmekte birlikte, ilgili makalelerin çoğunluğunun doğrudan Covid-19 pandemisi ile ilgili olmadığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda Dergipark'ta yayımlanan dergilerin taraması yapılırken “Covid - 19” anahtar kelimesine bağlı kalınmasına karar verilerek çalışma sürdürülmüştür.

Araştırma evrenini, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Dergipark'ta yayımlanan

sosyal bilimler alanındaki Türkçe araştırma makaleleri oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini ise, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Dergipark'ta yayımlanan sosyal bilimler alanındaki saha araştırmasına dayalı araştırma makaleleri arasından nitel araştırma yöntemi ile yapılan çalışmalara dayalı hazırlanan makaleler içinden sağlık sosyolojisi kapsamına giren çalışmaları içeren makaleler oluşturmaktadır.

Bu derleme çalışmasına dahil edilecek makaleleri incelerken göz önünde bulundurulacak kriterler;

- Dergipark'ta 2020, 2021 ve 2022 yıllarında yayımlanan sosyal bilimler alanındaki,

- “Covid - 19” anahtar kelimesi ile aramaya dahil olan,
- Türkçe dilinde yayımlanan,
- Araştırma makalesi niteliğine sahip olan,
- Saha araştırmasına dayalı,
- Nitel araştırma yöntemleri ile oluşturulan,
- Sağlık sosyolojisi ile ilişkili makaleler

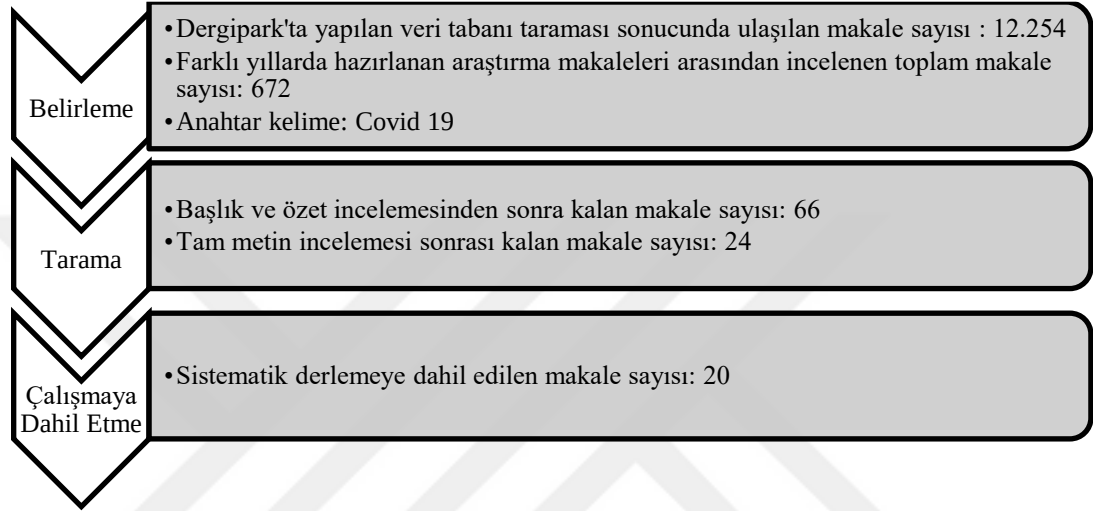
olarak belirlenmiştir.

2.3. Araştırmada İzlenen Yöntem

Şekil 2.1’de yer alan diyagramda belirtilen aşamalarla Covid-19 pandemisi ile ilgili ve sağlık sosyolojisi kapsamında Dergipark'ta sosyal bilimler alanında yayımlanan Türkçe saha araştırmasına dayalı makalelerin derlenmesi için 2020, 2021 ve 2022 yıllarında yayımlanan araştırma makaleleri “Covid - 19” anahtar kelimesi ile veri tabanında arama yapılmış ve 12.254 makale listelenmiştir. Listelenen makaleler arasından “Akıllı Sıralama” filtresi ile farklı yıllarda hazırlanan 672 makale incelenerek kategorize edilmiştir. 672 makalenin 366’sı sosyal bilimler alanı dışında olması ve/veya saha araştırmasına yönelik olmaması sebebi ile çalışmanın kapsamına

dâhil edilmemiştir. Sosyal bilimler alanındaki 66 makale gözden geçirildiğinde sağlık sosyolojisi kapsamında incelenebilecek olan ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olan 20 makale ile çalışma sınırlandırılmıştır. Tablo 2.1’de literatür taramasındaki makale sayılarına ilişkin veriler yer almaktadır.

Şekil 2.1. Araştırmadaki Literatür Taramasına İlişkin Diyagram

Söz konusu araştırma; metodolojisi sebebiyle Etik Kurul onayı gerekmektedir. Bu araştırma için herhangi bir finansal destek kullanılmamıştır.

Tablo 2.1. Araştırmadaki Literatür Taramasına İlişkin Veriler

Anahtar Kelime İle Listelenen Makale Sayısı	12.254
Farklı Yıllarda Hazırlanan Araştırma Makaleleri Arasında İncelenen Toplam Makale Sayısı	672
Sosyal Bilimler Alanındaki Saha Araştırmalarına Yönelik Makaleler Olmayan Türkçe Makale Sayısı	366
Konu İlgili Hazırlanan İngilizce Makale Sayısı	240
Sosyal Bilimler Alanındaki Saha Araştırmalarına Yönelik Türkçe Makale Sayısı	66
Sosyal Bilimler Alanındaki Saha Araştırmalarına Yönelik Nitel Araştırma Yöntemleri İle Hazırlanan ve Araştırmaya Dâhil Edilen Türkçe Makale Sayısı	20

Bu derleme çalışması, belli bir zaman dilimindeki makaleleri içeren ve kesitsel örnekleme yoluyla yapılan bir çalışmadır ve 2020, 2021 ve 2022 yıllarındaki makaleler

zerinden sürdürülmüştür. Araştırma sorusu doğrultusunda yalnızca bir platformda yayımlanan makaleler arasından seçim yapılmış olması, yalnızca Türkçe makalelere ve nitel araştırmalara odaklanması, çalışmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Birinci sınırlılığı, sadece tek platformdaki makalelerin incelenmesinin, ilgili platformdaki makaleler ile sınırlı kalacağı için, diğer akademik yayın platformlarında yayınlanan makaleler konusunda fikir vermeyeceğinden genelleme yapılamayacak olmasıdır.

İkinci sınırlılığı, Yalnızca Türkçe makalelerin çalışmaya dahil edilmesidir. Uluslararası literatürdeki araştırmalardan faydalanılarak çalışma sürdürülse de, uluslararası düzeyde önemli bulgular ve gelişmelerin tümü çalışmaya dahil edilememiştir. Bu nedenle, sadece Türkçe makalelerin incelendiği bu derlemede, pandeminin tüm boyutlarının küresel anlamda ele alınamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

nc sınırlılığı, çalışmaya dahil edilen araştırmaların tümünün nitel araştırma yöntemleri ile sürdürülmüş olmasıdır. Nicel araştırma yöntemleri ile yapılan araştırmalarda farklı bakış aıları ile sunulan verilere çalışmada derinlemesine yer verilememitir. Nitel ve nicel araştırma yöntemleri ile sürdürülen çalışmaların bir arada değerlendirilmesi, pandemi gibi küresel bir olayın daha kapsamlı olarak anlaşılmasını sağlayabileceği için önemlidir.

Tüm bu sınırlılığlara ek olarak, çalışmanın oluşturulduğu zaman dilimi olan 2020-2022 yılları arasındaki pandemi sürecinde yaşanan hızlı değişimler ve gelişmeler de dikkate alınmalıdır. Salgının dönemindeki hızlı değişimler, derleme çalışmasının bulgularını ve sonuçlarını etkileyeceğinden güncel araştırmaların dikkate alınması önemlidir. Bu nedenle, bu çalışmanın sınırlılığları, çalışmanın hazırlandığı dönemdeki koşullar dikkate alınarak çalışma verileri yorumlanmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Dergipark'ta Yayımlanan, Sosyal Bilimler Alanındaki Türkçe Saha Araştırmasına Dayalı Araştırma Makalelerine İlişkin Bulgular

Covid-19 pandemisi ile ilgili ve Dergipark'ta sosyal bilimler alanında yayımlanan Türkçe saha araştırmasına dayalı makalelerin derlenmesi için 2020, 2021 ve 2022 yıllarında yayımlanan araştırma makaleleri “Covid - 19” anahtar kelimesi ile veri tabanında arama yapılmış ve yöntem bölümünde detaylıca açıklanan adımlar izlenerek 20 makale ile çalışma sınırlandırılmıştır.

Söz konusu araştırma makaleleri;

- İncelenen makalenin alanı ve sağlık sosyolojisi ile bağlantılı olduğu noktalar,
- Makalede ele alınan saha çalışmasındaki araştırma yöntemlerinin okuyucuya sunumu,
- Araştırmanın öneminin, sınırlılıklarının nasıl açıklandığı,
- Araştırmacı tarafından belirtilen amaç ile bulgular arasındaki uyum,
- Makale başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlılığı,
- Makaledeki bulguların okuyucuya sunum yöntemleri göz önünde bulundurularak derlenmiştir.

Bu bölümde, Tablo 3.1.'de bilgileri yer alan makalelere ilişkin kısa derleme yapılacaktır.

Tablo 3.1. Araştırmaya Dâhil Edilen Makaleler

Sıra No	Makale Künyesi	Makale Yazarının Alanı
1	Bardakcı, M. ve Bardakcı, Ş. (2021). Covid-19 Döneminde Uluslararası Öğrencilerin Yaşadığı Sorunlar. Journal of Society & Social Work 32(5): 69-86.	Sosyal hizmet, Sosyoloji
2	Güngörer, F. (2020). Covid-19 'un Toplumsal Kurumlara Etkisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(Salgın Hastalıklar Özel Sayısı): 393-328.	Sosyoloji, Eğitim bilimleri
3	Arı, A. G. ve Kanat, M. H. (2020). Covid-19 (Koronavirüs) Üzerine Öğretmen Adaylarının Görüşleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(Salgın Hastalıklar Özel Sayısı): 459-492.	Eğitim bilimleri
4	Doğan, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Covid-19'a Yazdıkları 100 Mektubun İncelenmesi. Türk Dünyası Araştırmaları 126(248): 25-40.	Sosyoloji, Eğitim bilimleri
5	Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F. ve Zafer, R. (2020). Pandemiinde Problemlerli İnternet Kullanımı: Bir Nitel Araştırma. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 1(3): 126-140.	Eğitim bilimleri
6	Demir, K. ve Koçak, B. (2021). Covid-19 Salgınında Okul Yönetimi. MSGSÜ Sosyal Bilimler, 1(23), 49-66.	Eğitim bilimleri
7	Demir, F., Özdaş F. ve Çakmak M. (2022). Covid-19 Salgın Sürecinin Eğitime Yansımaları: Fırsatlar ve Zorluklar. Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama 13(26): 275-300.	Eğitim bilimleri
8	Ayaz, F. (2020). Online Gazetelerdeki Covid-19 İlaçlarına ve Aşılarına Yönelik İçeriklerin Analizi. Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi 2(2): 48-68.	İletişim bilimleri
9	Arslan, T. ve Şahin, D. (2022). Covid-19 'un Gazete Haberlerine Yansıması: Bir Gazete Örneği. Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi(1): 1-16.	Sağlık bilimleri
10	Salih Mohamed, H. A. (2021). Covid-19 Pandemisi Haberlerinde Savaş Metaforu Kullanımının Eleştirel Analizi. HABITUS Toplumbilim Dergisi 2(2): 33-53.	İletişim bilimleri
11	Gemlik, N., Pektaş A. ve Arslanoğlu, A. (2021). Covid-19 Salgını Sürecinde Twitter Haberciliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi 3(1): 15-24.	Sağlık bilimleri
12	Kumbasar, B. (2021). Sağlık İletişimi Perspektifinden Instagramda COVID-19Paylaşımlarının Analizi: #COVID-19. Selçuk İletişim 14(1): 113-136.	Sağlık bilimleri
13	Bilişli, Y. (2022). YouTube Videolarında Covid-19 Aşısı ve İnfodemi. Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi(9): 179-203.	İktisat, İletişim bilimleri
14	Kapıkıran, Ş., Kırmızı, F. ve Işıtan, A. (2022). Yaşlı Yetişkinlerin COVID 19 Sürecindeki Yaşantıları: Nitel Bir Değerlendirme. Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi 13 (Özel Sayı 1): 1-20.	Eğitim bilimleri, Mühendislik
15	Pekesen, M. ve Akdeniz, Ş. (2021). COVID-19 Metaforları: COVID-19 Pandemiinde Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma. OPUS International Journal of Society Researches 18(43): 6394-6424.	Sağlık bilimleri
16	Elçi, D. Ö. (2021). Covid-19 Geçiren Bireylerin Damgalanma Deneyimleri. İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi 3(2): 111-130.	Sosyal hizmet, Sosyoloji

17	Ulu, Ş. ve Aslantürk, H. (2021) Türkiye’de Covid-19 Salgın Döneminde Koronavirüs Hasta Deneyimleri. Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi 2(2): 102-134.	Sosyal hizmet
18	Kırmızı, Y. ve İnce, C. (2022). Covid-19 Servisinde Çalışan Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (53): 21-36.	Sosyoloji, Anestezi
19	Kocatürk, G. A. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçi Yükümlülükleri. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 16(2), 240-253.	Kamu yönetimi
20	Dölek, İ., Durmuş, E.ve Kuruyer, D. (2021). Covid-19 Sürecinde Afet ve Biyolojik Afetlere Yönelik Görüşler. International Journal of Geography and Geography Education (44): 338-358.	Eğitim bilimleri

3.1.1. Covid-19 Döneminde Uluslararası Öğrencilerin Yaşadığı Sorunlar

Bardakcı ve Bardakcı (2021) tarafından Covid-19 pandemisi boyunca uluslararası öğrencilerin yaşadığı zorlukları belirleyerek çözüm önerileri üretmek amacıyla Konya ilinde bulunan yurtlarda konaklayan 14 öğrenci ile görüşülerek gerçekleştirilen çalışma, 2021 yılında gerçekleştirilmiş ve aynı yıl yayımlanmıştır (Bardakcı ve Bardakcı, 2021, s. 69-86).

Sosyolog ve sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirilen araştırmada; uluslararası öğrencilerin Covid-19 pandemisi boyunca eğitim ve sosyal yaşamlarının nasıl etkilendiği, yaşadıkları ekonomik/psikolojik zorluklar, sağlık sistemi ve barınma olanakları ile ilgili görüşleri okuyucuya sunulmuştur. Çalışmanın sağlık sosyolojisi ile ilişkili olarak değerlendirilmesinin sebebi, pandeminin farklı yaşam alanlarını nasıl etkilediği ve farklı uyruklardan bireylerin ülkemizde yaşadıkları zorluklar ve sahip olunan imkânları konu etmesidir.

Araştırmada; araştırma yöntemi, örneklem seçimi, veri toplama ve analiz yöntemleri okuyucuya açıklanmıştır. Katılımcı bilgileri tablo halinde, araştırma verileri de bölümler halinde makalede yer almıştır. Altı kategoride toplam 20 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılarla görüşülmüştür. Çalışmaya, Konya’daki öğrenci yurtlarında konaklayan ve pandeminin ilk

dönemlerinde Konya’da yaşayan altı kadın ve sekiz erkek olmak üzere toplam on dört uluslararası öğrenci dâhil edilmiştir. Görüşmeler 9 Temmuz - 12 Ağustos 2021 tarihleri arasında yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcıların onayı ile kayda alınmış ve sonrasında araştırmacılar tarafından word dosyasına aktarılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile çözümlenmiştir.

Araştırmada katılımcılara ilişkin demografik veriler tablo halinde paylaşılmıştır. Veri analizi kısmında elde edilen kodlamalara ve temalara ilişkin bilgiler detaylı olarak paylaşılmamıştır. Bunun yerine, görüşmeler sonucunda araştırmacıların dikkatini çeken konular başlıklar halinde makalede aktarılmıştır. Çalışmada altı başlık üzerinden uluslararası öğrencilerin eğitim, sosyal hayat, sağlık, destek, barınma, uzaktan eğitim gibi konulara dair görüşlerine yer verilmiştir.

Çalışmanın amacı makalede açıkça ifade edilmemiştir. Ancak amacın Covid-19 pandemisinin uluslararası öğrencilerin yaşamlarını nasıl etkilediğini tespit etmek olarak belirlendiği düşünülmektedir. Covid-19 pandemisinin en çok etkilediği alanlardan biri olan eğitim alanında farklı ülkelerden Türkiye’ye gelen öğrencilerin kendi ülkelerine dönememeleri, yaşamlarını ciddi anlamda kısıtladığı için uluslararası öğrencilerin tecrübelerinin araştırmaya değer bulunduğu düşünülmektedir. Çalışmanın önemi ve sınırlılıklarına dair açıklama makalede belirtilmemiştir.

Araştırmacılar uluslararası öğrencilerin salgın döneminde yaşadıkları zorlukları, ailelerinden uzakta olmaları, belirsizlikler, yurtların boşaltılması ve eğitim uzaktan eğitime dönüşmesi ile birlikte farklı zorlukların tecrübe edilmesi olarak sıralamıştır. Ancak ülkemizde sunulan sağlık imkânları ve alınan tedbirler konusunda öğrencilerin kendilerini güvende hissetmeleri, ailelerine ilişkin endişeleri

olsa bile Türkiye’de yaşamaya devam etmek istemeleri dikkat çeken bir veri olmuştur. Bu verinin dayanağı olarak ülkemize gelen uluslararası öğrencilerin büyük kısmının dünya üzerindeki gelişmekte olan ülkelere gelen öğrencilerin oluşturması gösterilebilir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; katılımcılara dair genel verilerin tablo halinde paylaşıldığını, niteliksel analizde kullanılan kodlamalar ve temalara detaylıca yer verilmediğini belirtebiliriz. Bunun yerine veriler altı bölümde, katılımcı görüşleri ile birlikte paylaşılmıştır. Araştırma sonuçları paylaşılırken daha önceki çalışmalar ile kıyaslamalı olarak açıklamalar yapılmıştır. Bununla birlikte görüşme soruları, soruların hazırlanma işlemlerine ilişkin detaylı bilgi paylaşılmamıştır. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.2. Covid-19 ’un Toplumsal Kurumlara Etkisi

Güngör (2020) tarafından 2019-2020 akademik yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi’ndeki Sosyoloji bölümü birinci sınıfta öğrencilerinin Covid- 19 pandemisinin toplumsal kurumlara etkisine yönelik görüşlerini sunmak üzere 20 öğrenci ile gerçekleştirilen araştırma, 2020 yılında sürdürülmüştür (Güngör, 2020, s. 393-328).

Sosyoloji ve eğitim bilimleri alanında uzman olan araştırmacı tarafından yapılan araştırmada pandeminin sağlık, aile, eğitim, ekonomi, siyaset ve din kurumunu nasıl etkilediği sosyoloji bölümü birinci sınıf öğrencilerinin görüşleri üzerinden analiz edilerek okuyucuya sunulmuştur. Öğrencilerin görüşlerine yönelik analizler sonucu elde edilen veriler tablolar halinde paylaşılmıştır. Bununla birlikte toplumsal kurumlara ilişkin kuramsal ve kavramsal çerçeve makalede geniş yer

kaplayacak şekilde açıklanmıştır. Makale, pandeminin toplumsal kurumlara nasıl etki ettiğini ele aldığı için sağlık sosyolojisi ile ilişkilidir ve bu nedenle çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilerek belirlenen 20 üniversite öğrencisinden oluşmuştur. Açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formunun e-posta yoluyla öğrencilere iletilmesi ile elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen veriler açıklanmaya başlanırken katılımcıların demografik bilgileri ve katılımcıların konu ile ilgili görüşlerinden oluşan kategorilere ilişkin başlıkları içeren veriler tablo halinde paylaşılmıştır. Covid - 19'un sağlık sektörüne, aile kurumuna, eğitim kurumuna, ekonomi kurumuna/çalışma hayatına, siyaset kurumuna, din kurumuna etkileri ayrı başlıklar halinde detaylı olarak açıklanmıştır.

Araştırmacı tarafından çalışmanın amacı, Covid-19 pandemisinin toplumsal kurumları nasıl etkilediğinin sosyolojik olarak anlaşılmasını sağlamak olarak açıklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda sosyolojiye giriş dersini ilgili akademik yılda alan öğrenciler çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırma bulgularına bakıldığında; Covid - 19'un en çok ekonomiyi etkilediği, sonrasında aile, eğitim, din ve siyaset kurumlarının sırasıyla etkilendiği belirtilmiştir. Çalışmada her toplumsal kurumun ve bireylerin tümünün salgından

etkilendiği, toplumsal kurumların işleyiş ve yapılarının güncel versiyonlarının geliştiği durumların gözleneceğine dikkat çekilmiştir.

Araştırma verileri üzerinden bir öneri paylaşılmamış, ulaşılan veriler kuramsal ve kavramsal çerçevede okuyucuya sunulmuştur. Çalışmanın önemi ve sınırlılıklarına ilişkin bir bilgiye makalede yer verilmemiştir.

Görüşme formundaki sorular paylaşılmamış, sorular ile ilgili farklı uzmanlardan görüş alınıp alınmadığı, ön çalışma yapıp yapılmadığı belirtilmemiştir. Makalenin özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir. Makale başlığının “sosyoloji birinci sınıf öğrencilerinin konuya ilişkin farkındalık düzeyleri”ni içerecek şekilde olsaydı çalışmayı daha iyi yansıtabilirdi. Hâlihazırda kullanılan makale başlığı oldukça geniş kapsamlı bir ifade ile okuyucuya sunulduğu için, içerik için farklı beklenti oluşabileceği düşünülmektedir.

3.1.3. Covid-19 (Koronavirüs) Üzerine Öğretmen Adaylarının Görüşleri

Arı ve Kanat (2020) tarafından öğretmen adaylarının Covid-19 pandemisi hakkındaki genel düşüncelerini ortaya çıkarmak amacıyla 2019-2020 akademik yılında İstanbul’da yer alan bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 53 öğretmen adayı ile görüşülerek çalışma sürdürölmüştür (Arı ve Kanat, 2020, 459-492).

Eğitim bilimleri alanındaki uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada; öğretmen adaylarının olası pandemi önlemleri, pandeminin ne kadar süreceği ve uzaktan eğitime ilişkin görüşleri okuyucuya sunulmuştur. Pandemide uzaktan eğitim deneyimini öğretmen adayı gözüyle ortaya koyan bu çalışma, pandeminin eğitim süreçlerine etkilerini ele almaktadır. Salgının eğitim süreçlerine etkileri konusunda tecrübelerin aktarılması sağlandığı için sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Araştırma, 2019-2020 akademik yılı içerisinde İstanbul’da yer alan bir devlet üniversitesinde öğrenim gören 27 sosyal bilgiler ve 26 fen bilgisi öğretmen adayının pandemiyle ilgili görüşlerini sunmak üzere olgu bilim deseni ile çevrim içi olarak yarı yapılandırılmış görüşme yapılarak tamamlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken uzman görüşlerine başvurularak sorular şekillendirilmiştir. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler yazılı hale dönüştürüldükten sonra betimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir. Bir uzman ve araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlanan veriler karşılaştırılarak güvenilirlik hesaplaması yapılmıştır.

Araştırmacılar tarafından çalışmanın önemi, gelecekteki olası salgın durumlarında öğretmen adaylarının hazırlıklı olmasına katkı sunmak olarak açıklanmıştır. Makalede araştırmanın sınırlılığında bahsedilmemiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacıların çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmada öğretmen adaylarının Covid-19 pandemisi ile ilgili görüşleri altı başlık altında, tablolar halinde ve katılımcı ifadeleri paylaşılarak sunulmuştur. Katılımcıların, toplumsal bilinçlendirmenin yasal düzenlemelere bağlı olarak gelişeceğini bildirmeleri, alınacak tedbirler ile hastalığın önlenebileceğini düşünmesi iyimser bir bakış açısıyla konuya yaklaşıldığı şeklinde yorumlanmaktadır. Covid-19 pandemisi sonrasında meydana gelebilecek değişikliklere ilişkin görüşlerde; sosyal yaşamın değişimi, psikolojik etkileri, ekonominin etkileneceği, temizlik

konusundaki alışkanlıkların değişimi, değer algılarının değişimi detaylandırılmıştır. Pandemi döneminde uygulanan çevrim içi eğitim sistemine ilişkin görüşlerde ise hem olumlu hem de olumsuz yönleri ile eğitim sistemi değerlendirilmiştir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma yöntemi ve veri analizine ve çalışmada elde edilen verilerin sunumunda benzer çalışma verilerine yer verildiği görülmektedir. Araştırma verileri üzerinden okuyucuya bir öneri paylaşılmamış, ulaşılan veriler kuramsal ve kavramsal çerçevede okuyucuya sunulmuştur. Makalenin başlığı, özeti ve bulgularının birbirleriyle tutarlı olduğu görülmüştür. Araştırmanın sosyal bilgiler ve fen bilgisi öğretmen adayları ile yürütüldüğü düşünüldüğünde, makale başlığına ilgili öğretmenlik alanlarının eklenmiş olsa idi, makale başlığındaki ifade ile çalışmanın içeriği ilk bakışta anlaşılabilirdi.

3.1.4. Üniversite Öğrencilerinin Covid-19'a Yazdıkları 100 Mektubun İncelenmesi

Doğan (2020) tarafından 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Yıldız Teknik Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans programı öğrencilerinin Pandemiden nasıl etkilendiklerini saptamak amacıyla 100 öğrenci ile çalışma sürdürülmüştür (Doğan, 2020, 25-40). Eğitim bilimleri ve sosyoloji alanında uzman olan araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmada; öğrencilerden Covid-19'a mektup yazmaları talep edilmiştir. Öğrenciler tarafından iletilen mektup metinleri analiz edilerek çalışma sürdürülmüştür. Pandeminin hangi grupları ne şekilde etkilediğini ele alan araştırmalardan olan ve üniversite öğrencilerinin görüşlerini içeren bu araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak

seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Olgu bilim deseni ile yürütülen çalışmada e-posta yolu ile katılımcılara sorulan soruya yanıt olarak iletilen metinlerin üzerinden içerik analizi yapılmıştır. Oluşturulan kodlamalar ve belirlenen temalar çerçevesinde çalışma sürdürülmüştür. Araştırmanın örneklemi, 2019-2020 akademik yılı bahar döneminde Yıldız Teknik Üniversitesi'nde öğrenim gören lisans programlarına kayıtlı, araştırmacının ders verdiği sınıflardaki gönüllü katılımcılar oluşturmaktadır. Araştırmacının belirtilen dönemde derslerine katılan 196 öğrenci içinden 190'ı gönüllü olarak katılım sağlasa da 100 kişinin yazdığı “Koronaya mektup” çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen metinlere ilişkin kriterler araştırmacı tarafından açıklanmıştır.

Katılımcıların ilettiği metinler incelenirken iki farklı uzmandan görüş alınarak çalışma yürütülmüştür. Veri analizinin güvenilirliği için araştırmacı dışında iki farklı kişi tarafından veriler yorumlanmış, araştırmacının yaptığı veri analizi ile karşılaştırılmıştır. Araştırmada veri güvenilirliği için ayrıca bulgu sunumunda katılımcıların ifadeleri alıntılanarak çalışmada yer verilmiştir.

Araştırmacı tarafından çalışmanın önemi, çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla mektup aracılığıyla Covid-19 pandemisi ile bağlantı kurularak yapılan ilk çalışma olması şeklinde açıklanmıştır. Araştırmacı tarafından çalışmanın sınırlılıkları makalede belirtilmemiştir.

Araştırmacı tarafından öğrencilerin ilettikleri metinlerin analizi ile elde edilen kavramların düşündürücü olması, ölüm korkusunun dile getirilmesinin göze çarptığı belirtilmiştir. Yaşlı kişilerin ölümlerinin normalleştirilerek yeni dünya

düzeni vurgusunun yapılması ve insanoğlu eliyle hayvanlar üzerinden oluşturulduğu düşünülen salgının bilinmezliklerinin katılımcıların kendilerini, dünyayı ve doğayı sorgulamalarına neden olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacının çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin detaylıca açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklandığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden bir öneri paylaşılmamış, ulaşılan veriler kavramsal çerçevede okuyucuya sunulmuştur. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.5. Covid-19 Pandemisinde Problemli İnternet Kullanımı: Bir Nitel Araştırma

Baltacı ve arkadaşları (2020) tarafından üniversite öğrencilerinin Covid-19 pandemisi boyunca internet kullanımlarına ilişkin deneyimlerini incelemek amacıyla 52 üniversite öğrencisi ile 2020 yılında sürdürülmüştür (Baltacı ve ark., 2020, 126-140). Araştırmacılar eğitim bilimleri alanında uzmandırlar. Pandemi nedeniyle sosyal yaşamdan uzaklaşmak zorunda kalan üniversite gençlerinin deneyimlerini konu alan araştırma sağlık sosyolojisi ile ilişkili olduğu için çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada Covid-19 pandemisinde üniversite öğrencilerinin internet kullanımına dair yaşadıkları zorluklar, internet kullanımının üniversite öğrencilerinin aile içi ilişkilerine, sosyal yaşamlarına ve akademik yaşamlarına olan etkisi incelenmiştir. Fenomenolojik araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen araştırmada 52 üniversite öğrencisine çevrimiçi olarak yarı yapılandırılmış form

uygulanarak veriler elde edilmiştir. Ülkemizdeki iki farklı devlet üniversitesinin çeşitli bölümlerinde öğrenim gören ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 33 kadın, 19 erkek öğrenci ile çalışma sürdürülmüştür.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde ve katılımcı ifadeleri ile birlikte makalede yer almıştır.

Katılımcılara iletilen formlar araştırmacılar tarafından oluşturulduktan sonra uzman görüşü alınarak düzenlenmiş ve çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Formlar ile elde edilen veriler içerik analizi yapılarak temalar ve kodlamalar oluşturulmuştur. Araştırmanın geçerliliğinin sağlanması için veriler, araştırmacılar tarafından ayrı ayrı analiz edildikten sonra bir araya getirilerek yorumlanmıştır.

Araştırma verileri paylaşılırken katılımcıların demografik bilgileri tablolaştırılmış, temalar dört başlık üzerinden açıklanmış ve katılımcıların formlardaki ifadelerine yer verilmiştir. Katılımcıların 31'inin günde 5 saatin üzerinde internette zaman geçirdiğini paylaştığı, 29'unun internetin hayatlarını kolaylaştırdığını belirttiği veriler tablolar halinde okuyucuya sunulmuştur. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacının çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmada katılımcıların internet kullanımlarının kontrolünde zorlandıkları, aile ilişkilerinin bu nedenle olumsuz etkilendiği, sosyal yaşamlarında sorunlar yaşadıkları ve akademik yaşamlarının olumlu etkilendiğini belirtilmiştir. Öğrencilerin internet kullanımlarını kontrol edememelerinin ve sosyal yaşamlarının olumsuz etkilenmesinin problemleri internet kullanımına dair ipucu olduğu

araştırmacılar tarafından paylaşılmıştır.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin detaylıca açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklandığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından bahsedildiği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir. Makale başlığına çalışmanın üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiğine dair ifadenin eklenmesinin okuyucunun ilk bakışta çalışmaya dair fikir edinmesini kolaylaştırabileceği düşünülmektedir.

3.1.6. Covid-19 Salgınında Okul Yönetimi

Demir ve Koçak (2021) tarafından okul yönetiminde Covid-19 pandemisi boyunca yaşanan sorunlar ile ilgili Antalya ilinin Alanya ilçesindeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilk ve orta öğretim düzeylerindeki okullarda görevli okul yöneticilerinin bu dönemde yaşadığı sorunlar ve sorunlara ilişkin yapılan çalışmaları sunmak üzere gerçekleştirilen araştırma, 2021 yılında 14 okul yöneticisi ile görüşülerek sürdürülmüştür (Demir ve Koçak, 2021, s. 49-66).

Eğitim bilimleri alanında uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada; Covid-19 döneminde okul yöneticilerinin öğrencilerle, öğretmenlerle ve velilerle yaşadığı sorunlar ile üretilen çözümler ortaya koyularak okul yöneticilerinin ihtiyaçları doğrultusunda yapılabilecekler dair önerileri sunulmuştur. Beklenmedik şekilde uzaktan eğitime geçiş ve okullarda fiziksel olarak alınması gereken tedbirler, hastalığın getirdiği zorluklar ile birleştiğinde yöneticilerin okul idaresi noktasındaki sorumlulukları oldukça değişmiştir. Toplumsal düzen açısından önemli yere sahip olan eğitim kurumlarının pandemi döneminde nasıl yönetildiğine ilişkin konuları

içeren araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkili olduğundan çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırmanın yöntemi, örneklem seçimi, veri toplama ve analiz yöntemleri okuyucuya açıklanmıştır. Katılımcı bilgileri tablo halinde, araştırma verileri de bölümler halinde makalede yer almıştır.

Durum çalışması ile betimleme yapmaya yönelik bir araştırma tasarlanarak sürdürülen çalışmada amaçlı örnekleme ile 2020-2021 akademik yılında Alanya'daki ilk ve orta öğretim kurumlarında görevli 14 okul yöneticisi ile çalışma sürdürülmüştür. Yüz yüze görüşülen katılımcılardan 6'sı okul müdürü, 8'i müdür yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Araştırma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiş olup görüşme soruları hazırlandıktan sonra uzman görüşü alınmış, geri bildirimler doğrultusunda güncellemeler yapılmıştır. Hazırlanan sorular; öğrencilerle, öğretmenlerle ve velilerle yaşanan sorunlar olmak üzere üç kategoriden oluşmuştur. Araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği konusunda da uzman görüşü alınmış ve güvenilirlik çalışmaları için üçleme tekniği kullanılmıştır. Görüşme sonucunda bilgisayara aktarılan veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgular; okul yöneticilerinin öğrenciden, öğretmenden ve veliden kaynaklanan sorunlara ilişkin ilettikleri bilgiler ve sorunlara ilişkin yapılanlar şeklinde kategorize edilerek sunulmuştur. Öğrencilere ilişkin karşılaşılan sorunların en önemlisi teknolojik yetersizlikler olarak belirtilmiş ve sorunun çözümü konusunda yöneticilerin uygulamalarından bahsedilmiştir. Öğretmen ve veliler ile ilgili karşılaşılan en önemli sorunun iletişim kaynaklı olduğu belirtilerek farklı iletişim yöntemleri ile sorunun nasıl çözüldüğü açıklanmıştır.

Çalışmanın amacı, pandemide Alanya'daki okul yöneticilerinin yaşadıkları

zorluklar ve bunlara ilişkin üretilen çözümlerin incelenmesi olarak belirtilmiştir. Belirtilen amaç doğrultusunda bulgular detaylı olarak okuyucu ile paylaşılmıştır. Ancak makale başlığının çalışmanın kapsamına uygun olarak özelleştirilmesinin (Alanya örneği) okuyucunun karşılaşacağı çalışmaya ilişkin ilk bakışta fikir edinmesini sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma sorularının paylaşılmadığı, katılımcıların demografik verilerinin tablo halinde yer aldığı, araştırma verilerinin tablolaştırılarak sunulmak yerine katılımcıların beyanlarına yer verilerek açıklandığı, araştırmanın önemine, araştırmada yaşanan zorluklar ve sınırlılıklara yer verilmediği söylenebilir. Bununla birlikte araştırma verileri paylaşılırken benzer çalışmaların verileri ile karşılaştırılmıştır. Makalenin özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu belirtilebilir. Son olarak öz bölümünde yer alan *“Bu makalenin amacı COVID-19 salgını sebebiyle fiziksel mekânlarından uzaklaşan müzelerin diBu çalışmada salgın sürecinde Alanya ilçesinde okul yöneticilerinin yaşadığı sorunlar ve bu sorunlar üzerine yaptığı çalışmaları saptamak amaçlanmıştır.”* cümlesi ile makalenin girişindeki editoryal hata göze çarpmaktadır.

3.1.7. Covid-19 Salgın Sürecinin Eğitime Yansımaları: Fırsatlar ve Zorluklar

Demir ve arkadaşları (2022) tarafından öğretmen görüşlerine pandeminin eğitime olumlu ve olumsuz etkilerini ortaya koymak üzere 26 öğretmen ile gerçekleştirilen araştırma, 2022 yılında sürdürülmüştür (Demir ve ark., 2022, s. 275-300).

Eğitim bilimleri alanında uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada;

öğretmenlerin pandeminin eğitim-öğretime ve eğitim-öğretimin tüm paydaşlarına (öğrenci, öğretmen, veli) olumlu ve olumsuz yansımaları ile ilgili görüşleri ortaya koyularak öğrenci, öğretmen ve velilerin bu dönemde yaşadıkları zorluklar sunulmuştur. Hızlı bir şekilde uzaktan eğitim modelinin benimsenmesi; fiziksel, teknolojik, sosyal ve psikolojik değişimler beraberinde getirmiş ve öğrenci, öğretmen ve ailelerin sorumluluklarını değiştirmiştir. Eğitim-öğretimin pandemiden nasıl etkilendiğini ele alan araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkili olduğundan çalışmaya dâhil edilmiştir. . Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Olgubilim desenine göre tasarlanmış olan araştırmaya ölçüt örnekleme ile belirlenen 26 öğretmen dâhil edilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin 10'u ortaokulda, 8'i ilkokulda, 8'i lisede çalışmaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulup uzman görüşüne başvurulmuş ve uzman geri bildirimleri ile düzeltmeler yapılmıştır. İki öğretmen ile ön uygulama yapılmış, görüşme formuna son hali verildikten sonra tüm katılımcılara e-posta yoluyla iletilmiş ve gelen yanıtlar üzerinden analiz yapılmıştır. Veriler içerik analizi ile yapılarak oluşturulan kodlamalar ve temalar aracılığıyla incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular; hem tablolar hem de alıntılar aracılığıyla hem araştırmacıların çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Makalede araştırmanın önemi ayrı bir başlık olarak okuyucuya açıklanmıştır. Bu bölümde Covid-19 pandemisi için alınan tedbirler kapsamında okulların kapandığı dönemde pandeminin eğitim alanındaki paydaşlara olumlu ve olumsuz etkilerini anlayarak alınabilecek önlemleri incelemek gerekliliğinin çalışmayı önemli

kıldığı açıklanmıştır. Araştırma verilerinin öğrenim seviyelerine göre ayrıştırılmaması ve araştırmanın eğitimin tüm paydaşlarına yönelik olarak yapılandırılmaması, yalnızca bir ilde gerçekleştirilmesi gibi durumlar araştırmacılar tarafından sınırlılık olarak belirtilmiştir. Ders temelli incelemelerin yapılmasının çalışmanın derinliğini artıracak düşünülerek ileride yapılacak çalışmalar için öneri olarak sunulmuştur.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma yöntemi ve veri analizine ilişki bilgi verilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları belirtilerek gelecekte yapılabilecek araştırmalar için öneriler paylaşıldığı görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.8. Online Gazetelerdeki Covid-19 İlaçlarına ve Aşılarına Yönelik İçeriklerin Analizi

Ayaz (2020) tarafından satış oranları en yüksek üç gazetede (Sözcü, Hürriyet, Sabah) Covid-19 tedavisinde kullanılan ilaç ve aşılarla yönelik haberlerin içerik analizi yapılarak gerçekleştirilen çalışma, 2020 yılında sürdürülmüş ve aynı yıl yayımlanmıştır (Ayaz, 2020, s. 48-68).

İletişim bilimleri alanında uzman olan araştırmacı tarafından hazırlanan çalışmada Covid-19 ilaçları ve aşıları ile ilgili haberler bilgi kaynağı, yayımlandığı kategori, verilen mesajlar gibi unsurlar üzerinden analiz edilerek okuyucuya sunulmuştur. Toplumun pandemi ile ilgili nasıl bilgilendirildiği ile ilgili konuları içerdiğinden dolayı bu araştırma sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada kullanılan içerik analizi yöntemi, örneklem seçimi, veri toplama ve analiz yöntemleri okuyucuya açıklanmıştır. Elde edilen veriler tablolar halinde

makalede yer almıştır.

Covid-19 tedavisinde kullanılan ilaçlar ve aşılarla ilişkin veriler, içeriklerin gazete ve aylara göre dağılımını gösteren tablo ile paylaşılmış olup ilaçlara dair önemli bilgiler de farklı tablolarda sunulmuştur. Haberlerdeki verilen bilgilerin kaynakları (doktorlar, üst düzey bilim insanları, ilaç firması yetkilileri, vb.) da tablo halinde çalışmada yer almaktadır. Haberlerin gazetelerdeki sunumunun ilk sırada “dünya”, sonrasında “sağlık” sayfalarında yapıldığı belirtilerek aynı şekilde elde edilen veriler tablo ile açıklanmıştır. Belirlenen ana temalar üzerinden incelenen içerikler tablolar kullanılarak anlatılmıştır. İçeriklerin kodlama işlemlerinin geçerlilik analizi yapılarak, bulunan oran okuyucuya sunulmuştur. Ülkemizdeki Covid-19 aşısı denemelerine ilişkin önemli bilgiler, incelenen içeriklerdeki aşıya yaklaşım tarzı ve haber görselleri analiz edilerek bulgular paylaşılmıştır.

Çalışmanın amacı, Covid-19 ilaçları ve aşılarına dair içeriklerin çevrimiçi gazetelerde nasıl sunulduğunun incelenmesi olarak belirtilmiştir. Belirtilen amaç doğrultusunda bulgular detaylı olarak tablolaştırılarak okuyucu ile paylaşılmıştır.

Araştırma verileri doğrultusunda daha sonraki araştırmacılara 2021 yılı sonrasındaki verilerin analizinin yapılması, sağlık çalışanları ile görüşmeler yapılması, ilaç ve aşıları deneyimleyen kişiler gözünden ilaç ve aşı çalışmalarının değerlendirilmesi ve son olarak tüm halkın aşı ve ilaçlara ilişkin görüşlerine başvurulabilecek çalışmaların yapılması önerilmiştir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma amacına ve araştırma sorularına ayrı bir bölüm olarak makalede yer verildiği, verilerin tablolaştırılarak okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Bununla birlikte çalışmanın önemi, çalışmada yaşanan zorluklar ve sınırlılıklar belirtilmemiş, kavramsal ve

kuramsal çerçeveye ait bilgiler çok detaylandırılmamıştır. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.9. Covid 19'un Gazete Haberlerine Yansıması: Bir Gazete Örneği

Arslan ve Şahin (2022) tarafından Covid-19 pandemisi ile ilgili yayımlanan gazete haber metinlerinin incelenmesi amacıyla yüksek tirajlı bir gazetenin 1-30 Eylül 2020 tarihleri arasında yayımlanan 552 haberin veri analizi yapılarak çalışma sürdürülmüştür (Arslan ve Şahin, 2022, 1-16).

Sağlık yönetimi alanındaki uzmanlar tarafından yapılmış olan araştırmada; incelenen gazete haberleri, Covid-19 pandemisine yönelik açıklamada bulunulan haberler ve Covid-19 hastalığına yakalanan kişilere ilişkin verilerin sunulduğu haberler olarak iki kategoride analiz edilerek okuyucuya sunulmuştur. Gazete haberlerindeki manşetlerin incelendiği bu araştırma, topluma hastalık ile ilgili nasıl mesajlar iletildiğini irdelediği için sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, yöntem ile çalışmanın amacının uyumlu olduğu belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Araştırmada MAXQDA 2020 programı kullanılarak içerik analizi ile veriler incelenmiştir. Gazete haberlerinin analizi için kullanılacak kodlar tematik kodlama olarak programa yüklenmiş ve veriler istatistiksel olarak değerlendirilmiştir. İncelenen 552 haberden 462'sinin pandemiye ilişkin açıklamalar sunduğu, 90'nın hastalara ilişkin bilgileri paylaşır nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacının çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmanın önemi makalede ayrıca belirtilmemek ile birlikte küresel anlamda kriz olarak nitelendirilen bir durumun gazete haberlerine nasıl yansıdığının araştırılmasının, insanların nasıl yönlendirildiği ya da yönlendirilmesi gerektiğini anlamak açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmacılar tarafından çalışmanın sınırlılıkları makalede belirtilmemiştir.

Araştırmada veriler sunulurken benzer zaman diliminde Türkiye’de ve yurt dışında yapılan çalışma verileri ile karşılaştırmalı olarak bilgiler paylaşılmıştır. Çalışmada gazetelerde yayımlanan içeriklerin halk sağlığı açısından verilere ulaşılmasını sağlaması, vaka sayılarına dair bilgi vermesi, hastalığa ilişkin alınabilecek önlemler konusunda toplumu bilinçlendirmesi açısından önemi vurgulanmıştır.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma yöntemi ve veri analizine ilişkin bilgi verilmiştir. Çalışmada yapılan verilerin sunumunda benzer çalışma verilerine yer verildiği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.10. Covid-19 Pandemisi Haberlerinde Savaş Metaforu Kullanımının Eleştirel Analizi

Salih Mohamed (2021) tarafından hazırlanan çalışma, pandemiye yönelik medya söylemlerinde savaş metaforunun kullanımına ilişkin Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında ulusal ve uluslararası medya haber metinleri ile manşetler üzerinden sürdürülmüştür (Salih Mohamed, 2021, 33-53).

İletişim bilimleri alanında uzman olan araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmada otuzdan farklı medya kuruluşlarının yayınları üzerinden Covid-19 pandemisine yönelik medya söylemlerinde savaş metaforunun kullanımına ilişkin

haber metinleri ile manşetler incelenerek kullanılan savaş metaforların kaynağı, hedefi ve algısal sonuçları okuyucuya sunulmuştur. Haber metinlerindeki ifadelerin detaylıca incelenip pandemiye ilişkin algının hangi yönde olduğunun konu edildiği için bu araştırma sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırma; Covid-19 salgınında yayımlanan uluslararası ve yerel medya haberleri ve manşetleri üzerinden söylem analizi yapılarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi yöntemi ile gerçekleştirilen araştırmada amaçlı örnekleme modeli ile incelenerek metinler belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından BBC, Guardian gazetesi, National Geographic Arabia, Anadolu Ajansı, CNN Türk, The New York Times, Yeni Şafak gazetesi gibi otuzdan farklı medya kuruluşunun yayınları üzerinden incelemeler tamamlanmıştır. Savaş, kavga, düşmanlar, silah, vb. gibi anahtar kelimeler aracılığıyla örneklem oluşturulup metaforun kritik analizi yapılmıştır. Araştırmacı metaforları tanımlamış, yorumlamış ve son olarak açıklamıştır.

Araştırma verileri paylaşılırken araştırmacı on ana kavramsal çerçeve ile Covid-19 salgınının savaş metaforu üzerinden nasıl haber metinlerine yansıdığını okuyucuya tablolar halinde ve haber metinlerinden örneklerle sunmuştur. Tablolarda metaforların kaynağı, hedefi ve algısal sonucu/ideolojik etkilerine yer verilmiştir. Paylaşılan verilerde ulaşılan metaforların, savaş meydanında var olan tüm durumları ve savaş sonucunda ulaşılabilecek sonuçları ifade eden kavramlardan (zafer, müttefik, asker, silah, vb.) oluştuğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın önemi makalede ayrıca belirtilmemek ile birlikte, savaş metaforu kullanımının etkilenin analiz edildiği ve alternatif kavram önerilerinin sunulduğu bu çalışmanın literatür açısından bir değere sahip olduğu belirtilebilir.

Toplumsal etkileri derin olan bir salgına ilişkin bilgi kaynağı niteliğindeki haberlerin kişilerin algılarını nasıl etkilediğini açıklayan ve haberlerde kullanılacak ifadeler ile ilgili öneriler sunulan çalışma, toplumsal fayda sağlayacağı düşünülerek değerli olduğu söylenebilir. Araştırmacı tarafından çalışmanın sınırlılıkları makalede belirtilmemiştir.

Araştırmada, kullanılan metaforların alınacak sağlık önlemlerini artırmaya yardımcı olmak, insanları iş birliği yapmaya yönleltmek gibi olumlu etkiler yarattığı belirtilmekle birlikte, bu metaforların kullanımının günlük söylemlerde kalıcı olma ihtimali olumsuz etki olarak nitelendirilmektedir. Araştırmacı; savaş metaforları ile çatışmayı çağrıştıracak kavramlar yerine dayanışmayı, iş birliği ve yardımı çağrıştıracak kavramları kullanmayı önermekte ve örnekleyerek çalışmada sunmaktadır.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin metinde açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklanmadığını, araştırma örnekleminde ulaşılan haber metinlerine dair sayısal verilerin paylaşılmadığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından bahsedilmediği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.11. Covid-19 Salgını Sürecinde Twitter Haberciliği Üzerine Nitel Bir Araştırma

Gemlik ve arkadaşları (2021) tarafından Ocak - Mayıs 2020 tarihleri arasında 5 sağlık haber sitesinin (Medimagazin, Doktorlar Sitesi, Medikal Akademi, Medical News, Medical News Today) Twitter hesapları incelenerek pandemiye ilişkin

haberlerin Twitter ortamında nasıl aktarıldığı analiz edilmiştir (Gemlik ve ark., 2021, s. 15-24).

Sağlık yönetimi alanındaki uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada; pandemiye ilişkin haberlerin sosyal medya platformlarından Twitter ortamında nasıl aktarıldığı; haber metni, içeriği, aktarım zamanı ve en fazla kullanılan hashtagler üzerinden açıklanmıştır. Pandemiyle birlikte insanların sosyal ortamlardan uzaklaşması, internet ve sosyal medya kullanımını artırmıştır. Sosyal medya kullanımının popülerliği ve resmi makamlarca bilgi paylaşım aracı olarak kullanılması, ilgili platformlara işlevsellik ve popülerlik kazandırmıştır. Popüler ve yoğun kullanılan sosyal medya platformlarından Twitter'daki paylaşımlar konu edildiği için bu araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yöntemi tercihinin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Ocak - Mayıs 2020 tarihleri arasında 5 sağlık haber sitesine ait Twitter hesaplarında yayımlanan Covid-19 ile ilgili tüm tweetler içerik analizi yapılarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Araştırma örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir.

Üç farklı kişi tarafından aynı metinlerin kodlaması yapılmıştır. İncelenecek tweetlerin hangi yönleri ile ele alınacağı ile ilgili kriterler belirlenerek kategori ve temalar oluşturulmuştur. Farklı kodlayıcılar tarafından incelenen metinler detaylı bir şekilde raporlanıp kodlayıcıların çalışmaları karşılaştırılmıştır. Son olarak kodlar ve

temalar düzenlenerek bulgular oluşturulup Excel’de listelenmiş, içerik analizi yapılarak tablolaştırılmıştır.

İlgili tarihler arasında belirlenen hesaplarda toplam 3413 tweet atıldığı, tweetlerin 2480’inin Covid-19 haberleri ile ilgiliyken, 933’ünün diğer sağlık haberlerinden oluştuğu belirtilmiştir. Covid-19 ile ilgili tweetlerin en fazla Nisan ayında, en az da Ocak ayında atıldığı tespit edilmiştir. 2480 tweet, altı kategoride incelenerek veriler okuyucuya sunulmuştur. Covid-19 pandemisi ile ilgili atılan tweetlerde en çok paylaşılan konunun magazin/gündem içeriğinde olduğu belirtilerek tweetlerin magazinsel dille yazılmış olmasına dikkat çekilmiştir. İncelenen içeriklerin sırasıyla, magazin/gündem, teşhis, tedavi, korunma yöntemleri, aşı/ilaç geliştirme ve normalleşme süreci konusunda atılan tweetlerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Araştırmacılar tarafından çalışmanın amacının, pandemiye ilişkin haberlerin Twitter ortamında nasıl yayımlandığının incelenmesi olarak açıklanmıştır. Elde edilen bulgular, araştırmacıların çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak sunulmuştur.

Araştırmacılar tarafından çalışmanın önemi ayrıca vurgulanmamış olsa da tüm dünyayı etkileyen bir durumun küresel anlamdaki yaygın kullanımı olan sosyal medya mecralarından birine nasıl yansıdığının araştırılması dikkate değerdir. Çalışmanın sınırlılığı, belirli bir zaman diliminde yapılan bir çalışma olması ve farklı tarih aralıklarında yapılan benzer çalışmalardan farklı sonuçlar elde edilebileceği şeklinde belirtilmiştir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin tablolaştırılarak kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin detaylıca açıklanmış

olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklandığını belirtebiliriz. Araştırmada konuya ilişkin yapılan benzer çalışmalar ile karşılaştırmalı olarak verilerin paylaşılmamış olmasının sebebinin Covid-19 pandemisinin devam etmesi nedeniyle henüz yeterli çalışma bulunmaması olduğu belirtilebilir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir. Makalenin özet bölümünde amaç, gerekçe ve yöntem, bulgu ve sonuç başlıkları ile okuyucuya makaleye ilk bakışta içeriğine ilişkin detaylı fikir verebilecek içerikte bilgi sunulmuştur.

3.1.12. Sağlık İletişimi Perspektifinden Instagram’da Covid-19 Paylaşımlarının Analizi: #Covid 19

Kumbasar (2021) tarafından Instagram’ın Covid-19 pandemisinde nasıl kullanıldığını belirlemek amacı ile 10 Ocak - 20 Şubat 2020 tarihleri arasında görsel taraması yapılarak çalışma sürdürülmüştür (Kumbasar, 2021, 113-136).

Sağlık yönetimi alanında uzman olan araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmada; pandemiye ilişkin Instagram kullanımı araştırmaya dahil edilen görseller üzerinden verilen mesajlar, paylaşılan metinlerin içeriği, hedef kitle, paylaşımın yapıldığı konum ve yarattığı etkileşim analiz edilerek okuyucuya sunulmuştur. Görsellerin yoğun olarak kullanıldığı sosyal medya platformlarından Instagram’daki paylaşımlar konu edildiği için bu araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Covid-19 pandemisi ile ilgili 10 Ocak - 20 Şubat 2020 tarihleri arasında Instagram’da yapılan paylaşımların incelenmesini amaçlayan çalışmada doküman incelemesi yöntemi ile içerik analizi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi uygulanırken, elde edilen veriler kodlanmış, kategorize edilerek yorumlanmıştır. Araştırma evreni; Instagram’da “coronavirus” ve “Covid-19 ” anahtar kelimeleri ile ulaşılan görsellerden oluşmaktadır. Örneklemi ise, Covid-19 ile ilgili 10 Ocak - 20 Şubat 2020 tarihleri arasında Instagram’da yapılan paylaşımlardan elde edilen 334 görselden oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından kodlandıktan bir ay sonra yeniden kodlanarak her iki çalışmada elde edilen verilerin güvenilirliği hesaplanmıştır. Kodlamada Instagram paylaşımını yapan kullanıcı, paylaşım zamanı, beğeni sayısı, alt yazı içeriği ve görseldeki metinler dikkate alınmıştır. Kodlama cetveli oluşturmak için ön çalışma yapılmış, görseller verdikleri mesajdaki yaklaşıma, türüne, içeriğine, hedeflediği kesime ve yarattığı etkileşime göre kodlanmıştır. Araştırma, yedi değişken üzerinden yapılan incelemeler ile şekillendirilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacının çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmacı tarafından çalışmanın önemi, literatürde ilgili tarihte konuya ilişkin Instagram paylaşımlarının incelendiği bir çalışmanın bulunmaması olarak açıklanmıştır. Araştırmanın sınırlılığı olarak da çalışmanın yapıldığı tarih aralığının sınırlı olması ile farklı sosyal medya platformlarındaki verilerin karşılaştırılarak bir çalışma hazırlanmaması olarak belirtilmiştir.

Araştırmada ilgili tarih aralığında yapılan Instagram paylaşımlarının çoğunun Covid-19 vakalarının gözlemlendiği ülkelerden, sürece ilişkin bilgi vermek amacıyla

paylaşımların yayımlandığı belirtilmektedir. Buradan yola çıkarak yaşanan süreç ile ilgili kişilerin birbirleri ile etkileşim kurmak için sosyal medya platformlarının kullanıldığı çıkarımında bulunulmuştur. Paylaşımlarda, olumsuz içeriklerin ağırlıklı olmasının, insanları endişeye sürükleyecek sonuçlar doğurabileceğine dikkat çekilmiştir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma yöntemi ve veri analizine ilişkin bilgi verilmiştir. Araştırmanın yapıldığı tarih itibarıyla Covid-19 salgının başlangıç aşaması olması nedeniyle çalışmada yapılan verilerin sunumunda aynı türden çalışma verilerine fazlaca yer verilemediği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.13. YouTube Videolarında Covid-19 Aşısı ve İnfodemi

Youtube’da yayımlanan 118 videonun Covid-19 aşısı ile ilgili içeriklerinin değerlendirildiği araştırma, Bilişli (2022) tarafından gerçekleştirilmiştir (Bilişli, 2022, 179-203).

İktisat ve iletişim bilimleri alanlarında uzman olan araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmada; Covid-19 pandemisi boyunca Youtube’da Türkçe olarak yayımlanan videoların içeriklerini yayımlayan kişi/kurumlar, verilen mesajlar, etkileşim oranları analiz edilmiştir. Bilgilendirici videoların yayınlandığı sosyal medya platformlarından YouTube’daki paylaşımlar konu edildiği için bu araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin tercihinin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde ve katılımcı ifadeleri ile birlikte makalede yer almıştır.

Araştırmada Youtube’da yayımlanan Covid-19 aşısı ile ilgili Türkçe videoların seçiminde görüntülenme sayısına göre aranan anahtar kelimeler (Covid-19 aşısı, korona aşısı, Covid aşısı) ile 240 videodan oluşan bir örneklem belirlenmiş, daha sonra tekrarlanan videolar örneklemden çıkarılarak 154 videoya ulaşılmıştır. Son aşamada da konu ile ilişkili olmayan ya da mizah amaçlı çekilen videolar çalışmaya dâhil edilmeyerek 118 video içeriği incelenmiştir. Videolar üzerinden analizler yapılırken her iki araştırmacı tarafından kodlamalar ayrı ayrı olacak şekilde yapılmıştır. Güvenilirlik çalışması yapıldıktan sonra araştırmacılar bir araya gelerek verilerin karşılaştırmasını tamamlamıştır. Tematik içerik analizi ile incelenen verilerin niceliksel olarak analizi için SPSS 25.0 programı kullanılmıştır.

Araştırma verileri paylaşılırken videoların özelliklerine dair bilgiler (genel özellikleri, görüntüleme hızı, etkileşim düzeyi, vb.) tablolar halinde paylaşılmıştır. Araştırmaya dâhil edilen videoların sırasıyla haber kanalları tarafından, bireysel kullanıcılar tarafından, sağlık kuruluşları tarafından ve dernekler/vakıflar tarafından oluşturulduğu belirtilmiştir. Videolarda verilen mesajların %55,1’inin sağlık profesyonelleri tarafından verildiği, %42,4’ünün aşısı yanlısı içeriğe sahip olduğu, %50,8’inin aşısı hakkında bilgi verdiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın önemi makalede ayrıca belirtilmemek ile birlikte, tüm dünyada ücretsiz olarak erişilen bilgi paylaşım platformlarından birinde pandeminin önemli bir parçası olan aşılarla ilişkin durumun nasıl sunulduğu bu çalışmanın literatür açısından bir öneme sahip olduğu belirtilebilir. Araştırmacı tarafından çalışmanın kesitsel oluşu, videoların görüntülenme ve beğeni oranlarının değişme ihtimali gibi durumlar çalışmanın sınırlılığı olarak ifade edilmiştir. Bununla birlikte video izleyerek sağlık davranışında değişiklik olamayabileceği vurgulanmıştır.

Çalışmada Youtube’da yayımlanan Covid-19 aşısı ile ilgili Türkçe videoların içeriklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmacı tarafından elde edilen bulgular, çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmada en çok video görüntüleme oranına sahip platformlardan olan Youtube’da yayımlanan videoların içerik olarak kişilere bilgilendirici nitelikte içerikler sunduğu gibi, bilgi kirliliği konusunda da dikkate değer konumundan söz edilmiştir. Çalışmada yapılan tespitlerden dikkat çekici olanı; aşı karşıtı içeriğe sahip videoların(%34,8) alanından uzmanlar tarafından değil, bireysel kullanıcılar tarafından hazırlandığıdır. Bir diğer husus, videoların %13,6’sı aşıların yan etkileri ile ilgili iken %9,3’ü komplo teorileri ile ilgili bilgiler içermekte ve toplam %23’lük orandaki video ile insanlar korkuyla karşılaşmaktadır.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin metinde açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklandığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından bahsedildiği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.14. Yaşlı Yetişkinlerin Covid-19 Sürecindeki Yaşantıları: Nitel Bir Değerlendirme

Kapıkıran ve arkadaşları (2022) tarafından Covid-19 pandemisinde 65 yaş üzeri olan kişilere yönelik uygulanan sokağa çıkma kısıtlaması sebebiyle yaşanan sorunları tespit etmek amacıyla Denizli’de Covid-19 boyunca 65 yaş üstü 13 katılımcı ile yüz yüze görüşülerek ile gerçekleştirilen çalışma, Haziran 2020’de başlatılmış olan “Covid-19 ile normalleşme” döneminde sürdürülmüştür (Kapıkıran

ve ark., 2022, s.1-20).

Eğitim bilimleri ve mühendislik alanındaki uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada; yaşlı yetişkinlerin hastalık ile ilgili aldıkları tedbirler, bu dönemde günlük yaşamlarını nasıl sürdürdükleri ve katılımcıların fiziksel/psikolojik/sosyal sağlıklarının pandemiden nasıl etkilendiği ortaya koyularak yaşlı yetişkinlerin ihtiyaçları doğrultusunda yapılabilecekler dair önerileri sunulmuştur. Dünya üzerinde ve ülkemizde yaşam süresinin artışı ve bununla birlikte artan yaşlı nüfus dikkate alındığında çalışmanın sağlık sosyolojisi alanına giren bir konuda gerçekleştirildiği görülmektedir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Bu araştırmada katılımcıların belirlenmesindeki temel ölçüt; 65 yaş üstü olunması ve sokağa çıkma sınırlamasının yaşanmış olması olarak belirlenerek ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiş olup araştırmacılar tarafından hazırlanan form uzman görüşüne başvurularak son haline ulaşmıştır. Kişisel bilgiler ve dokuz sorudan oluşan görüşme formu ile araştırmacılar katılımcılarla görüşüp elde edilen verileri not etmiştir.

Bilgisayar ortamında aktarılan veriler araştırmacılar tarafından kodlanmış ve daha sonra bu verilerin görüş birliği yüzdesi her bir soru için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Araştırmada katılımcılara ve elde edilen verilere ilişkin bilgiler tablolar halinde açıklanmıştır. Veri analizi için yedi kod ve üç tema üzerinden inceleme yapılmıştır.

Araştırmanın amacı, pandemide yaşlı bireylerin güvenliği için uygulanan sokağa çıkma kısıtlamalarından kaynaklanan sorunların tespit edilerek çözüm önerisi sunulmasıdır. Belirtilen amaç doğrultusunda araştırma yöntemi belirlenerek bulgular ve öneriler okuyucuya sunulmuştur. Bu noktada araştırmacılar tarafından belirtilen amacın sunulan bulgular ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Araştırmadan elde edilecek veriler ile yaşlı bireylerin yaşadıkları zorlukların analiz edilmesi ve çözüm üretilmesi açısından önemli olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bununla birlikte araştırmanın sınırlılıklarından çalışmada söz edilmemiştir. Yapılan çalışmayı değerlendirdiğimizde yalnızca bir ilde gerçekleştirilen bu çalışmanın diğer illerdeki yaşlı bireylerin sürece ilişkin tecrübelerini yansıtamayacağı düşünülerek çalışmanın bu anlamdaki kısıtlılığı belirtilebilir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; yöntem ve araştırma sorularının çalışmada detaylıca açıklandığını, verilerin anlaşılabilir ve net tablolar halinde okuyucuya sunulduğunu söyleyebiliriz. Araştırma sonuçları paylaşılırken daha önceki çalışmalar ile kıyaslamalı olarak açıklamalar yapılmıştır. Araştırma soruları çalışmada paylaşılmış ve araştırma sonucu ile araştırma sonucu ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Araştırmada etik ilkelere ve Covid-19 tedbirlerine uyma konusundan hassasiyetle söz edilmiştir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.15. Covid-19 Metaforları: Covid-19 Pandemisinde Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma

Pekesen ve Akdeniz (2021) tarafından Covid-19 pandemisinde yaşlı bireylerin kronik hastalığa sahip olma durumlarına göre “Covid - 19” kavramına

ilişkin algıları ve bu algılara sebep olabilecek nedenleri belirlemek amacıyla çalışma, Haziran – Temmuz 2020 aylarında 124 yaşlı birey ile görüşülerek sürdürülmüştür (Pekesen ve Akdeniz, 2021, 6394-6424).

Sağlık bilimleri alanındaki uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada; pandemiyle ilgili yaşlı bireylerin algıları, “Covid - 19” kavramı üzerinden tespit edilerek yaşlı bireyler tarafından oluşturulan metaforlar, bunlar ile ilgili oluşturulan kavramsal kategoriler ve kronik hastalık durumlarına göre analizler okuyucuya sunulmuştur. Pandeminin yaşlı bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediğini konu edildiği için araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkili olduğundan çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde makalede yer almıştır.

Araştırma, Haziran - Temmuz 2020 tarihlerinde telefon görüşmeleri ile yapılan derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak tamamlanmıştır. Söz konusu görüşmelerin tümü aynı araştırmacı tarafından bilgi formu ve metafor formu kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dahil edilen katılımcıları belirleme kriterleri çalışmada paylaşılmıştır. Araştırmacılar tarafından yaşlı bireylerin hastalığa ilişkin algılarını kronik hastalık durumları çerçevesinde nasıl yorumladıklarını analiz etmek için ulaştıkları metaforların gerekçeleri ile katılımcılardan öğrenildiği belirtilmektedir.

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerin ses kaydı alınmış ve kayıtlar yazılı hale dönüştürülerek SPSS 21 paket programı kullanılarak veri analizi gerçekleştirilmiştir. Toplam 124 kişi ile yapılan görüşmelerden 18’indeki metaforların mantıksal

çerçeve de olmaması ve araştırmaya katkı sağlamayacağı düşünüldüğü için çalışmaya dahil edilmemiştir. Böylece 106 kişi ile yapılan görüşmeler sonucu oluşan formlar analiz edilerek çalışma şekillendirilmiştir. Araştırmacılar tarafından metaforlar benzer anlam ifade etme durumlarına göre kategorize edilmiş ve frekans tablosu çıkarılmıştır. Çalışmada yapılan veri analizi, alanında uzman bir kişi ve araştırmacılar ile birlikte yeniden gözden geçirilerek güvenilirlik hesaplaması yapılmıştır.

Araştırmanın önemi makalede ayrıca belirtilmemek ile birlikte, araştırma bulgularının toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilen bir grupta yer alan yaşlı bireylerin pandemiye ilişkin algıları, yaşadıkları, sürece dair aldıkları tedbirler ve bu dönemdeki ihtiyaçları konusunda okuyucuya fikir verdiği için çalışmanın literatür açısından önemli olduğu belirtilebilir. Araştırmacılar tarafından belirtilen sınırlılıklar, küçük bir grup ile yapılan çalışmanın genellenemeyecek olması, telefon yoluyla yapılan görüşmelerin gözlem kısmının gerçekleştirilememesi ve araştırma verilerinin sözlü olarak toplanması olarak sıralanmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler üç bölümde paylaşılmıştır. Araştırma bulgularına göre, Covid-19 salgınının yaşlılardaki oluşturduğu algının olumsuzluk, korku ve kaygıya dayalı olduğu paylaşılmıştır. Katılımcıların hastalığa ilişkin algılarının medya ve kamu spotları ile şekillendirildiği düşünülerek Covid-19 ile ilgili yapılan bilgilendirmelerin niteliğinin ve sunumunun önemine dikkat çekilmiştir. Yaşanabilecek benzer salgınlara hazırlıklı olmak için oluşturulacak politikaların, sağlık sistemine ilişkin düzenlemelerin ve izlenecek stratejilerin vurgusu yapılmıştır. Çalışmada edilen bulgular, araştırmacıların çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; araştırma yöntemi ve veri analizine ilişkin bilgi verilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları belirtilerek konuya ilişkin önerilerin paylaşıldığı görülmektedir. Çalışmada yapılan verilerin sunumunda benzer çalışma verilerine yer verildiği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.16. Covid-19 Geçiren Bireylerin Damgalanma Deneyimleri

Elçi (2021) tarafından Covid-19 hastalığını geçiren yetişkin bireylerin hastalıktan kaynaklı damgalanmaya maruz kalıp kalmadıkları, damgalamanın nasıl yorumlandığı ve bunun karşısında sergiledikleri tutumları belirlemek amacıyla 25 yetişkin ile görüşülerek 2021 yılı Nisan ve Mayıs aylarında sürdürülmüştür (Elçi, 2021,111-130).

Sosyal hizmet ve sosyoloji alanlarında uzman olan araştırmacı tarafından gerçekleştirilen çalışmada; Covid-19 hastalığını tecrübe eden yetişkin bireylerin hastalık ve karantina boyunca yaşadıkları, hastalığa dair verilen tepkiler ve damgalanma deneyimleri okuyucuya sunulmuştur. Hastalığı tüm aşamaları ile deneyimleyen bireylerin yaşadıklarını ortaya koymayı amaçlayan çalışmanın sağlık sosyolojisi alanına giren bir konuda gerçekleştirildiği görülmektedir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde ve katılımcı ifadeleri ile birlikte makalede yer almıştır.

Fenomenolojik araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen araştırmada 25 yetişkin ile Nisan – Mayıs 2021 tarihlerinde yüz yüze derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonrasında elde edilen veriler, betimsel analiz

tekniki ile incelenmiştir. Çalışmaya dâhil edilen 25 kişi, 18 yaş ve üzeri olan, hastalığa yakalanan, zorunlu karantınayı deneyimlemiş olan ve görüşmelerin yapıldığı tarihte iyileşmiş olan kişilerden oluşmuştur. Çalışmaya dâhil edilen kişilerin belirlenmesinde amaçlı örneklem ile kartopu örneklem yöntemleri kullanılmıştır.

Araştırmacı tarafından görüşmede yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmış, onay veren katılımcıların görüşmelerinin ses kaydı alınarak, onay vermeyenler için görüşme notları alınarak daha sonra kayıtlar metne dönüştürülmüştür. Katılımcıların sosyo-demografik verileri tablolaştırılarak paylaşılmış, belirlenen temalar dört başlık halinde açıklanmış ve katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir.

Araştırmacı tarafından damgalamaya maruz kalma oranının beklenenin altında olduğu belirtilmiştir. Bu durumun sebebi de araştırmanın yapıldığı dönemde ilaç ve aşı ile tedavi yöntemlerinin uygulanmaya başlanmış olması, hastalığın ilk zamanlarındaki belirsizliğinden kaynaklanan korku ortamının yumuşaması ve vaka sayılarının artışı ile birlikte insanların hastalığı kabullenerek normalleştirilmesi olarak yorumlanmaktadır. Araştırmacı, insanların salgının başlangıcına göre daha sağduyulu ve soğukkanlı olduklarını, araştırmanın yapıldığı Şırnak ilinde enformel ilişkilere dayalı cemaat yapılanması sebebiyle gerçekleştirilen düğün, cenaze gibi kalabalık ortamlarda insanların rahatlıkla bir arada bulunduğunu ifade etmiştir. Çalışmanın sınırlılığına dikkat çekilerek genelleme yapmak yerine katılımcıların görüşlerine odaklanılarak verilerin sunulduğu belirtilmiştir. Araştırmacı, konuya ilişkin daha fazla niceliksel ve niteliksel verinin literatüre kazandırılması için farklı araştırmacılar tarafından çalışmaların yapılmasını önermiştir.

Araştırmacı tarafından çalışmanın önemi açıklanırken sürece ilişkin sağlık sosyolojisi perspektifi ile hazırlanan çalışmalara literatürde rastlanılmadığı belirtilerek literatürdeki bu boşluğa dikkat çekilmiştir. Hasta deneyimlerine ilişkin çalışma sunmaya yönelik hazırlanan çalışmanın literatüre sağlayacağı katkı üzerinden önemi vurgulanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacının çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmada katılımcıların Covid-19 salgınında hastalanmaları halinde damgalanacakları ön-görülerek çalışmaya başlanmıştır. Çalışmada belirtildiği üzere; katılımcıların bir kısmı kalabalık ortamlarda (düğün, cenaze, halı saha) hastalığa yakalanmışken, sağlık çalışanları ise hastalığın tedavi için hizmet sunarken enfekte olmuştur. Katılımcıların çoğunluğu toplumsal sorumluluk bilinciyle başta aile bireyleri olmak üzere hastalığa yakalandıklarını çevrelerindekiyle paylaşarak hastalığın bulaşmaması için tedbir almaya çalışmıştır. Karantina boyunca hastalığı ağır yaşayanlar hastanede, hafif yaşayanlar da evlerinde çevrelerindekiyle desteği ile yaşamıştır. Damgalamaya maruz kalanlar; hasta olduğu için suçlanmak, kendisi ile aynı ortamda olmak istenmemesi, başkalarına hastalık bulaştırma ihtimaliyle suçlanması, kişinin kendisini içsel olarak damgalaması şeklinde iken, sağlık çalışanları hem meslekleri gereği hem de hastalığa yakalandıkları için çifte damgalamaya maruz kalmıştır.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin detaylıca açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklanmadığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından bahsedildiği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.17. Türkiye’de Covid-19 Salgın Döneminde Koronavirüs Hasta Deneyimleri

Ulu ve Aslantürk (2021) tarafından Covid-19 pandemisinde hastalığı geçirenlerin hastalık deneyimlerinin değerlendirilmesi amacıyla 22 Nisan-20 Mayıs 2021 tarihleri arasında 10 katılımcıyla görüşülerek çalışma sürdürülmüştür (Ulu ve Aslantürk, 2021, 102-134).

Sosyal hizmet alanında uzman olan araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen çalışmada; hastalığı deneyimleyen katılımcıların hastalık öncesindeki, hastalık esnasındaki ve hastalık sonrasındaki deneyimleri okuyucuya sunulmuştur. Salgındaki hastalık deneyimlerinin konu edildiği bu araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkili olduğundan çalışmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde ve katılımcı ifadeleri ile birlikte makalede yer almıştır.

Araştırmada hastalığa yakalanan kişilerin tecrübelerini değerlendirmek amacıyla 10 kişi ile çevrim içi olarak ya da telefonla görüşme gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yapılan görüşmeler katılımcıların onayı ile kayda alınmıştır.

Araştırmacılar tarafından örneklem belirlenirken göz önünde bulundurulacak kriterler; Covid-19 hastalığını yaşamış olmak, hastalığın üzerinden en az bir ay geçmiş olması ve çalışmaya katılmak için gönüllü olmak olarak sıralanmıştır. 22 Nisan-20 Mayıs 2021 tarihleri arasında amaçlı örnekleme ile belirlenen 10 kişi ile

yapılan görüşmeler, yazılı hale dönüştürülerek içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Elde edilen veriler belirlenen temalar ve yapılan kodlamalar sonucunda yorumlanmıştır.

Araştırma verileri paylaşılırken katılımcıların sosyo-demografik bilgileri tablolastırılarak paylaşılmış, temalar başlıklar halinde üç bölüm üzerinden açıklanmış ve makalede katılımcıların ifadelerine yer verilmiştir.

Araştırmacılar tarafından çalışmanın önemi, araştırmanın yapıldığı tarih itibariyle konuya ilişkin dünyada sınırlı sayıda çalışmanın olması ve Türkiye’de hastalığı yaşayan kişilerin deneyimleriyle ilgili bir araştırmanın bulunmaması olarak açıklanmıştır. Araştırmanın amacı, hastalığı yaşayan bireylerin hastalık deneyimlerinin değerlendirilmesi olarak belirtilmiş ve araştırmacılar tarafından elde edilen bulgular, çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmada katılımcıların Covid-19 salgınında hastalık öncesi, sırası ve sonrasındaki deneyimleri göz önünde bulundurularak pandeminin insan yaşamında oluşturduğu olumlu ve olumsuz etkiler okuyucuya sunulmuştur. Araştırmacılar tarafından disiplinler arası çalışmalar yürütülerek bu tür salgınlara dair tedbirlerin artırılabilceğı, böylece insanların daha az fiziksel ve ruhsal hasar ile bu durumu deneyimleyebileceğı düşünölmektedir.

Araştırmayı genel olarak değerdendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin metinde açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliğı konusunda izlenen yöntemin açıklanmadığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından bahsedilmediğı görölmektedir. Araştırmacılar tarafından hangi aşamalarda (görüşme formu hazırlığı, kodlama ve temalar oluşturma) farklı uzman görüşlerine

başvurulduğu paylaşılmamıştır. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.18. Covid-19 Servisinde Çalışan Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu

Kırmızı ve İnce (2022) tarafından hazırlanan çalışma, Covid-19 servisinde çalışan hemşirelerin pandemi dönemindeki merhamet yorgunluğu ile ilgili 18 hemşire ile Haziran-Aralık 2021 tarihleri arasında görüşülerek sürdürülmüştür (Kırmızı ve İnce, 2022, 21-36).

Sosyoloji ve anestezi alanındaki uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmada; Covid-19 servisinde görevli hemşirelerin yaşadıkları merhamet yorgunluğu analiz edilmiştir. Pandemide hastalık ve hastalar ile doğrudan temas kurarak salgını yakinen yaşayan sağlık çalışanlarından olan hemşireler ile ilgili olan araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkili olduğundan çalışmaya dahil edilmiştir.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya açıklanmış, verilerin nasıl analiz edildiği açıklanarak tablolar halinde ve katılımcı ifadeleri ile birlikte makalede yer almıştır.

Araştırmada katılımcılar ile yüz yüze görüşmeler yapılmış, görüşme notları metne dönüştürülmüştür. Amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenen araştırma örneklemini Covid-19 pandemisinde bir devlet hastanesinin Covid-19 servisinde çalışan 23-40 yaş aralığındaki 9'u kadın ve 9'u erkek olmak üzere toplam 18 hemşire oluşturmaktadır. Pandemide hemşirelerin merhamet yorgunluğu yaşama durumlarını tespit edebilmek için 16 soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma verileri paylaşılırken katılımcıların sosyo-demografik verileri ve temalar tablolastırılarak

paylaşılmış ve katılımcıların görüşmede belirttikleri ifadelere yer verilmiştir. Araştırma verileri 10 ana tema üzerinden açıklanmıştır.

Araştırmanın önemi makalede ayrıca belirtilmemek ile birlikte yaşanan salgında hastalara doğrudan bakım hizmeti sunan hemşirelerin durumdan nasıl etkilendiklerini anlamak açısından çalışmanın çok önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmacılar tarafından çalışmanın sınırlılıkları makalede belirtilmemiştir.

Covid-19 servislerinde çalışan hemşirelerin maruz kaldığı duygusal durumlardan biri olan merhamet yorgunluğu seviyesine dair bulguları sunmayı amaçlayan bu çalışmada, hemşirelerin çalışma ortamlarına dair değişkenler de göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada katılımcıların pandemi boyunca çalışma ortamlarında fiziksel ve duygusal olarak zorlandıkları belirtilmektedir. Araştırmacılar, hastalara karşı merhamet ile yaklaşarak uygulanan tedavinin hasta üzerindeki olumlu etkilerine ilişkin bilgilendirme yaparken, sağlık çalışanlarının hastalara karşı merhamet içeren yaklaşımlarının nasıl bir boyutta merhamet yorgunluğuna yol açabildiğini de okuyucuya sunmaktadır. Araştırmacılar tarafından sağlık çalışanları için astlarına karşı merhamet ile yaklaşabilen, empati kurabilen yöneticiler ile çalışmanın, çalışma koşullarının iyileştirilmesinin, pandemi gibi zorlu dönemlerde psikolojik destek sağlanmasının öneri olarak sunulduğu görülmektedir. Çalışmada elde edilen bulgular, araştırmacının çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin detaylıca açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklanmadığını belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından

bahsedilmediği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.19. Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçi Yükümlülükleri

Kocatürk (2021) tarafından kadınların Covid-19 pandemisinin kadınların ev içi yükümlülüklerine etkisini çözümlemek amacıyla Türkiye genelinde 135 kadın ile gerçekleştirilen çalışma, 2021 yılında sürdürülmüştür (Kocatürk, 2021, 240-253).

Kamu yönetimi alanında uzman olan araştırmacı tarafından hazırlanan çalışmada kadınların ev içi yükümlülüklerinin, ev işleri/bakım hizmetleri/çalışan kadınların uzaktan çalışma ihtiyaçları/pandemi ile birlikte ortaya çıkan psiko-sosyal ihtiyaçlar ele alınarak kuramsal çerçevede okuyucuya sunulmuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri ile bağlantı kurularak kadınların Covid-19 pandemisinde artan sorumlulukları vurgulanarak yaşanan zorluklar katılımcıların ifadeleri ile çalışmada yer almıştır. Kadınların pandemideki deneyimlerini toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele alan araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmada yer almıştır.

Araştırmada, araştırma yönteminin çalışmanın amacı ile uyumlu olarak seçildiği belirtilerek örneklem seçimi, veri toplama ve analiz tercihleri okuyucuya detaylı olarak açıklanmamış, veriler katılımcı ifadelerinden örnekler verilerek makalede yer almıştır.

Bu araştırmada tüm Türkiye'den kartopu tekniği ile erişilen 135 kadın ile yapılandırılmış görüşme planlanarak verilerin elde edildiği belirtilmiştir. Görüşmelerin nasıl gerçekleştirildiği makalede açıklanmamıştır. Çalışmanın çözümlemesinde niteliksel analiz yönteminden faydalandığı belirtilmiştir; ancak analiz edilirken kullanılan kodlamalar ve temalara çalışmada detaylı olarak yer

verilmemiştir. Katılımcıların demografik verilerinin tablo halinde paylaşılmasının ve araştırma yöntemine ilişkin detaylı bilginin okuyucuyla paylaşılmasının çalışmayı daha anlaşılabilir kılabilceği söylenebilir.

Çalışmanın amacı, pandeminin kadınların ev içindeki sorumluluklarını nasıl etkilediğini tespit etmek olarak belirtilmiştir. Belirtilen amaç doğrultusunda elde edilen veriler dört başlık üzerinden katılımcı ifadelerine yer verilerek okuyucuya sunulmuştur. Bu noktada araştırmacı tarafından belirtilen amacın sunulan bulgular ile uyumlu olduğu söylenebilir. Çalışmanın önemi ve sınırlılıklarına dair açıklama makalede belirtilmemiştir.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; katılımcılara dair genel verilerin tablo halinde paylaşılmadığını, niteliksel analizde kullanılan kodlamalar ve temalara detaylıca yer verilmediğini belirtebiliriz. Bunun yerine dört bölümde veriler paylaşılmıştır. Veriler paylaşılrken katılımcıların görüşmelerdeki söylemlerinden alıntılar yapılmış ve kuramsal çerçevede değerlendirilerek veriler okuyucuya sunulmuştur. Görüşme soruları, soruların hazırlanmasına ilişkin detaylı bilgi ve görüşmelerin nasıl gerçekleştirildiği (çevrimiçi, yüz yüze, telefonla) ile ilgili bilgi paylaşılmamıştır. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.1.20. Covid-19 Sürecinde Afet ve Biyolojik Afetlere Yönelik Görüşler

Dölek ve arkadaşları (2021) tarafından Covid-19 pandemisinde bireylerin afet ve biyolojik afetlere yönelik görüşlerini sunmak üzerine hazırlanan çalışma, 157 katılımcı ile 2020 yılı Mayıs-Temmuz ayları arasında sürdürülmüştür (Dölek ve ark., 2021, 338-358).

Eğitim bilimleri alanında uzman olan araştırmacılar tarafından

gerçekleştirilen çalışmada; Covid-19 pandemisinde bireylerin afet ve biyolojik afetlere yönelik görüşlerini, afet veya acil durumlara maruz kalma durumu, bu durumlar sırasındaki duyguları, afet veya acil durumların sonuçları, bu konuda eğitim alınıp alınmaması, bu durumları öğrendikleri kaynaklar, Covid-19 veya benzer biyolojik afetlere ilişkin konular araştırılarak okuyucuya sunulmuştur. Covid-19 pandemisinin bir biyolojik afet olarak ele alındığı için araştırma, sağlık sosyolojisi ile ilişkilendirilerek çalışmada yer almıştır.

Araştırmada Covid-19 pandemisinde afet ve biyolojik afetlere ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla 157 kişiye yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Fenomenolojik araştırma yöntemi ile gerçekleştirilen araştırmada uygun örnekleme modeli ile katılımcılar belirlenmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme formu uzman görüşleri doğrultusunda nihai haline kavuşmuş ve çevrimiçi olarak uygulanmıştır.

Mayıs – Temmuz 2020 tarihleri arasında uygulanan araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Elde edilen veriler, bilgisayarda düzenlendikten sonra NVİVO 11 programı ile analiz edilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre belirlenen temalar ve yapılan kodlamalar, araştırmacılar tarafından ayrı ayrı yorumlanmıştır. Daha sonra her bir araştırmacının yaptığı analiz karşılaştırılarak güvenilirlik oranı belirlenmiştir.

Araştırma verileri paylaşılırken katılımcıların demografik bilgileri tablolastırılarak paylaşılmış, temalar ayrı başlıklar halinde açıklanmış ve katılımcıların formlardaki ifadelerine makalede yer verilmiştir. Araştırma verileri 8 başlık üzerinden makalede açıklanmıştır.

Araştırmanın önemi makalede ayrıca belirtilmemekle birlikte, pandeminin bir afet olarak ele alınmasından dolayı bu çalışmanın literatür açısından bir öneme sahip olduğu belirtilebilir. Araştırmacılar tarafından çalışmanın sınırlılıkları makalede belirtilmemiştir.

Araştırmada katılımcıların en yaygın olarak yaşadığı ve tanımladığı afet türünün deprem olduğu, bu durumun da ülkemizdeki deprem gerçeğine kayda değer düzeyde dikkat çektiği vurgulanmıştır. Araştırmacıların dikkat çektiği bir diğer durum, Covid-19 salgınının katılımcılar tarafından afet ya da acil durum arasında değerlendirilmemesidir. Afet olarak nitelendirilen durumların katılımcılar tarafından doğal afetler olarak bildirilmesine rağmen büyük çoğunluğunun bu konuda eğitim almamış olması dikkate değer bir durum olarak belirtilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere göre araştırmacılar bir dizi öneri (deprem eğitimleri, yerel farkındalık kazandırma faaliyetleri, ilköğretim düzeyinden itibaren afet eğitimleri, günümüze uygun yöntemlerle -görseller, internet üzerinden- eğitimler düzenlenmesi) paylaşmıştır. Araştırmacı tarafından elde edilen bulgular, çalışmaya başlama amacı ile uyumlu olarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmayı genel olarak değerlendirdiğimizde; verilerin kategorize edilip paylaşıldığını, araştırma yönteminin metinde açıklanmış olduğunu, araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği konusunda izlenen yöntemin açıklandığını, araştırma soruları üzerinden başlıklar halinde verilerin sunulduğunu belirtebiliriz. Araştırma verileri üzerinden önerilerin paylaşıldığı, çalışmanın kısıtlılıklarından bahsedilmediği görülmektedir. Makalenin başlığı, özeti ve bulguları arasındaki bilgilerin tutarlı olduğu söylenebilir.

3.2. Dergipark'ta Yayımlanan Sosyal Bilimler Alanındaki Türkçe Saha Araştırmasına Dayalı Araştırma Makaleleri Bulgularına İlişkin Tartışma

Bu derleme çalışması için konu seçimi yapılırken Covid-19 pandemisine dair ne tür saha çalışmaları yapıldığı merak edilerek çalışmaya başlanmıştır. Pandemi ile birlikte tüm toplumlarda yaşamın her alanı olduğu gibi akademik ve bilimsel çalışmaların üretimi konusunda da hayatımızın askıda kaldığı bir dönem olduğu düşünülerek Türkiye’de yapılan çalışmalar merak uyandırmıştır. Türkiye’deki bilimsel araştırmaların sunulduğu Türkçe literatüre katkı sağlayan makaleler arasından belirlenen kriterlere göre seçilen makaleler incelenmiştir.

Bu derleme çalışmasında ele alınan makalelerdeki araştırmaları gerçekleştiren araştırmacıların uzmanlık alanlarına bakıldığında; eğitim bilimleri, mühendislik, iletişim bilimleri, iktisadi ve idari bilimler, sağlık bilimleri ile insan ve toplum bilimleri alanlarında uzmanlığı olan kişiler tarafından araştırmaların sürdürüldüğü görülmektedir. Sağlık sosyolojisinin multidisipliner yapısı dikkate alındığında pandeminin toplumun tüm alanlarını yakından ilgilendirmesi sebebiyle hemen hemen tüm disiplinlerden araştırmacıların konuya ilişkin araştırma yapmasının kaçınılmaz olduğu söylenebilir.

Çalışmaya dahil edilen araştırmaların beşi 2020 yılında, onu 2021 yılında ve beşi 2022 yılında gerçekleştirilmiştir. Makalelerdeki araştırma konularına genel itibarıyla bakıldığında; sekiz makalenin farklı kesim, yaş grubu ve meslek grubundan bireylerin (yaşlı bireyler, hemşireler, okul yöneticileri, kadınlar, vb.) sürece ilişkin tecrübelerini ve hastalık deneyimlerini sunduğunu, beş makalenin üniversite öğrencilerin sürece ilişkin tecrübeleri ve görüşlerini (uluslararası öğrenciler,

öğretmen adayları, eğitim süreçleri, internet kullanımı, vb.) sunduğunu, altısının medya ve sosyal medya platformları aracılığıyla sürece dair bulguları (haberler, paylaşımlar, videolar, görseller, vb.) sunduğunu belirtebiliriz.

Söz konusu araştırmaların tümünde nitel araştırma yöntemleri kullanılmış olup uygulanan yöntemler yüz yüze ya da çevrim içi olarak sürdürülmüştür. Araştırmaların onunda yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış, birinde yapılandırılmış görüşme formu uygulanmış, ikisinde derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, altısında içerik analizi (video, metin, çeşitli görseller, vb.) uygulanmış ve birinde söylem analizi ile veri elde edilmiştir. Elde edilen verilerin analizleri bazı araştırmalarda araştırmacılar tarafından birebir içerikler incelenerek yapılırken, bazılarında ilgili programlardan faydalanılarak analiz işlemleri hızlandırılmıştır.

Salgın boyunca bireylere resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan (sosyal, maddi, vb.) hizmetler ve bu hizmetlere erişim konularında da seçilen zaman aralığında Dergipark veri tabanında bir çalışmaya rastlanmamıştır. Clemente-Suárez ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada (2021) pandeminin sosyal, sağlık ve ekonomik etkileri ele alınmıştır. Çalışma bulgularına göre; pandeminin toplum sağlığı üzerindeki fizyolojik etkilerinin yanı sıra sosyal, psikolojik ve ekonomik etkilerine de dikkat çekilmiştir. Sosyal düzeyde, ekonomik etkisinin gelir düzeyi düşük aileler üzerinden açıklanarak kamu kurumlarının bu krizi yönetmekte zorlandıkları ifade edilmiştir. Kamu kurumlarının, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının hızlı, etkili ve iyi koordineli bir şekilde çalışması gerektiği hatırlatılmıştır (Clemente-Suárez ve ark. 2021, s. 19).

Toplumda dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen kadınlar ve yaşlı bireyler

ile ilgili yeterli sayıda çalışmaya ulaşamadığı gibi diğer dezavantajlı gruplar (engelli bireyler, çocuklar, göçmenler, vb.) hakkında bir çalışmaya da makale tarama yapılan zaman diliminde rastlanmamıştır. Rotarou, Sakellariou Kakoullis ve Warren'ın belirttiği üzere; 2010 küresel nüfus tahminlerine göre, Covid-19 salgını, 1 milyardan fazla küresel nüfusa sahip engelli kişilerin yaşadığı sorunlar da dahil olmak üzere sosyal eşitsizlikleri büyük ölçüde kötüleştirmiştir. Engelli kişiler, pandemi öncesinde de genel nüfusla karşılaştırıldığında sağlık hizmetlerine erişimdeki engeller, artan yoksulluk, daha düşük istihdam ve daha düşük eğitim seviyeleri dâhil olmak üzere köklü yapısal dezavantajlarla karşı karşıyayken pandemi mevcut eşitsizlikleri görünür kılmış ve derinleştirmiş; engelli kişilerin kendilerini ayrımcılığa uğramış ve dışlanmış hissetmelerine neden olmuştur (Rotarou ve ark., 2021, s.3)

Araştırmaların başlıca soruları bireylerin pandemiden nasıl etkilendiğine ilişkindir. İçeriklerin incelenmesi ile hazırlanan araştırmalarda ise pandemiye ilişkin üretilen bilginin kişilere nasıl ulaştığı, bilgi paylaşımı ve bilgilendirmenin nasıl yapıldığı ele alınmış, insanların doğru bilgilendirilmeleri konusunda öneriler paylaşılmıştır. Eysenbach (2020, s.1), infodemiolojinin artık halk sağlığı kuruluşları ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından yeni ortaya çıkan önemli bir bilimsel alan ve bir salgın sırasında kritik uygulama alanı olarak kabul edildiğini belirtmektedir. Salgın, halk sağlığı açısından bir 11 Eylül olarak nitelendirilmek ile birlikte, aynı zamanda gelecekteki infodemi yönetimi için araçlar ve yaklaşımlar geliştirme ve resmileştirme fırsatı olarak görülmektedir. 11 Eylül sonrasında devlet kurumları arasındaki bilgi akışındaki iyileşmeler, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir başka büyük terör eyleminin önlenmesine nasıl yardımcı olduysa, iyileştirilmiş ve önleyici infodemi önleme ve yönetimi ile de karşılaşılabilecek bir sonraki infodemiye de hafifletebileceği

belirtilmiştir (Eysenbach, 2020, s.6.).

3.2.1. Üniversite Öğrencileri ile Görüşmeler

Derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden beşi üniversite öğrencileri ile görüşülerek hazırlanmıştır. Araştırmaların tümünde üniversite öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuş olup bu araştırmaların araştırma soruları birbirinden farklıdır. Hazırlanan çalışmalarda elde edilen bulgular da araştırma soruları gibi farklılık göstermektedir. Uluslararası öğrenciler ile görüşülerek sürdürülen çalışmada öğrencilerin pandemi döneminde yaşadıkları zorlukların yanında bu dönemde sağlanan sağlık imkânları ve alınan önlemler ile ilgili olumlu görüşleri paylaşılmıştır. Sosyoloji bölümü öğrencilerinin Covid - 19'un en çok ekonomiyi etkilediği, sonrasında aile, eğitim, din ve siyaset kurumlarının sırasıyla etkilendiğine ilişkin görüşleri ve sosyal bilgiler ve fen bilgisi öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin pandemi sonrasında sosyal yaşamın değişeceği, pandeminin kalıcı psikolojik etkilerinin oluşabileceği, ekonomik süreçlerinin değişiklik gösterebileceği, temizlik alışkanlıklarının değişebileceği, değer algılarının değişebileceği şeklinde görüşleri bulgulanmıştır. Bir devlet üniversitesindeki öğrencilerin Koronaya mektup şeklinde yazdıkları metinlerin analizi ile elde edilen kavramların düşündürücülüğü ve ölüm korkusunun ön planda olması dikkat çekici bulgulardır. Üniversite öğrencilerinin Covid-19 pandemisinde internet kullanımlarının kontrolünde zorlandıkları, aile ilişkilerinin internet kullanımları sebebiyle olumsuz etkilendiği, sosyal etkileşimlerinde sorunlar yaşadıkları ve akademik yaşamlarını olumlu etkiledikleri de saptanmıştır.

Beş araştırmanın dördünün verilerinin araştırmacıların derslerini alan öğrenciler ile görüşülerek elde edildiği görülmüştür. Makale başlıkları bunu

göstermemektedir. Makale başlıklarında öğrenci görüşlerine dayalı olarak hazırlanan nitel araştırma çalışması olduğunun belirtilmesi, okuyucunun karşılaşacağı çalışmaya ilişkin ilk bakışta fikir edinmesini kolaylaştıracak için önerilmektedir. Hâlihazırda kullanılan makale başlıkları oldukça geniş kapsamlı bir ifade ile okuyucuya sunulduğu için, içerik hakkında farklı beklentiler oluşabileceği düşünülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin görüşlerine yer veren çalışmaların üçünde uygulanan araştırma yöntemleri, görüşme soruları ve veri analizinde uygulanan güvenilirlik çalışmaları makalelerde açıklanmıştır. İki çalışmada görüşme soruları, soruların hazırlanması ve veri analizine dair detaylı bilgi paylaşılmamıştır. Ayrıca makalelerden birinde kuramsal ve kavramsal açıklamalara araştırma verilerinden daha fazla yer verildiği görülmüştür. Bu noktada farklı disiplinlerden araştırmacıların hazırladığı araştırma makalelerinde araştırma yöntemleri ve bulguların sunumunda farklılıklar olduğu söylenebilir.

Üniversite öğrencileri ile görüşülerek yürütülen çalışmaların dördünün 2020 yılında, birinin 2021 yılında sürdürüldüğü görülmektedir. Yalnızca bir araştırma 14 uluslararası öğrenci ile yüz yüze görüşülerek gerçekleştirilmiş, diğerleri çevrim içi yöntemler ile sürdürülmüştür. Covid-19 pandemisi ile araştırmalarda yüz yüze gerçekleştirilen veri toplama yöntemlerinin yerini, çevrim içi yöntemlerin almaya başladığı bilinmektedir. Bu dönüşümde teknolojik imkânların artmasının, araştırmacıların veri toplama ve analiz işlemlerini kolaylaştırdığı belirtilebilir.

2019-2020 akademik yılı bahar dönemi için 2020 Mart ayı itibarıyla üniversitelerde örgün öğrenim, uzaktan eğitim yöntemleri ile sürdürülmeye başlanmıştır. Erhan ve Gümüş (2020, 193-210) makalelerinde Covid-19 pandemisi

ile birlikte yüz yüze eğitimin, akademik çalışmaların ve araştırmaların da sürdürülemeyeceği bir ortam oluştuğunu, eğitim-öğretim uzaktan eğitim yöntemleri ile sürdürülse de, kampüslere girişlerin sınırlandırılması, sokağa çıkma kısıtlamalarının getirilmesi gibi sebeplerden dolayı bilimsel çalışmaların durma noktasına geldiğini anlatmaktadır.

Bu dönemde ailelerinden uzakta üniversite öğrenimi gören öğrencilerin büyük çoğunluğu ailelerinin yanına geri dönmüştür. Dolayısıyla, öğrencilerle yapılan çalışmaların yüz yüze gerçekleşme olanağı kalmamıştır. 2021-2022 akademik yılı itibarıyla normalleşme süreci kapsamında yüz yüze eğitime geri dönüldüğü için bu yıldan sonra yüz yüze toplanan veri toplanan çalışmaların artış göstermiş olması beklenebilir.

Üniversite öğrencileri ile yapılan bu çalışmalar, sosyal hizmet, sosyoloji ve eğitim bilimleri alanlarında uzmanlığa sahip farklı alanlardaki araştırmacılara aittir. Tümü üniversite öğrencilerine ve Covid-19 pandemisine odaklanmış olmakla birlikte, araştırma sorularının (uluslararası öğrencilerin durumları, öğretmen adaylarının görüşleri, internet kullanımı, vb.) çeşitlilik gösterdiği görülmüştür.

Çalışmalardan dördü aynı tarihte gerçekleştirilmiş olsa da aynı kaynaklardan yararlanarak oluşturulmamıştır. Bu durum, farklı disiplinlerden uzmanların farklı kaynaklara yönelmesiyle bağlantılı olabilir. Araştırmaların disiplinler arası iş birliği ile yapılması halinde üniversite öğrencilerinin pandemiye ilişkin görüşlerinin farklı boyutları ile ele alınabileceği söylenebilir.

3.2.2. Covid-19 Pandemisinin İlk ve Orta Öğretim Kademelerindeki Eğitime Yansıması

Derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden ikisi (Demir ve Koçak 2021,

Demir ve ark., 2022) ilk ve orta öğretimin Covid-19 pandemisinden nasıl etkilendiğine ilişkin öğretmen ve okul yöneticilerinin görüşlerinin alındığı araştırmalara dayanmaktadır. Her iki çalışmada da kullanılan araştırma yöntemlerinin detaylıca okuyucuya sunulduğu görülmüştür. Her iki araştırmada da nitelik sağlama çalışmaları sürdürülerek veri toplama ve analizi tamamlanmıştır.

Bilindiği gibi 12 Mart 2020 tarihinde Cumhurbaşkanlığınca düzenlenen toplantıda alınan kararlar ile ülkemizde eğitime ara verilerek uzaktan eğitime geçilmiş, kamu çalışanlarının yurt dışı ziyaretleri sınırlandırılmış, tüm spor faaliyetleri seyircisiz olarak düzenlenmeye başlanmış, Covid-19 vakalarının arttığı ülkelere uçuşlar durdurulmuş, toplu olarak yapılacak olan tüm etkinlikler ertelenmiştir. Ülkemizde 2021 yılı Mart ayı itibarıyla şehir bazlı kısıtlama ve tedbir uygulamasına geçilerek her şehirdeki vaka sayısına göre uygulamalar kategorize edilerek şekillendirilmiştir. Bu kapsamda, yüz yüze eğitim, sokağa çıkma kısıtlaması, resmi ve dini merasimler, spor-kültür-sanat etkinlikleri, hizmet sektöründeki işletmelerin hizmet sunma şekli gibi pek çok durum kademeli olarak normalleşme uygulamaları sürecine dâhil edilmiştir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021, s.31). İlk ve orta öğretim seviyesindeki eğitim öğretim 2021-2022 akademik yılı itibarıyla kademeli olarak alınan tedbirler çerçevesinde yüz yüze sürdürülmüştür.

İncelenen iki araştırmadan 2021 yılında gerçekleştirilmiş olanda (Demir ve Koçak) yüz yüze görüşmeler yapılmış, 2022 yılındaki araştırmanın (Demir ve ark.) verileri ise çevrim içi yöntemler ile elde edilmiştir. Her iki araştırmada da salgın boyunca eğitim süreçlerinde yaşanan sorunlara dair benzer bulguların elde edilmiş olduğu görülmektedir. Bu, çevrim içi veri toplamanın da yüz yüze veri toplama kadar etkin olabildiğini düşündürmektedir. Öte yandan, pandemi ile birlikte artan çevrim içi veri toplama yöntemlerinin araştırmacıların zamanı ve araştırma kaynaklarını

etkili kullanmalarını sağladığı da açıktır.

Her iki araştırmada da veriler paylaşılrken konu ile ilgili benzer çalışmaların verileri ile karşılaştırmalar yapıldığı görölmüştür: Salgına ilişkin önemli sorun olarak her iki araştırmanın bulgularında benzerlikler ortaya çıkmıştır: teknolojik yetersizlikler, iletişim sorunları, öğrencilerin tümünün aynı bilişsel gelişmişlik seviyesinde olamaması, sosyal ortamdan uzak kalmak ve öğrencilerin bu dönemde rehberlik hizmetlerine erişememeleri, öğretmen ve velilerin teknolojik yetkinliklerinin zaman zaman yetersiz kalması gibi... Benzer verilerin elde edilmesinin önemli bir nedeninin her iki çalışmanın da kamu okullarında gerçekleştirilmesi olduğu düşünülebilir.

2020 Mart ayı ile başlayan uzaktan eğitim, okul yöneticileri ve öğretmenler başta olmak üzere tüm eğitimcileri, öğrencileri ve velileri alışık olmadıkları bir düzende eğitim işleyişini sürdürmeye zorlamıştır. Çelik ve Ayyüce Şahin'in (2020, 587-625) belirttikleri üzere; uzaktan eğitim faaliyetlerinin sürdürölmesi konusunda özel ve kamu okullarında, sosyoekonomik olarak avantajlı ve dezavantajlı gruplar arasında farklılıklar olduğu görölmektedir. Kamu okullarındaki öğretmen ve öğrenciler ile özel okullardaki öğretmen ve öğrencilerin tecrübe ettikleri zorluklar ile sahip oldukları imkânlar arasındaki farklılıklara dikkat çekilmiştir. Bu derlemeye dâhil edilen makalelerdeki çalışmalar kamu okullarındaki eğitimciler ile gerçekleştirildiği için böyle bir kıyaslama içermemektedir. Bununla birlikte, ekonomik koşulları sebebiyle eğitime erişim konusunda zorluk yaşayan bireylerin pandemi öncesinde deneyimledikleri zorlukların salgın sürecinde de devam ettiği belirtilebilir.

3.2.3. Covid-19 Pandemisinin Medyaya Yansıması

Derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden üçü (Ayaz, 2020, Arslan ve Şahin, 2022, Salih Mohamed, 2021) gazete haberlerinin incelendiği çalışmalara dayanmaktadır. Benzer tarih aralığındaki gazete metinleri incelenmekle birlikte, odaklanılan konular oldukça farklıdır: Araştırmaların ilkinde Covid-19 aşılara ve ilaçlarına ilişkin haberler ele alınmış, ikincisinde Covid-19 pandemisine yönelik açıklamada bulunulan haberler ve hastalığa yakalanan kişilere ilişkin verilerin sunulduğu haberler incelenmiş, üçüncüsünde ise pandemiye yönelik medya söylemlerinde savaş metaforunun kullanımı irdelenmiştir.

Covid-19 pandemisine ilişkin haberleri ele alarak hazırlanan çalışmalar, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında yayımlanmıştır. Araştırmalardan ikisinde içerik analizi, birinde söylem analizi kullanılmıştır. Araştırmalardan ikisi iletişim bilimleri alanında uzmanlaşan araştırmacılara, üçüncüsü de sağlık yönetimi alanında uzmanlaşan araştırmacılara aittir.

Covid-19 aşılara ve ilaçlarına ilişkin haberlerin incelendiği çalışmada (Ayaz, 2020) ilaç ve aşı konusundaki çare arama girişimlerinin metinlere yansıdığı belirtilerek, umut verici dille yazılan aşı çalışması haberleri, milli aşı çalışmaları, ülkelerin sağlık konusundaki politik duruşları, ilaç ve aşı rekabetine ilişkin haberlerin popüler nitelikte olduğu paylaşılmıştır. Covid-19 ile ilgili haberler ile hastalığa yakalanan kişiler ile ilgili haberlerin farklı başlıklar ile incelendiği çalışmada (Arslan ve Şahin, 2022), salgına ilişkin bilgilendirme yapılan haberlerde açıklamada bulunan kişiler sırasıyla; köşe yazarları, bakanlıklar, sağlık çalışanları, bilim adamları ve valilikler olarak sıralanmıştır. Covid-19 pandemisine ilişkin haberlerdeki savaş metaforu kullanımını inceleyen çalışmada (Salih Mohamed, 2021) ise kullanılan

metaforların algısal ve ideolojik etkilerine dikkat çekilmiştir. Kullanılan metaforların alınacak sağlık önlemlerini artırmaya yardımcı olmak, insanları iş birliği yapmaya yöneltmek gibi olumlu etkiler yarattığı belirtilmekle birlikte, bu metaforların kullanımının günlük söylemlerde kalıcı olma ihtimali olumsuz etki olarak nitelendirilmektedir.

17 ülkede yapılan bir araştırmada, salgın boyunca hem geleneksel haber mecralarının (TV, radyo, gazeteler) hem de çağdaş haber mecralarının (İnternet tabanlı ve sosyal medya) rolü alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, pandemi döneminde televizyon haberlerinin takip edilmesinde artış olmuş, haber ve bilgi kaynağı olarak sosyal medyaya ve internete daha fazla güvenilmiştir. Bu durum, kriz zamanlarında yönlendirme ihtiyacı olduğunda, insanların çoğunlukla kolayca erişilebilen ve daha hızlı haber sunan haber kaynaklarına yönelmesi şeklinde yorumlanmıştır. Dahası, haber takibindeki artışın çoğunlukla geleneksel medyaya güven düzeyi yüksek olanlara ve salgının etkisi konusunda daha fazla endişe duyan kişilere özgü olduğu belirtilmiştir (Van Aelst, ve ark., 2021, s. 1208). Söz konusu çalışmanın, bu derlemeye dahil edilen çalışmalarda dile getirilen önerileri destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Bu tür kriz durumlarında insanları endişeye sevk eden haberlerden ziyade, umut verici ve bilgilendirici içeriklerin paylaşılmasının sağ duyulu tutum ve tepkileri destekleyeceği düşünülmektedir.

Birinci çalışmada (Ayaz, 2020) incelenen haberlerin 2020 yılı Mart-Ekim ayları arasında, ikinci çalışmada (Arslan ve Şahin, 2022) incelenen haberlerin 2020 yılı Mart-Eylül ayları arasında, üçüncü çalışmada (Salih Mohamed, 2021) incelenen haberlerin ise 2020 Eylül ayında yayınlanmış olduğu görülmektedir. Her üç araştırmada tüm insanların yaşamlarını derinden etkileyen durumlara ilişkin haberlerin hassasiyetine dikkat çekilerek bunların sağlık profesyonellerinin görüşleri

ile desteklenmesinin önemi vurgulanmıştır.

3.2.4. Covid-19 Pandemisinin Sosyal Medyaya Yansıması

Derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden üçü Covid-19'un farklı sosyal medya platformlarında (Twitter, Instagram, Youtube) nasıl yansıtıldığının incelendiği çalışmalara dayandırılmıştır. Twitter üzerinden yapılan çalışmada (Gemlik ve ark., 2021), sağlık haber sitelerinin twitter hesapları incelenerek Covid-19 haberlerinin nasıl aktarıldığı analiz edilmiştir. Instagram üzerinden yapılan çalışmada (Kumbasar, 2021), bu platformun Covid-19 ile ilgili durumsal farkındalığı nasıl etkilediği incelenmiştir. Covid-19 pandemisi boyunca Youtube'da Türkçe olarak yayımlanan videoların incelendiği çalışmada (Bilişli, 2022) aşya dair bilgi paylaşımı ele alınmıştır.

İncelenen sosyal medya araştırmalarının üçünde de içerik analizi yapılmıştır. Araştırmacılardan biri (Bilişli) iletişim bilimleri alanında, diğer dördü (Gemlik, Pektaş, Arslanoğlu, Kumbasar) sağlık yönetimi alanında çalışmaktadır. Sağlık yönetimi alanındaki uzmanların sağlık ile ilgili iletişim verilerine olan ilgisi dikkate değerdir.

Farklı sosyal medya platformlarında Covid-19 ile ilgili bilgi paylaşımının nasıl yapıldığını inceleyen bu çalışmalarda elde edilen bulgular farklılık göstermektedir. Twitter üzerinden yapılan incelemelerdeki dikkat çekici bulgunun, yapılan paylaşımların en fazla %34,23 oranı ile magazin/gündem konulu paylaşımlar olduğu, bunu %26,33 oranı ile korunma/önlem konulu paylaşımların takip ettiği verisi olduğu söylenebilir. Instagram paylaşımlarının incelendiği çalışmada, paylaşımların çoğunun Covid-19 vakalarının gözlemlendiği ülkelerden ve sürece ilişkin bilgi vermek iddiasıyla yapıldığı ve olumsuz içeriklerin ağırlıklı olduğu

belirtilmektedir. Youtube verileri incelenerek sürdürülen çalışmada, en büyük sıklıkla haber kanalları tarafından paylaşım yapıldığı, verilen mesajlarda en çok sağlık profesyonellerinin görüşlerine başvurulduğu ve aşı yanlısı bilgilendirme içeriklerinin yüksek oranda olduğu bulguları elde edilmiştir. Bu araştırmanın en dikkat çekici bulgusu aşı karşıtı içeriğe sahip videoların konuyla ilgili uzmanlar tarafından değil, bireysel kullanıcılar tarafından hazırlanmış olmasıdır.

Bu üç araştırmanın bulguları insanların salgın durumuyla başa çıkmak için sosyal medya platformlarını bolca kullandıkları belirtilebilir. Paylaşımlarda olumsuz içeriklerin ağırlıklı olmasının insanları endişeye sürükleyebileceği söylenebilir. Sosyal medyada her bir bireyin bağımsız birer bilgi kaynağına dönüşerek yaptığı paylaşımların, salgın sürecinde bilgilendirici olabileceği gibi, insanlarda endişe ve telaş da yaratabileceği söz konusu bulgular ile desteklenmiştir.

Covid-19'un sosyal medyaya yansıyan boyutunu okuyucuya sunan bu üç çalışmada araştırmacılar pandemiye ilişkin bilgi paylaşımlarının net ve anlaşılır bir dille ifade edilmesinin ve yapılan paylaşımların uzmanlar ya da resmi yetkililere ait ve şeffaf olmasının gerektiğini vurgulamışlardır. Pandemi ile birlikte geleneksel medya mecralarından uzaklaşılarak dijital medya kanallarının kullanımı ve sosyal medya kullanımındaki artış bilgi kirliliğini de beraberlerinde getirmiştir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına göre infodemi; “insanların bir kriz karşısında güvenilir kaynaklar ve rehberlik aradığı bir dönemde kısmen yanlış ve kısmen doğru çok fazla bilgi ile karşılaşmaları nedeniyle bu arayışın zorlaşması” anlamına gelmektedir (Akt. Erdoğan ve ark., 2022, s.3). Covid-19 pandemisinde hayatımıza dâhil olan kavramlardan olan “infodemi”; İngilizce “information” ve “pandemic” sözcüklerinden türetilmiş bir kelimedir. Bu tür dönemlerde pandemi

durumuna yönelik yanlış ya da gerçeği yansıtmayan bilgilerin yayılmasının toplumlarda panik ve korkuya sebep olabildiği, hastalıkla mücadeleyi güçleştirebildiği, damgalamayı artırabildiği ifade edilmektedir (Gölbaşı ve Metintaş, 2020, s.126-137). Covid - 19'un bulaşıcılığının hızlanarak hastalığın bir pandemiye dönüşmesiyle 15 Şubat 2020 tarihinde düzenlenen Münih Güvenlik Konferansı'nda, Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemiyle mücadele süresinde hızlanan bilgi akışının yarattığı olumsuz sonuçlara dikkat çekilmiştir. Yalan haberlerin virüsten daha hızla yayıldığı ve bu durumun tüm dünyayı alarma geçirecek seviyede endişe verici olduğu ifade edilmiştir (Erdoğan ve ark., 2022, s.2).

Pandemi ile birlikte internet kullanımının daha yaygın hale gelmesi, sosyal medya kullanımındaki artışı ve dolayısıyla bilgi paylaşımının artışı sağlamıştır. Sosyal medya aracılığıyla her bir birey veri kaynağı olarak tecrübelerini tüm dünya ile paylaşabilir hale geldiğinde, pandemi döneminde olduğu gibi hızla yayılan bilginin doğruluğu ve güvenilirliği sorgulanır hale gelmiştir. Bu noktada uzman görüşlerinin dikkate alınması ve bilginin teyit edilmesi zorunluluğu ile dijital okuryazarlığın artırılması ve insanlara eleştirel bakış açısı kazandırılması gereksinimleri önem kazanmıştır.

İnfodeminin pandemiye hızlandırma potansiyeli dahi taşıması nedeniyle sağlık uzmanları tarafından öngörülen tehlikeleri, Covid-19 bağlamında da gözükmemektedir. Bilgi yayılması, insanların davranışlarını etkileyebilir ve hükümetlerin uyguladığı önlemlerin etkinliğini değiştirebilir. Bu bağlamda, özellikle halk sağlığı uzmanları tarafından virüsün yayılmasını tahmin etmek için kullanılan modellerde toplumun davranışsal tepkilerini göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir (Cinelli ve ark., 2020, s. 2).

3.2.5. Yaşlılık ve Sağlık: Yaşlı Bireyler ile Görüşmeler

Derleme çalışmasına dâhil edilen çalışmalardan ikisi yaşlı bireyler ile görüşülerek hazırlanmıştır. Çalışmalardan birinde (Kapıkıran ve ark., 2022) Covid-19 pandemisi süresince yaşlı bireylere uygulanan sokağa çıkma kısıtlaması sebebiyle yaşanan sorunları tespit etmek amaçlanmıştır. İncelenen ikinci çalışmada (Pekesen ve Akdeniz, 2021) ise Covid-19 pandemi sürecinde yaşlı bireylerin kronik hastalığa sahip olma durumları ile “Covid-19” kavramına ilişkin algıları ve bu algıların nasıl oluştuğu araştırılmıştır.

Her iki çalışmanın verileri 2020 Haziran ayı itibarıyla başlayan normalleşme sürecinde yaşlı bireyler ile yapılan görüşmeler ile elde edilmiştir. Çalışmaların birinde yapılan görüşmeler telefon aracılığıyla gerçekleştirilmiş, diğerinde Covid-19 hijyen ve korunma tedbirlerine dikkat edilerek yüz yüze yapılmıştır. Çalışmaları gerçekleştiren araştırmacıların uzmanlık alanları mühendislik, eğitim bilimleri ve sağlık bilimleri olmak üzere çeşitlilik göstermektedir. Söz konusu çalışmaların biri Erasmus+ kapsamında hazırlanan bir projenin çıktısı niteliğindedir.

Çalışmalarda odaklanılan araştırma soruları farklı olsa da aynı dönemde veri toplandığı için katılımcıların duruma ilişkin olarak paylaştıkları sorunlar benzerlik göstermektedir. Bulgulara göre Covid-19 salgını sürecindeki sokağa çıkma kısıtlamalarının yaşlı yetişkinler için yarattığı en önemli sorunlar şöylece sıralanmaktadır: etkileşimlerin azalması sonucunda ortaya çıkan sosyal destek yoksunluğu, hastalığın bulaşmasına ilişkin kaygı, bireylerin günlük aktivitelerini yerine getirme güçlüğü (Kapıkıran ve ark., 2022). Covid-19 pandemisinin yaşlı bireylerde oluşturduğu algının olumsuzluk, korku ve kaygıya dayalı olduğu da saptanmıştır (Pekesen ve Akdeniz, 2021). Araştırmacılar, katılımcıların hastalığa

ilişkin algılarının medya ve kamu spotları tarafından şekillendirildiğini, dolayısıyla Covid-19 ile ilgili yapılan bilgilendirmelerin içerik ve sunumlarının önemli olduğunu vurgulamışlardır. Vurgulanan diğer hususlar, yaşanabilecek benzer salgınlara hazırlıklı olmak için oluşturulacak politikaların, sağlık sistemine ilişkin düzenlemelerin ve izlenecek stratejilerin gerekliliği ve yaşlı bireylere yönelik bilinçlendirme çalışmalarının önemidir

Civelek (2021, s. 355-407) yaşlı bireylerin sokağa çıkma kısıtlamalarında öncelikli olarak görülen dezavantajlı grup içinde yer almayı istemediklerini, bu durumu onur meselesi olarak nitelendirdiklerini ve eve kapanma zorunluluğunun kendilerini ölüme yakınlaştırdığını düşündüklerini belirtmektedir. Yaşlılar eve hapsolmak yerine, belli önlemler almak koşuluyla yaşama aktif ve görünür biçimde katılmayı tercih etmektedir.

Yaşlılarla ilgili çalışmalar göz önüne alınarak insanları derinden etkileyen pandemideki sağlık tedbirlerinin toplumsal kesimlerin bazı gerçekleri dikkate alınmadan uygulanmış olduğu belirtilebilir. Böyle olağan dışı durumlarda sosyal bilimcilerin görüşlerine başvurulması gerekmektedir. Nitekim toplumumuzda “saygıdeğer”, “bilge”, “aile büyüğü”, vb. gibi sıfatlar ile nitelendirilerek kıymet verilen yaşlı bireylerin bu dönemdeki deneyimleri ve yaşadıkları kırılmalık hem statülerinin hem de sosyal destek ihtiyaçlarının dikkate alınmamış olmasıyla ilgilidir. Kaynak taraması yapılırken ulaşılan makalelerin çoğunluğu sağlık bilimleri alanından uzmanlar tarafından hazırlanmıştır. Sosyal bilimcilerin bir afet sürecini analiz edilebilmek için belirli bir zaman geçmesini bekleyerek hareket ettikleri ve ileride bu literatüre daha fazla katkı yapacakları düşünülmektedir. Belli toplum kesimlerinin afet sürecindeki deneyimlerine, bu deneyimlerin süreçteki ve normale dönüşten sonraki yaşantılarına nasıl etki ettiğinin ayrıntılı olarak incelenmesi,

bundan sonraki olası afet durumlarında bu kesimler için daha doğru düzenlemeler yapılmasına yardımcı olabilir.

3.2.6. Covid-19 Pandemisi ve Hastalık Deneyimleri

Derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden ikisi Covid-19 hastalığını deneyimleyen bireyler ile görüşülerek hazırlanmıştır. Çalışmaların birinde (Elçi, 2021) Covid-19 geçiren bireylerin hastalıktan kaynaklı damgalanma durumları incelenmiştir. İkinci çalışmada (Ulu ve Aslantürk, 2021) salgın döneminde hastalığı geçirenlerin enfeksiyon öncesi, sırası ve sonrası süreçlerdeki deneyimleri değerlendirilmiştir.

Goffman'ın çalışmasında belirttiği gibi, damgalama temelde sosyal ilişkilerden kaynaklanan ve toplumun kültürel yapısı tarafından şekillendirilen bir olgudur. Hal böyle olunca damgalama süreçlerini anlamanın ve değiştirmenin çaresi de benzer şekilde sosyal ilişkilerin ve bunları şekillendiren yapıların değiştirilmesine bağlıdır (Pescosolido ve Martin, 2015, s. 87). Bu araştırmada da, pandemi sürecinde damgalanmaya yol açan çeşitli etkenler tespit edilmiştir. Bu etkenler; kamuoyunun bilgilendirilmesi, Covid-19 ile ilgili dezenformasyonun artması ve pandemiyle mücadelede kamu kuruluşlarına güveninin olmaması şeklinde sıralanmıştır. Pandemi sırasında hastaların damgalanma riskini en aza indirmek için hükümet, toplum ruh sağlığı hizmetleri, sağlık çalışanları ve çeşitli STK'lar kendi alanlarında bilgilendirme çalışmaları sürdürmelidir (Kartono ve ark., 2022, s. 1).

Derleme çalışmasına dahil edilen araştırmalara göre (Elçi, 2021, Ulu ve Aslantürk, 2021) hastalığa yakalanan kişiler, hasta oldukları için suçlanmak, diğerlerinin kendileriyle aynı ortamda olmak istememesi, başkalarına hastalık bulaştırma olasılığı nedeniyle başkaları tarafından damgalanır ya da kendi kendilerini

damgalarken, hastalığa yakalanan sağlık çalışanları hem meslekleri gereği hem de hastalığa yakalandıkları için çifte damgalanmaya maruz kalmıştır. Hastalığı tecrübe eden kişilerin pandemide hastalık öncesi, sırası ve sonrasındaki deneyimleri göz önünde bulundurularak hastalığın insan yaşamında oluşturduğu olumlu ve olumsuz etkiler okuyucuya sunulmuştur (Ulu ve Aslantürk, 2021 s. 130).

Hastalığı deneyimleyen bireyler ile görüşülerek yürütülen çalışmaların her ikisinin de 2021 yılında yayımlandığı ve verilerinin 2020 yılının Nisan ve Mayıs aylarında toplandığı görülmektedir. Bir araştırmada (Elçi, 2021) veriler yüz yüze görüşme yoluyla, diğer araştırmada (Ulu ve Aslantürk, 2021) ise telefon/internet görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Yüz yüze veri toplanan araştırma, Şırnak şehir merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacı Şırnak'taki insan iletişiminde formel ilişkiler yerine informal ilişkilerin daha yaygın olmasının kişilerin bu dönemde yüz yüze görüşmeyi kolaylaştırdığını belirtmektedir.

Bu iki araştırmanın verilerinin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu belirtilebilir. Damgalama süreçlerine ilişkin araştırmada hastalığı geçiren bireylerin damgalanmaya maruz kalma oranının beklenenin altında olduğu görülmüştür. Bu durum, araştırmanın yapıldığı dönemde ilaç ve aşı ile tedavi yöntemlerinin uygulanmaya başlanmış olması, hastalığın ilk zamanlarındaki belirsizlikten kaynaklanan korku ortamının yumuşaması ve vaka sayılarının artışı ile birlikte insanların hastalığı kabullenerek normalleştirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Araştırmacı, insanların pandeminin başlangıcına göre daha sağduyulu ve soğukkanlı olduklarını belirtmiştir (Elçi, 2021, s.128). Diğer araştırma ise hastalığa yakalanan bireylerin hastalığı öğrendikten sonra endişelendiklerini, izolasyon kuralına uydıklarını, hastalık öncesi yakın temasta oldukları kişilere bilgi verdiklerini, hastalık süresince günlük aktivitelerine devam ettiklerini saptamıştır. Hastalık

sonrasında katılımcıların yarısının salgına ilişkin tutumlarında değişiklik olduğu da belirtilmiştir. Her iki çalışma verilerinde de katılımcıların soğukkanlı davrandıkları, hastalığa sorumluluk bilinci ile yaklaştıkları saptanmıştır.

Her iki çalışmada da hastalığa yakalanan bireylerin bu dönemde içinde yaşadıkları zorluklar irdelenmiş, alınan önlemler ve gösterilen hassasiyet üzerinde durulmuştur. Kişilerin salgın dönemindeki hastalık tecrübelerinin anlaşılabilmesi için daha çok çalışma ile literatüre katkı sunulması gerekliliği vurgulanmıştır. Araştırmacılar disiplinler arası çalışmalar yürütülerek bu tür salgınlara dair tedbirlerin artırılabilceğini, böylece insanların daha az fiziksel ve ruhsal hasar ile durumu deneyimleyebileceğini düşünmektedir.

Hastaların yaşadıkları sürece dair paylaşımları sadece hastalığa dair bilgi vermemekte, aynı zamanda kültürel ipuçları da sunmaktadır. Nettleton'ın belirttiği gibi, hastalık deneyimi kişinin yaşam deneyimini yansıtır (Nettleton, 2021, s.66). Son zamanlarda bazı araştırmacıların, hasta anlatılarını (zellikle hastaların yayımlanmış otobiyografik anlatılarını), egemen tıbbın sesine ya da daha nicel anket verilerinin ürettiğine karşıt olarak, hastanın "madun" sesini temsil eden bir tür katıksız öznel hakikat ürünü olarak ele alma eğiliminde oldukları belirtilmiştir (Bury, 2001, s. 281). İncelenen makalelerdeki bulgulara bakıldığında da kişilerin yaşam tarzlarına, kültürel değerlerine ilişkin verilerin araştırmacılar tarafından kullanıldığı görülmektedir.

3.2.7. Hemşireler ile Görüşmeler

Konuya ilişkin derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden yalnızca biri sağlık çalışanları ile görüşülerek hazırlanmıştır. Kırmızı ve İnce (2022) tarafından hemşireler ile sürdürülen çalışmada, veriler katılımcılar ile yarı yapılandırılmış

görüşme formu aracılığıyla ve yüz yüze görüşülerek toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yapılarak okuyucuya sunulmuştur.

Araştırmada katılımcıların Covid-19 pandemisi döneminde çalışma ortamlarında fiziksel ve duygusal olarak zorlandıkları, hastalara doğrudan bakım hizmeti sağlayan bir meslek grubu olarak yoğun merhamet yorgunluğu yaşadıkları belirtilmektedir. Araştırmacılar, hastalara karşı merhamet ile yaklaşarak uygulanan tedavinin hasta üzerindeki olumlu etkilerin vurgulamakta, ancak sağlık çalışanlarının hastalara merhametli yaklaşımlarının kendilerinde ne büyük bir merhamet yorgunluğuna yol açabildiğini de açıklamaktadır. Araştırmada astlarına karşı merhamet ile yaklaşabilen, empati kurabilen yöneticiler ile çalışmanın, çalışma ortamı ve koşullarının iyileştirilmesinin, pandemi gibi zorlu dönemlerde psikolojik destek sağlanmasının merhamet yorgunluğuna çözüm olabileceği önerilmektedir.

Bu derleme çalışmasına başlanırken salgına ilişkin en çok görüşüne başvurulacak grubun sağlık çalışanları olacağı varsayılmıştır. Ancak derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden yalnızca birinin sağlık çalışanları ile ilgili olması şaşırtıcı olmuştur. Ancak, merhamet yorgunluğuna ve Covid-19 pandemisinde sağlık çalışanlarının tecrübelerine ilişkin literatürde daha fazla çalışmanın bulunduğu ve bunların da genel itibarıyla sağlık bilimleri alanından uzmanlar tarafından oluşturulduğu, bu nedenle sosyal bilimler alanındaki dergilere dâhil olmadığı görülmüştür.

Merhamet yorgunluğunun pek çok tanımı vardır. Bunların tümü duyarsızlaşma deneyimine ve başka birine yardım ederken, onunla ilgilenirken veya onunla empati kurarken yaşanan sıkıntıdan dolayı insanlıktan çıkma durumuna odaklanır (Vaccaro, C. ve ark., 2021, s. 2). Şeremet ve Ekinci'nin çalışmalarında

belirttikleri üzere, sağlık çalışanları bakım hizmeti sundukları hastalara merhamet etme eğilimindedir ve merhamet duygusundan yoksun olarak sunulan hizmet de hasta memnuniyetinde eksikliğe neden olabilmektedir. Bu durumda merhamet duygusunun iyi yönetilmesi halinde merhamet yorgunluğu oluşmadan merhamet memnuniyetinin ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Şeremet ve Ekinci, 2021, 330-344). Her ne kadar sağlık çalışanlarına bu konuda özen göstermeleri önerilse de, pandemi gibi çok fazla can kaybının yaşandığı, belirsizlik dolu bir ortamda bunun sağlanabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Sonuç itibarıyla bir “insan” olarak hizmet sunan bir sağlık çalışanının da duygusal olarak rehabilite olmaya ve sosyal desteğe ihtiyacının olduğu açıktır.

Bakım gerektiren mesleklerde kapsamlı bir şekilde incelenen merhamet yorgunluğu, öncelikle “kişisel bir sorun” olarak çerçevelenmiştir. Merhamet yorgunluğunun psikolojik boyutunu anlamak için sosyolojik yaklaşımın kullanılması, bu olgunun sosyal bir gerçek, sosyal bir duygu olarak çeşitli sosyal bağlamlarda ortaya çıktığını göstermeye yardımcı olur (Vaccaro ve ark., 2021 s. 10). Bu durum göz önünde bulundurularak sağlık çalışanları ile ilgili hazırlanacak çalışmaların disiplinler arası perspektif ile hazırlanmasının okuyucu ve incelenen meslek grubu açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

3.2.8. Covid – 19 ve Toplumsal Cinsiyet: Kadınlar ile Görüşmeler

Konuya ilişkin derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden yalnızca biri kadınlar ile görüşülerek hazırlanmıştır. Kocatürk (2021) tarafından kadınlar ile sürdürülen çalışmanın yöntemi hakkında yeterli bilgi verilmemektedir. Araştırmada toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin pandemiyle birlikte derinleştiği gösterilmektedir.

Pandemi ile birlikte zaten mevcut olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha

da derinleştğini gösteren bir yazar da Doğangün'dür. Doğangün'e göre (2021, s. 409-442) kadınların çalışma hayatında annelik ve doğum izni nedeniyle maliyet artışı olarak nitelendirilmeleri, pandemide işten ve gözden çıkarılacak ilk dezavantajlı grupta yer almalarına neden olmuştur. Bununla birlikte sağlık sektöründe ve ev içinde kadın emeğinin değerinin artmıştır. Genel anlamda artan işsizliğin kadına yansması, uzaktan eğitimin başlaması, çocukların eğitiminin organizasyonu ve artan hijyen tedbirlerinin ev içi iş yüküne eklenmesi, çocuk/yaşlı/engelli bakımı ve ev içi şiddet ile mücadele gibi sorunlar kadınların bu dönemdeki kırılganlığını arttırmıştır (Mladenov ve Brennan, 2021, s. 2049).

Doğangün (2021), pandemi boyunca kamuda çalışan annelere tanınan hakların (evden çalışma, vb.) kadınları kayırmak yerine geleneksel rollerine geri dönmeye zorladığına dikkat çekmiştir. Oysaki Pitzalis ve Spanò tarafından aynı zaman diliminde İngiltere'de yapılan çalışma başka bir sonuca işaret etmektedir: Ev içi ücretsiz emeğin kadınların sorumluluğu olarak görülmesine karşın, Covid-19 salgını boyunca erkeklerin evde geçirdikleri ve çocuk bakımı için harcadıkları zamanlar arttığı için ev içi cinsiyet eşitsizliğinde kadınlar açısından olumlu yönde bir değişim ortaya çıkmıştır (Pitzalis ve Spanò, 2021, s. 595-606).

Görüldüğü gibi, Covid-19 pandemisinden olumsuz etkilenen dezavantajlı grupta yer alan kadınlar ile ilgili daha fazla çalışmaya ulaşılabileceği düşünülerek başlanan çalışmaya yalnızca bir makale dâhil edilebilmiştir. Aynı zaman diliminde uluslararası literatürde kadınların salgın döneminde yaşadıklarına ve cinsiyet eşitsizliğine dair derinleşen sorunlara ilişkin yayın sayısı ile ülkemizdeki yayın sayısı arasındaki farkın anlamlı olduğu düşünülmektedir.

3.2.9. Pandeminin Kavramsallaştırılması: Afet ve Biyolojik Afete İlişkin Görüşler

Derleme çalışmasına dâhil edilen makalelerden yalnızca biri Covid-19 pandemisinin afet olarak ele alındığı görüşlere dair bir araştırmaya dayanmaktadır. Araştırmanın verileri Dölek ve arkadaşları (2021) tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla ve çevrim içi olarak toplanmıştır.

Araştırmada katılımcıların en yaygın olarak yaşadığı ve tanımladığı afet türünün deprem olduğu, bu durumun da ülkemizdeki deprem gerçeğine kayda değer düzeyde dikkat çektiği vurgulanmıştır. Araştırmacıların dikkat çektiği bir diğer durum, Covid-19 salgınının katılımcılar tarafından afet ya da acil durum olarak değerlendirilmemesidir. Afet olarak nitelendirilen durumların katılımcılar tarafından doğal afetler olarak bildirilmesine rağmen büyük çoğunluğunun bu konuda eğitim almamış olması dikkate değer bir durum olarak belirtilmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere dayanarak araştırmacılar bir dizi öneri (deprem eğitimleri, yerel farkındalık kazandırma faaliyetleri, ilköğretim düzeyinden itibaren afet eğitimleri, günümüze uygun yöntemlerle -görseller, internet üzerinden- eğitimler düzenlenmesi) paylaşmıştır.

Tierney'e (Akt. Ritchie ve Gill, 2021) göre, afetler genellikle şu özelliklere sahiptir: afetlerin yıkıcı fiziksel ve toplumsal etkileri vardır; müdahale çabaları merkezi hükümet tarafından başlatılır; müdahale zorlukları afet planlarında öngörülenlerin çok ötesindedir; müdahale sistemleri yerel ve bölgesel düzeyde felç olmuştur; halk ilk müdahalenin tek kaynağıdır ve muazzam toparlanma zorlukları ve yavaş iyileşme süreçleri vardır. Tierney'in afet tanımlamasına göre, pandemi bir afetin ötesindedir. Gerçekten de salgın, bir afette görmeyi beklediğimiz geniş

kapsamlı ve ezici etkileri beraberinde getirmiştir. Makro düzeydeki etkileri açısından bakıldığında, salgının başta ekonomi, kamu sağığı sistemleri ve eğitim sistemleri olmak üzere ABD'deki sosyal kurumlar üzerinde çok çeşitli etkileri olduğu belirtilmektedir (Akt. Ritchie ve Gill, 2021). Benzer etkilerin pandemiden etkilenen tül ülkelerde yaşandığı belirtilebilir. Pandeminin bir afet olarak toplumsal etkilerinin değerlendirilmesi önemlidir. Toplumun tüm dinamiklerini alt üst eden bir durum olarak nitelendirebileceğimiz Covid-19 pandemisi, diğer afet türlerinde (deprem, sel, vb.) olduğu gibi insan yaşamlarında yıkıcı etkiler yaratmıştır.

Dölek ve arkadaşlarının (2021) çalışmasına dâhil olan 157 kişiden 145'inin üniversite ya da daha üst kademedede eğitim seviyesine sahip oldukları görülmektedir. Eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin pandemiye biyolojik afet olarak nitelendirememesinin çok manidar olduğu söylenebilir. Bununla birlikte katılımcıların anlamlı bir çoğunluğu Muş'ta yaşamaktadır. Birinci derecede deprem bölgesi olan bir şehirde yaşayan kişilerin öncelikli olarak belirtecekleri afet türünün deprem olması kaçınılmazdır. Öte yandan, akademisyenler tarafından pandemiye ilişkin yapılan çalışmalarda “afet” kelimesinin kullanılmaması da dikkat çeken bir durumdur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmaya dâhil edilen makalelerin araştırma yöntemlerine ve bunların okuyucuya nasıl sunulduğuna dair genel olarak bazı makalelerde araştırma yöntemlerine dair detaylı bilgi verilirken bazılarında yöntemlerin yeterince açıklanmadığı; pandemiye ilişkin durumun incelenmesine ilişkin görüşmeler, içerik ve söylem analizlerinin yapıldığı söylenebilir. Görüşmelerde katılımcılara yöneltilen soruların tümü makalelerde yer almamıştır. Pandemi koşulları nedeniyle yüz yüze görüşmelerin yerini çoğu zaman çevrim içi görüşmeler ve telefon konuşmaları almıştır.

Görüşme yapılan araştırmalarda; öğrencilerle, öğretmenler ve okul yöneticileriyle, yaşlı bireylerle, hastalığı tecrübe eden kişilerle, hemşirelerle, kadınlarla ve afet bilinci konusunda çeşitli gruplardan bireylerle görüşülmüştür. Üniversite öğrencileri ile yapılan görüşmelerle, uluslararası öğrencilerin salgına ilişkin tecrübeleri, salgının toplumsal kurumları nasıl etkilediğine dair öğrenci görüşleri, öğretmen adaylarının salgına ve uzaktan eğitime ilişkin görüşleri, üniversite öğrencilerinin salgın boyunca internet kullanımına ilişkin görüşleri konu edilmiştir. Diğer görüşmelerde; okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin salgın döneminde eğitim-öğretim süreçlerinde yaşananlara ilişkin görüşleri, yaşlı bireylerin salgın dönemindeki tecrübeleri, hastalığa yakalanan bireylerin hastalık ve damgalanma deneyimleri, hemşirelerin salgın boyunca yaşadıkları merhamet yorgunluğu, kadınların salgındaki artan ev içi yükümlülükleri ve bireylerin afet ve biyolojik afete ilişkin görüşleri konu edilmiştir.

İçerik ve söylem analizi yapılan çalışmalarda; online gazetelerdeki Covid-

19 aşısı ve ilaçları ile ilgili haberler, salgının gazete haberlerine nasıl yansıdığı, salgın ile ilgili haberlerdeki savaş metaforu söylemleri, Covid-19'un sosyal medyada (Twitter, Instagram, Youtube) nasıl yer aldığı ve infodemi konuları ele alınmıştır.

Çalışmaya dâhil edilen yirmi makale, otuz yedi araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu araştırmacıların yirmi ikisi kadın, on beşi erkektir. Salgın döneminde kadınların katlanarak artan iş yükü düşünüldüğünde araştırmacıların çoğunluğunun kadınlardan oluşması şaşırtıcıdır.

Çalışmaya dâhil edilen araştırmalarda pandemiye ilişkin olarak anlaşılmak istenen konulara bakıldığında, insan yaşamının tüm yönleri ile değerlendirilemediği söylenebilir. Makalelerde üniversite öğrencilerinin, yaşlı bireylerin, kadınların, sağlık çalışanlarının, hastalığa yakalananların pandemiden nasıl etkilendikleri, eğitim sürecine pandeminin etkisi, pandeminin medyaya yansımaları ve kişilerin afet algıları konu edilmiştir.

Salgın süresince yaşam pratiklerinde ortaya çıkan değişiklikler, kişilerin yaşam önceliklerindeki ve yaşamı anlamlandırma biçimlerindeki farklılaşmalar gibi konularda seçilen zaman aralığında gerçekleşmiş bir çalışmaya Dergipark veri tabanında ulaşılamamıştır.

Araştırmacıların uzmanlık alanlarına bakıldığında ise dokuz farklı uzmanlık alanından araştırmacının bulunduğu görülmektedir. Araştırmacılardan sekizi eğitim bilimleri, beşi sosyoloji, dördü sağlık bilimleri, üçü iletişim bilimleri, üçü sosyal hizmet, biri anestezi, biri kamu yönetimi ve biri mühendislik alanında uzmanlığa sahiptir. Çalışmaya dâhil edilen yirmi makalenin sekizi eğitim bilimleri alanındaki araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Bu durumunun sebeplerinden

ilkini, salgından doğrudan etkilenen öğrenciler, öğretmenler ve okul yöneticileri ile hızlıca iletişim kurulabilmesi olduğu söylenebilir. Bir diğer sebebin uzaktan eğitime geçiş ile yaşanan zorluklar sebebiyle salgının eğitim-öğretimi nasıl etkilediğinin merak edilmesi olduğu söylenebilir. Son olarak eğitim bilimleri alanındaki uzmanlar tarafından salgın devam ederken araştırma yapılmasının gerekçesinin duruma ilişkin deneyimler taze iken veri toplanması isteği olabileceği düşünülmektedir.

Çalışmaya dâhil edilen makaleler genel itibari ile Türkiye'deki dergilerde yayınlanmış olup çoğunluğunu üniversitelerin araştırma dergileri oluşturmaktadır. Bu makalelerdeki araştırmaların ne kadar sürede tamamlanarak yayınlandığına bakıldığında sekiz araştırmanın verilerinin toplandığı tarih aralıklarına ilişkin net bilgiye ulaşılamamıştır. Görüşmeler yoluyla veri toplanan altı araştırmanın üçü veri toplandıktan en geç altı ay sonra makale yayınlanma onayı alırken, üçü veri toplandıktan en geç iki yıl sonra makale yayınlama onayı almıştır. İçerik ve söylem analizi yapılarak veri toplanan altı araştırmanın üçü veri toplandıktan en geç yedi ay sonra makale yayınlanma onayı alırken, üçü veri toplandıktan en geç bir yıl sonra makale yayınlama onayı almıştır. Bu veriler ışığında, pandeminin akademik yayın yapma süresini de uzattığı söylenebilir.

Çalışmaya dâhil edilen yirmi araştırmadan on dördünün verileri katılımcı görüşleri doğrultusunda elde edilmiştir. On dört araştırmadan sekizinde katılımcıların görüşleri çevrim içi ya da telefon görüşmesi yoluyla elde edilirken, beşinde yüz yüze görüşme yoluyla elde edilmiştir. Bununla birlikte bir çalışmada veri elde etme yöntemi belirtilmemiştir. Pandemi koşulları göz önünde bulundurulduğunda, uygulanan tedbirler gereğince araştırmacıların çevrim içi yöntemleri daha fazla kullanmak durumunda kaldıkları söylenebilir.

Pandemiye ilişkin tecrübelerin paylaşıldığı çalışmalarda, bireylerin bu dönemde ihtiyaç duydukları sosyal etkileşim, aile bireyleri ve diğerleri tarafından anlaşılma isteği, pandemi öncesindeki eşitsizliklerin bu dönemde artarak devam etmesi ve herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirme konusunda özen göstermesi gerekliliği gibi olgular öne çıkmıştır. Yaşlı bireylerin risk grubu olarak nitelendirilerek izolasyona maruz kalmaları, yaşamlarını salgın öncesindeki rutinleri ile devam ettirememelerine neden olmuştur. Bu durum yaşlı bireyleri karamsarlığa ve endişeye sürüklemiştir. Hastalığa yakalanan bireyler, ailelerine ve yakın çevrelerindeki kişilere bulaştırmamak adına karantina sürecini uygulayarak gerekli tedbirleri almıştır. Her ne kadar hastalığa yakalanmamak için gerekli tedbirleri alsa da hastalığa yakalanan bireyler, çevreleri tarafından bir takım damgalamalara maruz kalmıştır. Bir afet olarak salgın ele alınıp kişilere görüş sorulduğunda, salgının bir afet ya da acil durum olarak nitelendirilmediği görülmüştür. Araştırmaya katılan kişiler için afet olarak nitelendirilen en önemli durum deprem olmuştur. Ülkemizdeki yaygın fay hatları ve yakın zamanda yaşanan depremler etkisiyle bu durumun öne çıkması olağandır. Yakın zamanda bu kadar etki yaratan bir salgının yaşanmaması da insanlar tarafından salgının bir afet olarak nitelendirilmemesinin nedeni olarak açıklanabilir.

Avrupa'daki büyük bir akademisyenler konsorsiyumu ile Haziran 2020 itibarıyla Dünya Sağlık Örgütü arasındaki bir işbirliği olan ApartTogether çalışmasının bir parçası olarak çevrimiçi olarak 37 dilde düzenlenen bir anket verilerine dayanan çalışma ile salgınının dünya çapındaki mülteci ve göçmenlerin ruh sağlığı üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Algılanan ayrımcılığın hem kaygı ve depresyon ölçeği hem de zihinsel sağlığın aşırı uyarılma ölçeği üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu bulunmuştur. Pandemi bu yana ayrımcılığın

daha da kötüleştğini düşünen katılımcılar aynı zamanda zihinsel sağlık sonuçlarının da daha kötü olduğunu bildirmiştir (Spiritus-Beerden ve ark., 2021, s.12). Türkiye’de son yıllarda artan göçmen ve mülteci nüfusu dikkate alındığında, salgın sürecinin bu grup üzerindeki etkisinin araştırılmaya değer olduğu söylenebilir. Göçmen ve mültecilerin sağlık hizmetlerine ne kadar erişebildiği ve aşı uygulamalarına hangi aşamada dâhil edildiği merak uyandıran konulardandır.

Çalışmaya dahil edilen makalelerde pandemi döneminde araştırmacılar tarafından seçilen konu çeşitliliği ile ilgili durumu, çalışmada belirtilen yıl ve veri tabanı sınırlaması ile açıklayabiliriz. Bununla birlikte pandemi boyunca insanların uzun süre evlerde kapanmak zorunda kalmaları araştırmacıların yaşamlarını da etkilediği için sürecin tüm boyutları ile incelenmesinin daha sonraki tarihlere ertelenmiş olması da mümkündür.

Çalışmaya dâhil edilen yirmi araştırmadan sekizinin eğitim bilimleri alanındaki uzmanlar tarafından yapıldığı görülmektedir. Pandemi ile birlikte eğitim sistemlerinde yaşanan değişikliklerin bu alandaki uzmanları çokça araştırmaya yönelttiği söylenebilir. Literatüre bakıldığında da bu konuda bolca araştırma olduğu görülmüştür. Pandeminin gelişmekte olan ülkelerdeki eğitim sistemine etkisini araştıran çalışmada, yoksul ailelerin çocuklarının çevrimiçi eğitim imkânlarına erişimde yaşadıkları eşitsizliklere dikkat çekilmiştir (Tadesse ve Muluye, 2020, s. 6). Salgının, eğitim sistemlerini uygulayanlar, öğrenciler ve veliler için büyük bir zorluk teşkil ettiği gerçektir. Öğretmenlerin, kurum yöneticilerinin ve yetkililerin bu krizi kısa sürede hazırlık yaparak ve öğrencilerin ihtiyaçlarını anlayarak çözmeleri gerekmiştir. Müfredatların güncellenmesi, asenkron eğitim materyallerinin oluşturulması, çevrimiçi yöntemler ile öğrencilerle iletişim kurulması gibi durumlar gündeme gelmiştir (Daniel, 2020, s. 91).

Çalışmaya dâhil edilen araştırmaların katılımcılarının, araştırmacılar tarafından pandemi şartlarında görece kolay ulaşılabilecek kişiler olduğu belirtilebilir. Çalışmaya dâhil edilen yirmi makalenin on altısında görüşmeler yoluyla veri elde edilmiş olup bunların beşinde üniversite öğrencilerinin görüşlerine başvurulmuştur. Söz konusu çalışmalara dâhil edilen öğrenciler de araştırmacıların derslerine katılan öğrencilerdir. Akademisyenler tarafından yapılan araştırmaların öğrenciler tarafından sürdürülmesini, üniversite öğrencilerinin teknolojik araçlara erişimlerinin diğer gruplardan daha kolay olması, teknolojik araçları kullanmakta yetenekli olmaları olarak açıklanabilir. Ayrıca eğitim-öğretimin aksamaması için hızlıca uzaktan eğitime geçildiği göz önünde bulundurularak öğrencilerin pandemiden doğrudan etkilenen grupların başında geldiği söylenebilir. Bu nedenle de akademisyenler tarafından en erişilebilir grup olan üniversite öğrencileri ile araştırmaların sürdürüldüğü düşünülmektedir. Bu noktada öğrenci-akademisyen ilişkisindeki hiyerarşik pozisyon gereği öğrencilerin çalışmalara katılmakta daha istekli olabileceği düşünülmektedir.

Benzer şekilde diğer araştırmacılar da kendi çevrelerinden erişebildikleri katılımcılar ile görüşerek araştırmalarını sürdürmüştür. Dikkat edilmesi gereken sağlık tedbirleri, zaman ve kaynak kısıtlamaları gibi zorluklar nedeniyle bu yöntem tercih edilmektedir. Ancak, katılımcı gruplarının bu şekilde oluştuğu araştırmaların bulgularının ne kadar genellenebileceği tartışma konusudur. Bu tür çalışmaların sonuçlarının toplumun genelindeki deneyimleri hangi düzeyde yansıtabileceği önemli bir sorundur. Örneğin, Türkiye gibi kültürel çeşitliliği fazla olan toplumlarda hangi bölgede hangi gruplar ile çalışmanın yapılmış olduğu araştırmanın anlaşılabilmesi için önemli bir bilgidir. Dolayısıyla, araştırma verilerinin genellenmeden önce titizlikle incelenmesi önemlidir. Aynı zamanda

araştırmacıların çalışmanın sınırlılıklarını açıkça belirtmesi kıymetlidir. Bu bağlamda, araştırmacıların kendi çalışmalarının sınırlılıklarını göz önünde bulundurarak, ele aldıkları konuya ilişkin yapılabilecek diğer çalışmalar için fikir vermeyi hedeflemeleri beklenmektedir.

İncelenen araştırmalar pandeminin eğitimin her kademesini derinden etkilediğini göstermiştir. Pandemi ile birlikte eğitim-öğretime ilişkin tüm paydaşların teknolojik yeterliliklerini artırmak zorunda kalmışlardır. Aynı zamanda teknolojik araçlara erişemeyen bireylerin eğitim-ğretim imknlarından yeterince faydalanamadığı ortaya çıkmıştır. Her ne kadar ulusal televizyon kanalları ile yapılan yayınlar ile ilk ve orta ğretim seviyelerinde eğitim verilmeye devam edilse de, verilen eğitim öğrencilerin gelişimi için yetersiz kalmıştır. Öğrencilerin sınıf ortamında etkileşim içinde bulunamamaları, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından geri bildirim alamamaları ve teknolojik imkanlara erişememeleri sebebiyle öğrendiklerini uygulayamamaları eğitim-ğretim kalitesini etkilemiştir.

Ayrıca sosyo-ekonomik koşulları sebebiyle uzaktan eğitim için gerekli teknolojik araçlara sahip olmayan öğrenciler, devlet tarafından merkezi olarak sunulan imknlardan da faydalanamamıştır. Bu durum, pandemi öncesinde de var olan fırsat eşitsizliğinin daha da artmasına yol açmıştır. Özellikle gelir düzeyi düşük ailelerin ve ebeveynleri çalışan ailelerin çocuklarının uzaktan eğitim sürecinde daha fazla dezavantaj yaşadığı tespit edilmiştir. Yaşanan eşitsizliğin, öğrencilerin akademik başarılarını etkilediği grlmştir. Sonuç olarak, pandemi, eğitim-ğretim sürecindeki mevcut yapısal sorunları ve eşitsizlikleri daha da belirgin hale getirmiştir. Böylece bu alanlarda kalıcı önlemlere ihtiyaç duyulduğu, temel hak ve özgürlüklerden olan eğitim sürecine ilişkin yapısal çözümlerin düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Diğer eğitim-öğretim kademelerinde olduğu gibi üniversite öğrencilerinin yaşamları da uzaktan eğitim ve pandemiye ilişkin alınan tedbirler sebebiyle durumdan etkilenmiştir. Çalışmaya dâhil edilen araştırmalarda, üniversite öğrencilerinin salgına ilişkin endişeleri ve korkuları olsa da geleceğe umutla bakıyor olmaları umut vericidir. Şehir dışında öğrenim gören öğrencilerin ailelerinin yanına dönmek zorunda kalmaları, uzaktan eğitime geçiş, sosyal yaşamdan uzaklaşmaları daha fazla bilgisayar karşısında zaman geçirmelerine neden olmuştur. Üniversite öğrencilerinin internette geçirdikleri zaman, onların akademik başarılarına katkı sağlamakla beraber aile içi ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Uluslararası öğrencilerden ülkesine geri dönemeyenler, salgını kendilerini güvende hissettikleri bir ortamda geçirmiştir. Uluslararası öğrenciler, ailelerinin sağlık durumlarına ilişkin endişe duymalarına rağmen, ülkemizde kendilerine sunulan sağlık imkânları ve alınan tedbirlere ilişkin olumlu görüşleri ve kendi ülkelerine dönmek istememeleri dikkat çekici bir veridir.

Pandeminin medyada ve sosyal medyada yansımaları; hastalığa ilişkin bilgilendirici içerikler, tedavi süreci ile ilgili aşı ve ilaçlar konusundaki gelişmeler, hastalığa yakalanan kişilere ilişkin istatistikler ve sosyal medya kanallarından bireylerin tecrübe paylaşımı şeklinde olmuştur. Gazete haberlerinde ve medya kuruluşlarının sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarda yapılan bilgilendirici içeriklerin uzman görüşleri doğrultusunda sunulması gerekliliği ve kamu kurumları tarafından yapılan bilgilendirmelerin şeffaf, güncel ve net veriler ile sunulması gerekliliği çalışmaya dâhil edilen makalelerde vurgulanmıştır. Birçok şeyin belirsiz olduğu salgın ortamında yayınlanan haberlerin insanları umutsuzluğa, korkuya ve endişeye sürükleyecek bir dil ile değil, net, anlaşılır ve insanları işbirliğine sevk edecek ifadeler ile yazılması tavsiye edilmiştir. Doğru kaynaklardan gelen doğru

bilgilerin uygun bir şekilde topluma aktarılması, tüm medya kanalları için önemli bir sorumluluk haline gelmiştir. Özellikle sosyal medya kanallarından yapılan yanlış bilgi içeren ya da insanların korkuya ve endişeye kapılmalarına neden olacak paylaşımların yol açacağı hasar hassasiyetle göz önünde bulundurulmalıdır. İnfodemi ile mücadelenin pandemi ile mücadeleden daha zorlu olduğunun belirtilmesi, durumun ciddiyetini açıklar niteliktedir.

Çalışmaya dahil edilen araştırmalarda pandeminin etkilerinin çok boyutlu olarak sorgulanmadığı, her bir araştırmacının kendi disiplininin sınırları içinde kaldığı görülmektedir. Bu durumda da araştırmaların daha kısıtlı bir perspektif ile okuyucuya sunulduğu söylenebilir. Pandemi gibi çok boyutlu bir durumun sadece belli bir disiplinin bakış açısı ile ele alınması, tüm boyutları ile değerlendirilememesine yol açacağından olayın bütününe dair fikir veremeyebilir. Bu noktada birden çok disiplinden araştırmacının pandeminin etkilerini farklı boyutları ile ele aldığı disiplinler arası çalışmaların sürdürülmesini önemlidir. Bu gibi çalışmalar ile pandemi, sağlık bilimleri, sosyal bilimler, vb. gibi alanların uzman görüşleri ile ele alınarak literatüre bütüncül bakış açısı ile hazırlanmış çalışmaların kazandırılmasını sağlar. Şunu da eklemek isteriz ki, salgının etkilerine ilişkin mevcut çalışmalar salgın sırasında, sınırlı kaynaklarla ve kısa sürede yürütüldüğü göz önüne alındığında, araştırmacıların konunun tüm konularını ele alamamasının mantıklı olduğu söylenebilir. Bu sınırlamalar, elde edilen verilerin ve sonuçların kapsamını sınırlamış olsa da, gelecekte daha kapsamlı ve disiplinlerarası araştırmaların gerekliliğini ve önemini vurgulamaktadır. Pandeminin etkisini daha derin ve geniş bir perspektifle anlamak için farklı disiplinlerin bir araya gelerek iş birliği yapması, metodolojik çeşitliliğin artırılması ve uzun vadeli araştırmaların teşvik edilmesi gerektiğinin altı çizilmelidir. Bu

sayede salgının etkisinin daha kapsamlı ve derinlemesine anlaşılması mümkün olacaktır.

Çalışmaya dâhil edilen makalelerdeki araştırmaların genelinde ele alınan konulara bakıldığında; salgının tüm toplumsal boyutları ile henüz ele alınmadığı söylenebilir. Salgın nedeniyle yaşanan ekonomik sıkıntılar, dezavantajlı grupların (engelliler, çocuklar, göçmenler, vb.) bu dönemdeki tecrübeleri, salgınla birlikte hayatımıza daha çok dahil olan teknolojik gelişmeler, sosyal yaşamdan uzak kalmanın sonuçları ve salgından sonra değişen gündelik yaşam pratiklerine ilişkin henüz çokça yayın bulunmamaktadır. Bu tür çalışmaların henüz yapılamamış olmasının nedenleri; pandeminin getirdiği zorluklar sonrasında insanların eski normallerine yeni yeni dönmeye çalışıyor olmaları, araştırmacıların salgın boyunca ve sonrasında yaşadıkları zorluklar, araştırmacılar tarafından sağlıklı ve güvende olmanın önceliklendirilmesi olarak sıralanabilir. Salgın döneminde sokağa çıkma kısıtlamalarının olması, hastalığa yakalanma riski olması ve araştırmacıların da belirsizlik ortamında endişeli olmaları konuya ilişkin araştırma yapamamalarına, kendilerinin ve ailelerinin sağlıklarını önceliklendirmelerine neden olmuştur.

Pandemiye ilişkin tecrübelerin paylaşıldığı çalışmalarda, bireylerin bu dönemde ihtiyaç duydukları sosyal etkileşim, aile bireyleri ve diğerleri tarafından anlaşılma isteği, pandemi öncesindeki eşitsizliklerin bu dönemde artarak devam etmesi ve herkesin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirme konusunda özen göstermesi gerekliliği gibi durumlar öne çıkmıştır. Yaşlı bireylerin risk grubu olarak nitelendirilerek izolasyona maruz kalmaları, yaşamlarını salgın öncesindeki rutinleri ile devam ettirememelerine neden olmuştur. Bu durum yaşlı bireyleri karamsarlığa ve endişeye sürüklemiştir. Hastalığa yakalanan bireyler, ailelerine ve yakın çevrelerindeki kişilere bulaştırmamak adına karantina sürecini uygulayarak

gerekli tedbirleri almıştır. Her ne kadar hastalığa yakalanmamak için gerekli tedbirleri alsa da hastalığa yakalanan bireyler, çevreleri tarafından bir takım damgalamalara maruz kalmıştır. Bir afet olarak salgın ele alınıp kişilere görüş sorulduğunda, salgının bir afet ya da acil durum olarak nitelendirilmediği görülmüştür. Araştırmaya katılan kişiler için afet olarak nitelendirilen en önemli durum deprem olmuştur. Ülkemizdeki yaygın fay hatları ve yakın zamanda yaşanan depremler etkisiyle bu durumun öne çıkması olağandır. Yakın zamanda bu kadar etki yaratan bir salgın yaşanmaması da insanlar tarafından salgının bir afet olarak nitelendirilmemesinin nedeni olarak açıklanabilir.

Araştırmacıların da salgının zorluklarına maruz kalarak kısıtlı imkânlar ile çalışmalarını sürdürdükleri bilinmektedir. Hastalık deneyimleri ile ilgili çalışmalarda (Elçi, 2021, Ulu ve Aslantürk, 2021) ve yaşlı bireyler ile görüşülen araştırmalarda (Kapıkıran ve ark., 2022, Pekesen ve Akdeniz, 2021) araştırmacılar katılımcılar ile yapılan görüşmelerdeki hassasiyetlerini önemle vurgulamışlardır. Özellikle hastalık deneyimlerine ilişkin araştırmaların, salgın sonrasında artacağı düşünülmektedir. 2023 yılında yayınlanan bir çalışma, Brezilya'daki hastalık deneyimlerini incelemek üzere Mayıs - Ağustos 2022 arasında yapılan görüşmeler sonucu oluşturulmuştur. Hastalığa ilişkin bildirilen deneyimler, stres, ölüm korkusu ve hastalığın seyrine ilişkin endişeler gibi çeşitli olumsuz duyguları tanımlar niteliktedir. Covid-19, hastalığı deneyimleyen kişilerin yaşamı ve sağlığı açısından olumsuz sonuçlara yol açmasına rağmen, katılımcılar tarafından ortaya konulan yaşam önceliklerinin yeniden düzenlenmesi gibi olumlu deneyimler de araştırmada vurgulanmıştır (Marques ve ark., 2023, s.15).

Öte yandan, farklı veri tabanlarında bu çalışmaya dâhil edilen araştırmalar dışında da araştırmalar mevcuttur. Ayrıca, pandemiye ilişkin kitap olarak

hazırlanan geniş kapsamlı araştırmalar ve farklı disiplinlerden araştırmacıların makalelerini içeren kitap çalışmaları yayınlanmıştır. Okuyucular tarafından konuya ilişkin farklı platformlardan ve farklı türlerden araştırmalara erişim seçenekleri mevcuttur.

Derlenen makalelerin bazılarında sınırlılıklar belirtilirken bazılarında sınırlılıklardan söz edilmediğı görülmüştür. Araştırmacıların belirttiğı sınırlılıkları şöyle sıralanabilir: araştırmanın belli tarih aralığında yapılması, belirli bir ilde sürdürülmesi, belirli bir grupta (örneğin, belirli eğitim kademesinde) sınırlı kalması, çevrim içi ya da telefonla yapılan görüşmelerde araştırmanın gözlemsel boyutunun eksik kalması ve belirli sosyal medya platformu ya da haber –bilgi kaynağı ile sınırlı kalması gibi faktörler. Bu sınırlılıklar, araştırmanın sonuçlarının genellenemeyeceğini, yalnızca araştırmalarda belirtilen zaman dilimi ve katılımcılar için geçerli olduğunu göstermektedir.

Araştırmanın yapıldığı dönemde salgının etkilerinin hala mevcut olduğunu ve bu durumun katılımcıların deneyimlerini paylaşma konusunda daha duygusal hale gelmiş olabileceğini hatırlamak faydalı olacaktır. Salgının seyrine ilişkin belirsizlik, katılımcıların görüşlerini etkileyebilir ve bu duygusal yoğunluk, araştırma verilerine yansiyabilir. Bu durum, araştırmacılar tarafında makalelerde belirtilmese de araştırma sürecinde yaşanan zorluk olarak ve çalışmaların sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

Son olarak, araştırmaların belirli sosyal medya platformları veya haber-bilgi kaynakları ile sınırlandırılması, bu platformların kullanıcı profillerine ve incelenen içeriğe bağılı olarak sonuçları sınırlayabilir. Örneğin, sadece bir sosyal medya platformu üzerinden veri toplamak, o platformun demografik özellikleri ve

kullanıcı davranışları nedeniyle genellemeleri zorlaştırabilir.

Tüm bu sınırlılıklar, pandemi dönemi araştırmalarının sonuçlarını değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, gelecekte yapılacak çalışmaların daha geniş kapsamlı ve heterojen yapıdaki grupları içerecek şekilde tasarlanması, çeşitli veri toplama yöntemleri kullanılarak gözlemsel boyutun da dahil edilmesi ve araştırma sonuçlarının daha geniş bir çerçevede yorumlanması, literatüre daha kapsamlı ve güvenilir katkılar sağlayacaktır.

Çalışmanın geneline bakıldığında Covid-19'un dünyada olduğu gibi ülkemizde de toplumsal yaşamı bütünüyle etkilemiştir. Çalışmaya dahil edilen makalelerdeki saha araştırmaları, kişilerin salgın döneminde yaşadığı zorlukları, bu durumla nasıl başa çıkabildiklerini, hangi bilgi kaynaklarından nasıl bilgilendirildiklerini açıklar niteliktedir. Toplumun tümünün salgından nasıl etkilendiği bu araştırmalar ile genellenemese de, araştırma bulguları salgına dair toplumsal farkındalık ve toplumsal bilinçlendirme çalışmalarına duyulan ihtiyacı göz önüne sermektedir. Salgın öncesindeki toplumsal ve bireysel eşitsizliklerin etkilerinin afet durumlarında daha da artabildiği araştırma verileri ile sunulmuştur. Bu nedenle durumun salgın öncesinde, salgın sırasında ve salgın sonrasında oluşturduğu etkiler bir arada ele alınmalıdır.

Derleme çalışmasının yapıldığı tarih itibarıyla pandemi dönemi geride kaldığına göre artık sosyal bilimciler tarafından konuya ilişkin daha fazla çalışmanın hazırlanacağı umulmaktadır. Yapılacak çalışmalar ile pandeminin kişilerde ne gibi izler bıraktığı, yaşamlarda neleri kalıcı olarak değiştirip dönüştürdüğü, hangi yaşam alanlarının bu durumdan nasıl etkilendiği

sorgulanabilir. Böylece yaşanan durumun etkileri derinlemesine anlaşıldığında yeni afetler karşısında alınacak tedbirlere ilişkin öneriler geliştirilebilecektir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Bu çalışmada sağlık sosyolojisinin çalışma alanına giren ve Covid-19 ile ilgili olan bir grup makalenin genel bir değerlendirilmesi sunulmuştur. Covid-19 salgınını çeşitli boyutları ile ele alan araştırmalara dayalı olarak hazırlanan makaleler, farklı disiplinlerden araştırmacılara aittir. Bu durum, salgının etkilerini sağlık ve sosyoloji ile ilişkilendirmenin yanı sıra, pandeminin toplumsal, psikolojik, ekonomik ve kültürel etkilerini de kapsayan geniş bir inceleme yapılmasına imkân sağlamaktadır.

Çalışmaya dahil edilen makalelerde, pandeminin toplumsal kurumlara etkisi, bu süreçte sağlık çalışanlarının yaşadığı zorluklar, pandemi nedeniyle alınan tedbirlerin insanlar üzerindeki sosyal, ekonomik ve psikolojik etkileri gibi konulara yer verilmiştir. Yani araştırmalar ile salgının salt bireysel etkisi değil, toplumsal etkileri de incelenmiştir. Bu durum, pandeminin yalnızca bireysel sağlığı değil, toplumsal yapıları, toplumsal kurumların işleyişini ve ilişkileri de etkilediğini göstermektedir.

Özellikle farklı alanlardan araştırmacıların görüşleri, Covid-19 salgınının karmaşık ve çok yönlü doğasını anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. Sağlık bilimleri, psikoloji, sosyoloji, ekonomi ve iletişim gibi farklı alanlar tarafından sunulan veriler, salgının etkilerini anlamak ve ele almak için daha kapsamlı bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır. Örneğin, sosyologlar salgının sosyal etkileşimleri nasıl etkilediğini incelerken, psikologlar salgının insanların zihinsel sağlığı üzerindeki etkilerini araştırmakta ve sağlık bilimleri alanındakiler sağlık çalışanlarının bu durumda yaşadıkları zorlukları araştırmaktadır.

Bu çalışmada değerlendirilen makaleler, aynı zamanda pandemi sürecinde kullanılan araştırma yöntemlerine dair de değerli bilgiler sunmaktadır. Araştırmaların çoğunda, çevrim içi formlar, telefon görüşmeleri ve dijital platformlar aracılığıyla veri toplamıştır. Bu yöntemler, pandemi koşullarında yüz yüze veri toplamanın insan sağlığı için oluşturduğu tehditler ve sokağa çıkma kısıtlamaları nedeniyle yaşanan zorluklar nedeniyle tercih edilmiştir. Bu durum aynı zamanda belirli sınırlılıkları da beraberinde getirmiştir. Örneğin, internet erişimi olmayan veya sınırlı dijital beceriye sahip bireylerin araştırmalara katılımı kısıtlanmış, bu da temsil sorununa yol açmıştır.

Ayrıca pandemi döneminde hızlı ve kararlı aksiyon alınması gereken bir kriz döneminde yürütülen bu çalışmalar, veri toplama ve yorumlama konusunda da bazı zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Araştırmacılar, topladıkları veri ve bulguların kesinliğini ve güvenilirliğini etkileyebilecek, sürekli değişen koşullara ve belirsizliklere uyum sağlamak zorunda kalmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada incelenen makaleler, Covid-19 salgınının çok yönlü etkisini anlamak için multidisipliner bir yaklaşımın önemini ortaya koymaktadır. Sağlık sosyolojisi perspektifinden yapılan bu genel değerlendirme, salgının toplumsal etkisinin daha derinlemesine anlaşılmasına ve gelecekte benzer krizlerle başa çıkmak için daha iyi stratejiler geliştirilmesine önemli bir katkı sağlamayı hedeflemiştir. Bu çalışmaların devam ettirilmesi literatüre zengin ve kapsamlı bilgiler katacak, politika yapıcılara ve uygulayıcılara değerli rehberlik sağlayacaktır.

Söz konusu araştırmaların tümünde nitel araştırma yöntemleri kullanılmış ve veri toplama işlemleri yüz yüze ya da çevrim içi olarak sürdürülmüştür.

Araştırmaların onunda yarı yapılandırılmış görüşme formu, birinde yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, ikisinde derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş, altısında içerik analizi (video, metin, çeşitli görseller, vb.) ve birinde söylem analizi uygulanmıştır.

Çalışmada incelenen yirmi araştırmanın beşi 2020 yılında, onu 2021 yılında ve beşi 2022 yılında yayımlanmış olup eğitim bilimleri, mühendislik, iletişim bilimleri, iktisadi ve idari bilimler, sağlık bilimleri ve toplum bilimleri alanlarında uzmanlaşmış araştırmacılara aittir. Pandeminin insan yaşamını her boyutu ile etkilediği düşünüldüğünde, farklı disiplinlerin bu konuda araştırma yapmasının anlamlı olduğu söylenebilir. İlgili makaleler sağlık sosyolojisinin salgın hastalıkları çok yönlü olarak irdeleyen bakış açısı göz önünde bulundurularak çalışmaya dâhil edilmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen makalelere genel itibarıyla bakıldığında, yaşanan durumun tüm boyutlarına dair henüz yeterli düzeyde çalışmaya ulaşılamadığı belirtilebilir. Çalışmaya başlanırken sağlık çalışanlarına ve bireylerin salgın dönemindeki deneyimlerine dair daha fazla araştırma olması beklenmiştir. Aynı şekilde hastalık deneyimleri, sağlık imkânlarına erişim, bireylere sunulan sosyal ya da ekonomik imkânlara erişim ve hayatımızda dönüşen yaşam pratikleri konusunda da yeterli çalışmaya rastlanmamıştır. Böyle çalışmalar üretilmiş olsaydı, yaşanan süreç daha kapsamlı bir biçimde belgelenmiş sayılabilirdi. Afet ortamında yapılan çalışmalarda eksiklikler olması olağandır.

Bu derleme çalışması ile sonuç olarak Covid-19 pandemisinin insan yaşamını derinden etkilediği bir kez daha fark edilmiştir. Özellikle dezavantajlı olarak nitelendirebileceğimiz yaşlı bireyler, kadınlar, çocuklar, engelli bireyler, vb.

gibi “normal” yaşam sürecinde hayatın her alanında kısıtlama ve zorluklar ile karşılaşan kişilerin, bu dönemi daha da zorlanarak tecrübe ettikleri belirtilebilir. Ülkemizde sağlık okuryazarlığının teşvik edilmesi ve afetler konusundaki bilinçlendirme çalışmalarının artırılması gerekliliği, bu süreçte bir kez daha görülmüştür. Sosyal medya başta olmak üzere erişilen tüm bilgilerin kaynağının teyit edilerek kullanılması, toplumsal bilgilendirme mekanizmalarının ilgili resmi kurumlarca güvenilir ve sürdürülebilir bir model içinde topluma sunulması gerekliliği bir kez daha anlaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Akçaoğlu, A. (2022). Sağlık Sosyolojisinde Yeni Bir Perspektif: Sağlık Sermayesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12(3): 475-482.
- Ali, S., Asaria, M., & Stranges, S. (2020). COVID-19 and Inequality: are We All in This Together?. *Canadian Journal of Public Health*, 111, 415-416.
- Arı, A. G. ve M. H. Kanat (2020). Covid-19 (Koronavirüs) Üzerine Öğretmen Adaylarının Görüşleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(Salgın Hastalıklar Özel Sayısı)*: 459-492.
- Arıkboğa, A. (2020). *Sorularla Covid-19 Pandemisi : Sosyal, Siyasi, Ekonomik ve Mali Boyutları*. İstanbul Ticaret Odası Yayınları: 46.
- Arslan, T. ve Şahin, D. (2022). Covid-19'un Gazete Haberlerine Yansıması: Bir Gazete Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi(1)*: 1-16.
- Aslan, Ş. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Nicel, Nitel ve Karma Tasarımlar İçin Bir Rehber*. Eğitim Yayınevi.
- Ayaz, F. (2020). Online Gazetelerdeki Covid-19 İlaçlarına ve Aşılarına Yönelik İçeriklerin Analizi. *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi 2(2)*: 48-68.
- Baltacı, Ö., Akbulut, Ö. F. ve Zafer, R. (2020). COVID-19 Pandemisinde Problemler İnternet Kullanımı: Bir Nitel Araştırma. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 1(3)*: 126-140.
- Bardakcı, M. ve Ş. Bardakcı (2021). Covid-19 Döneminde Uluslararası Öğrencilerin Yaşadığı Sorunlar. *Journal of Society & Social Work 32(5)*: 69-86.
- Bianchi, F., Bianchi, G., & Song, D. (2023). The Long-Term Impact of the COVID-19 Unemployment Shock on life expectancy and Mortality Rates. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 146, 104581.

Bilişli, Y. (2022). YouTube Videolarında Covid-19 Aşısı ve İnfodemi. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*(9): 179-203.

Booth, A., Sutton, A., Clowes, M., James, M. (2022). *Systematic Approaches to a Successful Literature Review*, SAGE Publications.

Bulut, R. ve Ç. Pınar (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye’de İstihdam ve İşsizlik. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi* 2(2): 217-225.

Bury, M. (2001), Illness Narratives: Fact or Fiction?. *Sociology of Health & Illness*, 23: 263-285.

Choi, E. Y., Farina, M. P., Wu, Q., & Ailshire, J. (2022). COVID-19 Social Distancing Measures and Loneliness Among Older Adults. *The Journals of Gerontology: Series B*, 77(7), e167-e178.

Cinelli, M., Quattrocioni, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoti, E., Schmidt, A. L., ... & Scala, A. (2020). The COVID-19 Social Media Infodemic. *Scientific reports*, 10(1), 1-10.

Ciotti, M., Ciccozzi, M., Terrinoni, A., Jiang, W. C., Wang, C. B., ve Bernardini, S. (2020). The COVID-19 pandemic. *Critical reviews in clinical laboratory sciences*, 57(6), 365-388.

Cirhinlioğlu, Z. (2017). *Sağlık Sosyolojisi*. Ankara, Nobel Yayıncılık.

Civelek, H. Y., Ed. (2021). İktidar, Salgın ve Toplum: Yaşlı Hanelerinden Kapanma Antimonileri. *Salgın Halleri Covid-19 ve Toplumsal Eşitsizlikler*. Ankara, Nika Yayınevi.

Clemente-Suárez, V. J., Navarro-Jiménez, E., Moreno-Luna, L., Saavedra-Serrano, M. C., Jimenez, M., Simón, J. A., Tornero-Aguilera, J. F. (2021). *The impact of the COVID-19 pandemic on social, health, and economy*. *Sustainability*, 13(11), 6314.

Çelik, Z. ve S. Ayyüce Şahin, Eds. (2020). *Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim*

Sürecinde Eğitimsel Eşitsizliklerin Yeniden Üretimi. *Pandemi Sürecinde Sosyoekonomik Değişim ve Dönüşümler*. Konya, NEÜ Yayınları: 587-625

Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91-96.

Demir, F., Özdaş F. ve Çakmak M. (2022). Covid-19 Salgın Sürecinin Eğitime Yansımaları: Fırsatlar ve Zorluklar. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 13(26): 275-300.

Demir, K. ve Koçak, B. (2021). Covid-19 Salgınında Okul Yönetimi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 1(23), 49-66.

Dingwall, R., Hoffman, L. M., ve Staniland, K. (2013). Introduction: why a sociology of pandemics?. *Pandemics and Emerging Infectious Diseases: The Sociological Agenda*, 1-7.

Doğan, S. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 'a Yazdıkları 100 Mektubun İncelenmesi. *Türk Dünyası Araştırmaları* 126(248): 25-40.

Doğangün, G., Ed. (2021). *Pandemide Derinleşen Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liğine Bir Bakış. Salgın Halleri Covid-19 ve Toplumsal Eşitsizlikler*. Ankara, Nika Yayınevi.

Dölek, İ., Durmuş, E.ve Kuruyer, D. (2021). Covid-19 Sürecinde Afet ve Biyolojik Afetlere Yönelik Görüşler. *International Journal of Geography and Geography Education* (44): 338-358.

Dünya Sağlık Örgütü Anayasası. Dünya Sağlık Örgütü Web Sitesi (2024). <https://www.who.int/about/accountability/governance/constitution#:~:text=Health%20is%20a%20state%20of,belief%2C%20economic%20or%20social%20condition> Erişim Tarihi: 03.04.2024.

Dzigbede, K.D., Gehl, S.B., Willoughby, K., Disaster Resiliency of U.S. Local

- Governments: Insights to Strengthen Local Response and Recovery from the COVID-19 Pandemic. *Public Adm Rev.* 2020 Jul-Aug;80(4):634-643. doi: 10.1111/puar.13249. Epub 2020 Jun 29. PMID: 32836460; PMCID: PMC7300832.
- Elçi, D. Ö. (2021). Covid-19 Geçiren Bireylerin Damgalanma Deneyimleri. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi* 3(2): 111-130.
- Erdoğan, E., Uyan-Semerci, P., Eyolcu-Kafalı, B., Çaytaş, Ş. (2022). *İnfodemi ve Bilgi Düzensizlikleri Kavramlar, Nedenler ve Çözümler*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erhan, Ç. and Ş. Gümüş, Eds. (2020). *Küresel Salgın Sonrasında Yükseköğretimde Fırsatlar ve Riskler: Üniversitelerin Geleceği. Küresel Salgının Anatomisi: İnsan ve Toplumun Geleceği*. Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi: 193-210.
- Eysenbach, G. (2020). *How to fight an infodemic: the four pillars of infodemic management*. Journal of medical Internet research, 22(6), e21820.
- Farmer, P. (2001). *Infections and Inequalities: The Modern Plagues*. California, University of California Press.
- Fox, C. A. (2021). *Media in a time of crisis: newspaper coverage of COVID-19 in East Asia*. Journalism Studies, 22(13), 1853-1873.
- Gemlik, N., Pektaş A. ve Arslanoğlu, A. et al. (2021). Covid-19 Salgını Sürecinde Twitter Haberciliği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi* 3(1): 15-24.
- González-Padilla, D. A., ve Tortolero-Blanco, L. (2020). Social media influence in the COVID-19 Pandemic. *International braz j urol*, 46, 120-124.
- Gölbaşı, S. D. ve S. Metintaş (2020). Covid-19 Pandemisi ve İnfodemi. *ESTUDAM Public Health Journal* 5: 126-137.
- Gully, P. R. (2020). *Pandemics, regional outbreaks, and sudden-onset disasters*. In

Healthcare management forum (Vol. 33, No. 4, pp. 164-169). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications.

Gupta, N., Dhamija, S., Patil, J., ve Chaudhari, B. (2021). *Impact of COVID-19 pandemic on healthcare workers*. Industrial psychiatry journal, 30(Suppl 1), S282-S284.

Güngör, F. (2020). Covid-19 'un Toplumsal Kurumlara Etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı)*: 393-328.

Güven, S. (2014). Türkiye’de Sağlık Sosyolojisi Çalışmaları. *İstanbul University Journal of Sociology* 3(29): 127-164.

Kalaycıoğlu, H. S., Ed. (2021). Afetler Sonrasında Yoksulluk, Sosyal Kırılganlık, Sosyal Politikalar ve Yeniden Yapılanma. *Afetlerle Yoksullaşma Salgınlar, Göçler ve Eşitsizlikler*. İstanbul.

Kapıkıran, Ş., Kırmızı, F. ve Işıtan, A. (2022). Yaşlı Yetişkinlerin COVID 19 Sürecindeki Yaşantıları: Nitel Bir Değerlendirme. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi* 13 (Özel Sayı 1): 1-20.

Kartono, R., Salahudin, Sihidi, IT. Covid-19 Stigmatization: A Systematic Literature Review. *Journal of Public Health Research*. 2022;11(3). doi:10.1177/22799036221115780

Kırmızı, Y. ve İnce, C. (2022). Covid-19 Servisinde Çalışan Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (53): 21-36.

Kocatürk, G. A. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Kadınların Ev İçi Yükümlülükleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16(2), 240-253.

Kumbasar, B. (2021). Sağlık İletişimi Perspektifinden Instagramda COVID-19

Paylaşımlarının Analizi: #COVID-19 . *Selçuk İletişim* 14(1): 113-136.

Lebrasseur, A., et al. (2021). Impact of the COVID-19 Pandemic on Older Adults: Rapid Review. *JMIR Aging* 4(2): e26474.

Maatuk, A. M., Elberkawi, E. K., Aljawarneh, S., Rashaideh, H., Alharbi, H., (2022). The COVID-19 Pandemic and E-learning: Challenges and Opportunities from the Perspective of Students and Instructors. *Journal of Computing in Higher Education*, 34(1): 21-38.

MacMillan, M. (2020). COVID-19 and world order: The future of conflict, competition, and cooperation. Editors: Brands, H., & Gavin, F. J JHU Press., s:40-55.

Mach, K. J., Salas Reyes, R., Pentz, B., Taylor, J., Costa, C. A., Cruz, S. G., ... & Klenk, N. (2021). News media coverage of COVID-19 public health and policy information. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(1).

Marques, F. R. D. M., Laranjeira, C., Carreira, L., Gallo, A. M., Baccon, W. C., Paiano, M., ve Salci, M. A. (2023). *Illness Experiences of Brazilian People Who Were Hospitalized Due to COVID-19 and Faced Long COVID Repercussions in Their Daily Life: A Constructivist Grounded Theory Study*. *Behavioral Sciences*, 14(1), 14.

Meylahn, J. A. (2020). *Being human in the time of Covid-19*. *HTS Theological Studies*, 76(1), 1-6.

Mladenov, T., ve Brennan, C. S. (2021). Social Vulnerability and the Impact of Policy Responses to COVID-19 on disabled people. *Sociology of Health & Illness*, 43(9), 2049-2065.

Nettleton, S. (2021). *The Sociology of Health and Illness*. Cambridge, Polity Press.

Oksanen, A., Kaakinen, M., Latikka, R., Savolainen, I., Savela, N., & Koivula, A.

(2020). Regulation and Trust: 3-Month Follow-Up Study on COVID-19 Mortality in 25 European Countries. *JMIR Public Health and Surveillance*, 6(2), e19218.

Öncü, M. A., Yıldırım, S., Bostancı, S., Erdoğan, F. (2021). COVID-19 Pandemisinin Sağlık Yönetimi ve Sağlık Hizmetlerine Etkisi: Türkiye Örneği. *Düzce Tıp Dergisi*, 23(Özel Sayı), 61-70. <https://doi.org/10.18678/dtfd.860733>

Packard, R. M. (2016). *A History of Global Health: Interventions into the Lives of other Peoples*. JHU Press.

Parekh, N. ve Bandiera, O. (2020). Poverty in the Time of COVID: The Effect of Social Assistance. *LSE Public Policy Review* 1(2), 1.DOI: <https://doi.org/10.31389/lseprr.14> <https://ppr.lse.ac.uk/articles/10.31389/lseprr.14>

Parlak, S., Celebi Cakiroglu, O., Oksuz Gul, F. (2021). *Gender roles during COVID-19 pandemic: The experiences of Turkish female academics*. *Gender, Work & Organization*, 28, 461-483.

Pekesen, M. ve Ş. Akdeniz (2021). COVID-19 Metaforları: COVID-19 Pandemisinde Yaşlı Bireyler Üzerine Nitel Bir Araştırma. *OPUS International Journal of Society Researches* 18(43): 6394-6424.

Pescosolido, B. A. ve Martin, J. K. (2015). The Stigma Complex. *Annual Review of Sociology* 41: 87-116.

Pitzalis, M., ve Spanò, E. (2021). Stay Home And Be Unfair: The Amplification of Inequalities Among Families With Young Children During COVID-19. *European Journal of Education* 56(4), 595-606.

Rettie, H., ve Daniels, J. (2021). Coping and tolerance of uncertainty: Predictors and Mediators of Mental Health During the COVID-19 Pandemic. *American Psychologist*, 76(3), 427-437.

Ritchie L, Gill D. Considering COVID-19 Through the Lens of Hazard and Disaster

Research. Social Sciences 2021; 10(7):248.

<https://doi.org/10.3390/socsci10070248>

Rogers, A., ve Pilgrim, D. (2021). *A Sociology of Mental Health and Illness 6e*. McGraw-Hill Education (UK).

Rotarou, E. S., Sakellariou, D., Kakoullis, E. J., & Warren, N. (2021). *Disabled people in the time of COVID-19: identifying needs, promoting inclusivity*. Journal of global health, 11.

Salih Mohamed, H. A. (2021). Covid-19 Pandemisi Haberlerinde Savaş Metaforu Kullanımının Eleştirel Analizi. *HABITUS Toplumbilim Dergisi* 2(2): 33-53.

Sönmez, V. ve F. G. Alacapınar (2013). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Sampath, S., Khedr, A., Qamar, S., Tekin, A., Singh, R., Green, R., Kashyap, R. (2021). Pandemics Throughout the History. *Cureus* 13(9), e18136

Shakespeare, T., Watson, N., Brunner, R., Cullingworth, J., Hameed, S., Scherer, N., Reichenberger, V. (2022). *Disabled people in Britain and the impact of the COVID-19 pandemic*. Social Policy & Administration, 56(1), 103-117.

Shreffler, J., Petrey, J., Huecker, M. (2020). *The impact of COVID-19 on healthcare worker wellness: a scoping review*. Western Journal of Emergency Medicine, 21(5), 1059.

Snowden, F. M. (2021). *Salgınlar ve Toplum: Kara Ölümden Günümüze*. Tellekt.

Spiritus-Beerden, E., Verelst, A., Devlieger, I., Langer Primdahl, N., Botelho Guedes, F., Chiarenza, A., ... & Derluyn, I. (2021). *Mental health of refugees and migrants during the COVID-19 pandemic: The role of experienced discrimination and daily stressors*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(12), 6354.

Şeremet, G. G., ve Ekinçi, N. (2021). Sağlık Çalışanlarında Merhamet Yorgunluğu, Merhamet Memnuniyeti ve Merhamet Korkusu. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 12(29), 330-344.

Tadesse, S., ve Muluye, W. (2020). The impact of COVID-19 pandemic on education system in developing countries: a review. *Open Journal of Social Sciences*, 8(10), 159.

T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2021). Asrın Küresel Salgını: Türkiye'nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi. Ankara, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları

Tengilimoğlu, D., Zekioğlu, A., Tosun, N., Işık, O., Tengilimoğlu, O., (2021). Impacts of COVID-19 Pandemic Period on Depression, Anxiety and Stress Levels of the Healthcare Employees in Turkey. *Legal Medicine*, 48, 1-8.

Terraneo, M., Lombi, L., & Bradby, H. (2021). Depressive symptoms and perception of risk during the first wave of the COVID-19 Pandemic: A web-Based Cross-Country Comparative Survey. *Sociology of Health & Illness*, 43(7), 1660-1681.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. Ankara, Yayınodası Yayıncılık.

Ulu, Ş. ve Aslantürk, H. (2021) Türkiye’de Covid-19 Salgın Döneminde Koronavirüs Hasta Deneyimleri. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi* 2(2): 102-134.

Vaccaro, C., Swauger, M., Morrison, S, Heckert, A. (2021) Sociological Conceptualizations of Compassion Fatigue: Expanding Our Understanding. *Sociology Compass* 15: e12844. <https://doi.org/10.1111/soc4.12844>

Van Aelst, P., ve ark. (2021). Does a Crisis Change News Habits? A Comparative Study of the Effects of COVID-19 on News Media Use in 17 European Countries.

Digital Journalism 9(9): 1208-1238.

Victor, L. (2008) Systematic Reviews in the Social Sciences. *Social Research UPDATE* Summer 2008: 1-4

Xiao, Y., ve Watson, M. (2019). Guidance on Conducting a Systematic Literature Review. *Journal of Planning Education and Research* 39(1), 93-112.
<https://doi.org/10.1177/0739456X17723971>

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, S., Bostancı, S. H., Yıldırım, D. Ç., Erdoğan, F. (2021). *Rethinking mobility of international university students during COVID-19 pandemic*. Higher Education Evaluation and Development, 15(2), 98-113.

Yılmaz, K. (2021). Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde sistematik derleme, meta değerlendirme ve bibliyometrik analizler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10(2): 1457-1490.

Wright, E. R. ve B. L. Perry (2010). Medical sociology and health services research: past accomplishments and future policy challenges. *Journal Of Health and Social Behavior* 51(1): 107-119.